MONOGRÀFIC

ASSOCIACIÓ INTERNACIONAL DE CIUTATS EDUCADORES
2020

CIUTAT, CULTURA I EDUCACIÓ

114

CIUTAT, CULTURA I EDUCACIÓ

International Association of
Educating Cities
Association Internationale des
Villes Éducatrices
Asociación Internacional de
Ciudades Educadoras
Associació Internacional de
Ciutats Educadores

Índex

Articles

Entrevistes

Experiències

4 **Pròleg**
Joan Subirats

6 **Editorial**
Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units i Associació Internacional de Ciutats Educadores

8 **Carta al personal polític i tècnic municipal sobre ciutat, cultura i educació**
Carlos Giménez Romero

16 **L'expressió artística i la cultura en l'educació. A la recerca de nous camps de col·laboració**
Michael Wimmer

24 **Les institucions culturals com a plataformes d'educació permanent, creativitat i diàleg intercultural**
Jenny Siung

32 **Vincular l'educació i la cultura per a construir ciutats sostenibles**
Jordi Baltà Portolés

38 **Catarina Vaz Pinto**

46 **Leonardo Garzón**

54 **Michel Vallée**

62 **Ernst Wagner**

71 **Gunsan: una ciutat de patrimoni cultural modern i formació permanent**
Yang Keonseung i Yungjae Jang, Ajuntament de Gunsan

75 **Oodi, la nova Biblioteca Central d'Hèlsinki: una oda a la cultura urbana i a l'aprenentatge**
Tuula Haavisto, Ajuntament d'Hèlsinki

80 **EN RESiDÈNCiA. Creadors als instituts de Barcelona. "Aquí hem trobat un espai per pensar"**
Carles Giner i Camprubí, Institut de Cultura de Barcelona

85 **La música com a motor del desenvolupament sostenible**
Dagmara Szastak, Centre de Cultura City of Gardens, Katowice

89 **Escola Lliure d'Arts Arena de Cultura. Accessibilitat, protagonisme ciutadà i formació**
Bárbara Bof, Ajuntament de Belo Horizonte

Pròleg

© Thomas Vilhelm

Aquest monogràfic busca posar de manifest que les ciutats són en si mateixes agents educadors i que aquest entorn educatiu i culturalment divers incideix en el desenvolupament personal i col·lectiu de la ciutadania. L'accés i la participació activa en la vida cultural forma part, així mateix, del procés d'aprenentatge de cada persona, i té a les ciutats i els territoris locals un escenari privilegiat.

A les nostres ciutats conviuen nombrosos agents que són actius en l'àrea de l'educació i en la de la cultura que desenvolupen experiències significatives en els seus respectius àmbits. Comparteixen valors i objectius, però sovint es tracta de dos mons segmentats, amb poques interseccions i connexions en la pràctica. Les perspectives i experiències recollides en aquest monogràfic serveixen per a mostrar que existeixen, això no obstant, nombroses reflexions i projectes realitzats en col·laboració o que incideixen simultàniament en tots dos espais.

Les problemàtiques que avui afronten les ciutats són complexes i sovint tenen el seu origen en les desigualtats que hi ha entre persones, grups o barris. Algunes d'aquestes desigualtats es concreten en l'àmbit de les oportunitats formatives, però també estan relacionades amb la pràctica cultural i artística i el gaudi de la vida cultural de la ciutat. En aquest context, els entorns familiars i territorials són determinants pel que fa a aquestes oportunitats, per la qual cosa el paper dels governs locals és crucial per a garantir la igualtat d'oportunitats en l'accés a l'educació i a la cultura al llarg de la vida. D'altra banda, quan parlem de cultura no ens referim exclusivament al seu accés com a espectadors passius, sinó també a la possibilitat de totes les persones de desenvolupar el seu potencial i contribuir a la vida cultural de la ciutat. Sentir-se partícips del desenvolupament cultural de la ciutat fomenta també la cohesió social i la bona convivència.

No hi ha un model únic d'intervenció a l'hora de dissenyar o implementar aquests programes, atès que les característiques i necessitats de l'entorn o les comunitats amb les quals es treballa varien. Això no obstant, des de la Presidència de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores i la Comissió de Cultura de CGLU estem convençuts que aquestes desigualtats podrien abordar-se millor si les institucions educatives i culturals compartissin estratègies i llenguatges, se'ls donés un enfocament global i, al mateix temps, es fomentessin les pràctiques comunitàries.

En aquest monogràfic es recullen diversos articles de fons, entrevistes i una selecció d'experiències diverses que posen en relleu el valor de l'acció cultural i educativa. Amb això es vol introduir un canvi de mirada i una col·laboració més gran entre els agents educatius i culturals per tal que les institucions educatives es converteixin en centres de creació, participació i producció cultural; és a dir, es pretén que s'integrin en el sistema cultural de la ciutat al costat dels centres i programes culturals (de museus, centres d'art, centres comunitaris, espais de creació, teatres, cinemes, auditoris, festivals, etc.). Aquest canvi de mirada també comporta que els centres culturals impulsin el seu rol com a espais educadors i siguin reconeguts com a tals, desenvolupant una funció pedagògica no només dirigida a nens, nenes i joves en edat escolar, sinó a la població en general, independentment de l'edat i al llarg de tota la vida. Més enllà de promoure actuacions puntuals, el que aquí es proposa és engegar processos de col·laboració sostenibles, basats en aportacions recíproques entre institucions culturals i educatives. Aquesta col·laboració permetrà afrontar amb una eficàcia més gran el repte d'arribar a aquells col·lectius que tradicionalment han quedat exclosos d'aquestes oportunitats.

Desitjo que aquesta publicació sigui del vostre interès i que provoqui una reflexió interna a les vostres ciutats sobre la praxi i les metodologies de treball, i generi noves idees per a promoure aliances entre els agents educatius i culturals de les vostres ciutats.

Joan Subirats
Tinent d'Alcaldia de l'Àrea de Cultura, Educació, Ciència i Comunitat de l'Ajuntament de Barcelona

Editorial

L'educació i la cultura són dos àmbits d'interès públic que comparteixen molts objectius i valors, però la seva implementació es canalitza generalment a través d'institucions i mecanismes diferents. Les connexions existents s'han posat de manifest en documents internacionals com l'Agenda 2030 de les Nacions Unides per al Desenvolupament Sostenible, que encoratja, en el seu objectiu 4.7, a promoure una educació que valori la diversitat cultural i reconegui la contribució de la cultura al desenvolupament sostenible. La importància d'abordar aquesta relació en el context local queda reflectida també en el Full de Ruta per a l'Educació Artística, adoptat per la UNESCO el 2006, que destaca la necessitat d'adequar l'educació a les característiques de l'entorn i de promoure estratègies educatives que potenciïn les iniciatives locals i treballin en xarxa amb les organitzacions culturals.

Des dels seus respectius terrenys d'incidència, l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE) i la Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units (CGLU) també promouen una visió integrada de l'educació i la cultura. Cal recordar que la Carta de Ciutats Educadores (1990, actualitzada el 2004) estableix que la ciutat educadora promourà l'educació en la diversitat per combatre qualsevol forma de discriminació, acollirà tant les iniciatives d'avantguarda com les de cultura popular, independentment del seu origen, i contribuirà així mateix a corregir les desigualtats en la promoció cultural. D'altra banda, la necessitat de generar instàncies de coordinació entre les polítiques culturals i educatives, impulsant la creativitat i la sensibilitat, està present en l'Agenda 21 de la cultura (2004), document rector de CGLU en matèria cultural, i també en la guia Cultura 21 Accions (2015), complementària d'aquella, que dedica un capítol específic a la relació entre cultura i educació, en el qual recorda el paper de l'educació, l'aprenentatge i la formació continuada per a l'exercici dels drets culturals.

Per aprofundir en la relació entre cultura i educació a les ciutats cal, entre altres coses, afavorir espais d'interlocució i treball més flexibles i normatives que afavoreixin les col·laboracions; diversificar els programes d'educació cultural, tenint en compte diferents grups d'edat, entorns, estètiques i llenguatges; assegurar la comprensió per part dels agents culturals del seu paper educatiu i la seva capacitat real de desplegar-lo, oferint recursos de formació i acompanyament quan sigui necessari; abordar els obstacles a l'accés tant a l'educació com a la cultura, entre ells els que afecten sectors desafavorits i grups minoritaris; i desenvolupar polítiques i estratègies que conjuminin llenguatges, objectius i mecanismes d'intervenció. En una òptica de drets humans, la plena dignitat de les persones requereix que es garanteixi la capacitat d'exercir el dret a l'educació i el dret a participar en la vida cultural, i que s'explori la seva interdependència. Això comporta treballar tant en l'educació formal com en la no formal, com també en els entorns propis de les arts i la cultura, i integrar la comprensió de la importància de la creativitat, la diversitat, la memòria i el patrimoni com a elements clau de l'aprenentatge i la construcció de la persona.

D'aquesta manera, l'aposta per impulsar aquest monogràfic sobre la relació entre ciutat, cultura i educació neix de la convicció de l'AICE i CGLU que la vida a les ciutats serà millor si les polítiques i programes en matèria de cultura i educació van a l'hora. De fet, ja hi ha nombroses iniciatives que ho demostren i molt coneixement acumulat a partir de la reflexió, la recerca i la pràctica que ofereix orientacions per a continuar impulsant aquesta integració. Així, i amb la mateixa estructura que els anteriors números de la col·lecció, aquest monogràfic reuneix articles de fons, entrevistes i experiències, i combina aportacions acadèmiques, institucionals i d'organitzacions culturals i educatives de diferents països i regions.

El bloc d'articles que obre la publicació busca situar algunes de les qüestions de fons de la relació entre ciutat, cultura i educació, i aprofundir en els seus diferents vessants i en els aspectes més sensibles. El catedràtic de la Universitat Autònoma de Madrid Carlos Giménez Romero ho fa mitjançant una "carta al personal polític i tècnic municipal" que busca afavorir el diàleg i que centra la seva atenció en qüestions com la centralitat del procés comunitari i participatiu, el foment de la convivència, la mediació i la cultura de pau en entorns marcats per la diversitat, i els vincles entre l'acció local i les agendes internacionals. A continuació, Michael Wimmer, president del centre austríac EDUCULT, analitza diferents aproximacions a la inclusió de les arts i la cultura en les estratègies educatives i repassa diverses iniciatives internacionals i projectes locals i nacionals en aquest àmbit, fins a arribar als reptes del present, com l'auge del populisme i la transició climàtica, context en el qual remarca la importància de l'acció pública. El paper educatiu d'institucions com ara museus, galeries o biblioteques és l'argument central de l'article de Jenny Siung, responsable d'educació en la Chester Beatty Library de Dublín, que es basa en nombrosos estudis i projectes per a remarcar el potencial existent en matèria d'educació permanent, foment de la creativitat i diàleg intercultural, assenyala també els reptes existents i ofereix recomanacions per a la millora. Aquest apartat es tanca amb una aportació

de Jordi Baltà Portolés, expert de la Comissió de Cultura de CGLU, que analitza les dificultats per a una millor integració de l'educació i la cultura a les ciutats. Presenta una breu tipologia de models i suggereix alguns elements transversals per a afavorir la qualitat, com la diversitat de continguts i expressions, la pluralitat d'agents o l'atenció a l'accessibilitat i la inclusió.

En l'apartat d'entrevistes, Catarina Vaz Pinto, regidora de Cultura de Lisboa i copresidenta de la Comissió de Cultura de CGLU, remarca la importància d'enfortir l'atenció que s'atorga a la cultura per a contribuir a la construcció de ciutats sostenibles, i exposa el progressiu desenvolupament a Lisboa d'un "ecosistema" de relacions formals i informals entre els agents educatius i culturals. L'experiència desenvolupada en aquest àmbit a Bogotà es reflecteix en l'entrevista a Leonardo Garzón Ortiz, coordinador entre 2015 i 2019 del programa Crea de l'Institut Districtual de les Arts (Idartes), una àmplia iniciativa dirigida a nenes i nens, joves i persones adultes, a qui ofereix oportunitats per a desenvolupar la sensibilitat, l'expressió simbòlica i artística i el pensament creatiu, amb la implicació d'artistes professionals en tasques educatives. Un altre cas exemplar és el del municipi quebequès de Vaudreuil-Dorion, reconegut el 2016 amb el Premi Internacional CGLU – Ciutat de Mèxic – Cultura 21 pel seu excel·lent treball en matèria d'educació, cultura i cohesió social en un entorn caracteritzat per la diversitat d'orígens i edats. El responsable del departament de Cultura d'aquest municipi, Michel Vallée, exposa en la seva entrevista els objectius, la metodologia i els resultats d'un procés consolidat al llarg dels anys. Per la seva banda, Ernst Wagner, responsable de la Càtedra UNESCO sobre les Arts i la Cultura en l'Educació, de la Universitat Erlangen-Nuremberg (Alemanya), analitza, a partir de diversos estudis internacionals, diferents aproximacions i estratègies pel que fa a la relació entre educació i cultura, i destaca el potencial d'incidir en les formes de vida, l'abordatge de la diversitat i els vincles amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), entre altres aspectes.

Les experiències incloses en l'últim apartat de la publicació responen també a diferents aproximacions i realitats. La regeneració del barri antic de Gunsan (Corea del Sud), iniciativa guardonada amb el Premi Ciutats Educadores 2018, serveix per a remarcar la importància de les polítiques d'educació permanent i el paper de la conservació del patrimoni cultural, com a element de continuïtat i cohesió social, en el marc dels processos de transformació urbana i del model econòmic. Una de les iniciatives més innovadores dels últims temps és la nova Biblioteca Central Oodi d'Hèlsinki, un centre que renova la tradicional integració d'educació i cultura a les biblioteques reforçant els seus vincles amb la promoció de la ciutadania activa, la cohesió social i l'alfabetització digital, i actua al seu torn com a node central d'una xarxa de biblioteques molt més àmplia. Un altre projecte reconegut i exemplar és EN RESIDÈNCiA, una iniciativa de Barcelona que porta artistes professionals a instituts d'educació secundària per a acompanyar processos creatius duradors, que afavoreixen l'aprenentatge, l'experimentació, la col·laboració entre joves i entre centres educatius i organitzacions culturals, i la difusió pública d'un ventall divers d'estils i estètiques. La ciutat de Katowice, que ha apostat des de fa anys per la música com a factor d'identitat i de desenvolupament, es va incorporar a la Xarxa de Ciutats Creatives d'UNESCO el 2015; les polítiques que duu a terme en aquest àmbit incorporen també un vessant educatiu, que es reflecteix, entre altres aspectes, en iniciatives d'accés a l'educació musical, en el foment de la formació i en el desenvolupament professional de les bandes musicals i l'exploració de les interseccions amb altres dimensions del desenvolupament local. Finalment, l'Escola Lliure d'Arts - Arena de Cultura és un reeixit programa de Belo Horizonte que també ha estat reconegut el 2014 amb el Premi Internacional CGLU – Ciutat de Mèxic – Cultura 21 per haver desenvolupat una àmplia oferta d'educació artística a l'abast del conjunt de la població, basada en els principis i els objectius dels drets humans, la inclusió social, la diversitat cultural, l'educació permanent i la transformació de la ciutat.

Mitjançant aquesta publicació i l'àmplia col·lecció de perspectives i experiències aplegades, l'AICE i la Comissió de Cultura de CGLU confiem contribuir a una millor comprensió de les múltiples interseccions entre educació i cultura i de les fórmules concretes en què aquestes es poden reflectir en la pràctica. Per bé que impulsar la col·laboració entre àmbits institucionals i sectors professionals no sempre és fàcil, aquest monogràfic demostra el sentit que té fer-ho i aporta casos il·lustratius que esperem que inspirin moltes iniciatives noves.

Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units i Associació Internacional de Ciutats Educadores

Carta al personal polític i tècnic municipal sobre ciutat, cultura i educació

Carlos Giménez Romero
Catedràtic d'Antropologia Social i Aplicada, Universitat Autònoma de Madrid (UAM)
Director de l'Institut de Drets Humans, Democràcia i Cultura de la Pau i No Violència (DEMOSPAZ)

Parc de la Amistad, Montevideo

En aquest text s'aborden –mitjançant el procediment d'una carta oberta i pública– els reptes municipals i locals relatius als creixents processos de diversificació sociocultural i la seva connexió amb les accions educatives. La reflexió es fa, després de la formulació prèvia d'interrogants, en cinc passos: enfocament conceptual, polític i ètic; aprofundiment en el triangle ciutat/cultura/educació; exploració de les connexions entre aquests tres elements; algunes respostes als interrogants i, finalment, suggeriments i propostes.

Introducció

Quan amablement em van convidar a participar en aquest monogràfic em van indicar que "seria especialment rellevant si pogués aportar elements de reflexió sobre el rol dels governs locals com a agents d'intervenció, d'inclusió i educació en la promoció de tots el seus habitants". Com que, a més, no volia fer un escrit teòric i ple de referències, vaig decidir escriure un text en forma de carta, una missiva als governs locals i, més concretament, als càrrecs i representants públics i als i les professionals, funcionaris i funcionàries o persones contractades, que duen a terme la seva tasca als ajuntaments. El fet de no utilitzar el format d'article "clàssic" m'ha ajudat a fer servir una forma més propera i dialogada. Encara que tingui aquest format, també pot ser que interessi a les persones que des de la societat civil local impulsen projectes comunitaris.

Benvolguts, benvolgudes representants polítics i tècnics municipals,

Us correspon fer front, partint de les competències i recursos locals, als reptes molt diversos del municipi i la vida local. Som conscients del lloc estratègic que l'àmbit local ocupa en la generació, promoció i ampliació de la convivència i la cohesió social. Coneixeu bé i de primera mà la vostra localitat i les seves particularitats, com també l'entramat complex de l'administració local. Per descomptat, molt millor que no pas qui signa aquesta carta. Això no obstant, m'atreveixo a escriure-us aprofitant la invitació a participar en aquest nou monogràfic de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores, coordinat per la Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units (CGLU). I ho faig per dos motius: d'una banda, per la rellevància de la matèria que s'aborda en aquest volum; i, de l'altra, perquè em sento compromès i motivat per a compartir estudis i experiències després d'anys de treballar aquests temes juntament amb els actors locals.

Si us sembla bé, situem primer la reflexió que segueix a continuació. Ens interessa centrar-nos en el **què fer** i, també, en el **com sistematitzar, avaluar i millorar** el que fem. Tenint en compte l'espai limitat de què disposem, suggereixo que abordem tres interrogants: com tractar adequadament la diversitat a les ciutats i municipis?; de quina manera hi contribueix l'educació?; i quin és el paper específic dels governs locals? Abans de contestar a la qüestió central i als interrogants, us suggereixo que fem tres passos previs.

1. Comencem, com a primer pas, per explicitar de quina **mirada, de quin enfocament partim** respecte a les realitats urbanes, culturals i educatives que abordem en aquest monogràfic. Us proposo de fer-ho des de tres categories entrellaçades: convivència, ciutadania i interculturalitat.

Convindrem que la convivència és clarament un punt central per a la nostra temàtica i ho és des de molts punts de vista. Per això em permetreu que us indiqui que és absolutament necessari que els càrrecs, funcionaris i funcionàries i el personal municipal disposin d'una noció *tan exigent com operativa* de convivència. Des de fa molts anys, i en diferents projectes aplicats, d'una manera especial des del Projecte d'Intervenció Comunitària Intercultural[1], suggerim i desenvolupem un model teòric i pràctic de tres modalitats de sociabilitat: convivència, coexistència i hostilitat.

Si no el coneixeu, us animo a consultar les referències sobre aquest tema[2]. Aquí només puc indicar que aquest marc us pot orientar sobre dues coses importants: és prioritari *superar les hostilitats* de tota mena que sens dubte hi ha a l'urbs (marginació, guetos, violència directa, estructural i ideològica...) i, en segon terme, no és suficient la mera coexistència a la ciutat (cadascú viu al seu propi món, per bé que pràcticament no hi ha agressió, per simplificar-ho), perquè la coexistència, encara que és positiva (si més no, és millor que l'hostilitat), no és en absolut suficient. Com he dit altres vegades, la coexistència és pa per a avui i fam per a demà. O també: si la coexistència és com un prat sec i, per tant, fàcil d'incendiar per piròmans polítics o mediàtics, la convivència, per contra, és un hort fèrtil i humit que és molt més difícil de cremar.

1. Impulsat des del 2010 per Obra Social la Caixa, amb la participació de més d'una trentena de municipis i entitats.
2. A. D. (2015) *Juntos por la Convivencia. Claves del Proyecto de Intervención Comunitaria Intercultural.* Obra Social La Caixa/Universitat Autònoma de Madrid.

Buntkicktgut. Lliga intercultural de futbol de carrer, Munic

El terme, la categoria i l'ideal de la ciutadania és clau per a la societat democràtica en el seu conjunt; adquireix, a més, trets propis quan la relacionem amb la ciutat i l'element urbà. Com que aquesta carta ha de ser breu, passaré directament a parlar de la seva aplicació en l'àmbit urbà[3]. Ciutadania fa referència a quatre aspectes interrelacionats que us comento des de l'òptica de la ciutat i el municipi. Primer fa referència, com sabeu prou bé, a titularitat de drets i obligacions. Corol·laris pràctics per a l'acció institucional són potenciar l'enfocament *de drets* i plantejar les polítiques i programes municipals des de l'ètica *de corresponsabilitat* de tots els actors de la ciutat. La primera cosa es pot fer situant tota l'acció municipal sota la perspectiva i el compromís dels drets humans[4], i també donant tota la seva rellevància al *veïnatge* com a ciutadania *social, cívica o de residència*.

Ciutadania –i aposta *ciutadanista*– implica també pertinença, ser membres de la comunitat sociopolítica on s'exerceixen aquests drets i es compleixen aquestes obligacions. Això ens porta a emfasitzar la pertinença i la identificació amb el que és local, amb el que és comú; i també a tractar amb hospitalitat les persones immigrants establertes a la localitat com a conveïns i conveïnes, donant-los suport perquè no es presentin només com a persones d'origen forà, sinó com a veïnes i veïns nous.

Ara bé, garantir els drets i exigir de manera pública i democràtica les responsabilitats requereix, i aquest és el tercer vector de la qüestió ciutadana, *institucions públiques, legítimes i legitimades*. I aquí, en la institucionalitat democràtica, el paper de la corporació municipal i dels funcionaris, funcionàries i servidors i servidores públiques és absolutament crucial. Per descomptat, ho hem de fer al costat de les altres administracions, però, tal com comentàvem al principi, atesa la seva proximitat i la seva ubicació estratègica respecte a la quotidianitat i la cohesió social, la institució municipal té un paper decisiu –per a bé i/o per a mal– en la seva proximitat, honestedat, transparència i eficàcia.

Finalment, com a quart element, la noció, l'ideal i la praxi de la ciutadania democràtica comporta com a *conditio sine qua non* la **participació**. Cenyint-nos al tema que ens ocupa, això suposa, d'una banda, la participació real en la vida municipal i local de totes les expressions etnoculturals del lloc, és a dir, de les minories autòctones (poble gitano...) o al·lòctones (persones i grups d'origen forà), de les comunitats etnoreligioses i de les subcultures de gènere, edat, diversitat funcional, etc. I suposa, d'altra banda, portar a les escoles del municipi experiències educatives en metodologies de participació, i no solament cap a dins de l'escola, sinó també cap al seu entorn.

La convivència requereix per tant *ciutadanisme*, però també un bon plantejament intercultural. No n'hi prou, en absolut, de fer declaracions per dir que la diversitat enriqueix, d'organitzar festes interculturals, de tenir un

3. Es pot consultar J. Buades i C. Giménez (dir.) (2013) *Hagamos de nuestro barrio un lugar habitable. Manual de intervención comunitaria en barrios.* València, CEIMIGRA/IMEDES/ Generalitat Valenciana

4. És el que es va fer al municipi de Madrid durant el mandat de l'alcaldessa Manuela Carmena (Pla Estratègic, Oficina Municipal i Fòrum participatiu de Drets Humans...).

Hotel Pasteur, Rennes

respecte passiu davant els que són vistos com a diferents, etc. Tot això és molt benvingut, però cal anar cap a un plantejament interculturalista profund, sociopolític i ètic, lligant-lo municipalment a la democràcia local i participativa i als valors comuns d'igualtat, dignitat i no discriminació. Es tracta de fer un enfocament interculturalista que no solament respecti la diversitat local, sinó que la posi en valor i l'aprofiti per a potenciar i millorar els plans, programes i projectes municipals, col·lectius i per a tots i totes. I per a això cal emfasitzar el que és comú: desenvolupament humà, qualitat de vida, drets, democràcia...

2. A partir d'aquest marc conceptual, polític i ètic, entrem al nucli d'aquest volum monogràfic i, com a segon pas, fem la **definició de les categories**, si més no d'una manera concisa. *Ciutats/cultura/educació*, un triangle altament significatiu tant pel que fa a cadascun dels seus termes com a les seves interrelacions. Les *ciutats* són llocs habitats fa temps, que concentren una gran quantitat d'activitats, espais, processos, funcions i serveis, i que diferenciem dels pobles, i això ho fem en el marc d'aquest binomi urbà/rural tan crucial com indefinit. Quan les qualifiquem de llocs assumim –en contraposició als "no-llocs" (Marc Augé)– que són àmbits amb història, identitat i relacions.

Pel que fa a la *cultura* hem de diferenciar dues grans accepcions: la que podem anomenar institucional i l'antropològica. La primera fa referència al ministeri, les conselleries i les entitats culturals; és a dir, a les polítiques i institucions culturals, i, per tant, a tot aquest àmbit tan crucial per als municipis i la vida local com és el patrimoni històric i cultural, les arts i els autors locals, els museus, etc. Des de l'antropologia social distingirem la cultura de les cultures; és a dir, d'una banda hi ha aquest dispositiu adaptatiu i canviant –present en totes les societats de totes les èpoques i llocs, i que ens singularitza entre les espècies– i, de l'altra, cada cultura en concret, tenint en compte el fet que en el gènere humà hi ha diversos milers d'expressions de les maneres de pensar, sentir i actuar, i, per tant, l'enorme diversitat sociocultural de l'espècie humana. Lévi-Strauss ho va sintetitzar en el "caràcter dual de l'espècie humana": una de sola i amb múltiples expressions; en definitiva, unitat i diversitat.

Si les ciutats són territoris, espais i llocs multifuncionals, i les cultures, bagatges diferenciats de maneres de pensar, sentir i actuar, l'*educació* és, entre moltes altres coses, un àmbit i una institució de la vida social, i també una via, potser la més rellevant, per a l'enculturació i la socialització de les persones i per a la vida respectuosa en comú. I això és així tant en el cas de l'educació formal com de la informal, i, també, per cert, de modalitats de pedagogia molt diferents.

3. Si us sembla bé, com a tercer pas previ a la qüestió principal del què fer i del com millorar, us convido a pensar o repensar, encara que sigui sumàriament, les **relacions entre aquestes tres realitats** per a tractar d'identificar alguns desafiaments i algunes possibles praxis.

Pel que fa a *ciutat i cultura* podríem centrar-nos en el que segueix a continuació. Per la seva pròpia naturalesa i com a espai que s'ha desenvolupat amb una determinada història, tota ciutat és producte de migracions successives. I això comporta ja, necessàriament, la diversitat sociocultural i les distincions entre els nascuts a la ciutat i els de fora, entre

els que hi són de "tota la vida" i els que s'hi han acabat d'instal·lar, entre la generació immigrada i les seves filles i fills ja nascuts i criats en l'ambient del municipi i el lloc, entre les persones migrants "internes" i les internacionals, etc. Aquí apareix, com indicàvem, la rellevància de treballar sobre la pertinença comuna a la ciutat.

Ara bé, abans de continuar us suggereixo que penseu que aquest no és l'únic factor de diversificació sociocultural de la vostra ciutat. Hi ha un altre factor de diversificació tan complex i variat com l'anterior: em refereixo a la generació, en el mateix procés de vida i trajectòria dinàmica de l'urbs, d'estils de vida i subcultures de classes, de barris, de gènere, d'edat, etc. D'aquí ja n'inferirem un altre corol·lari pràctic important: com a representants polítics i tècnics, us suggereixo que abordeu –en cas que no ho hagueu fet ja– **tota la diversitat**. És a dir, no reduïu la diversitat a una qüestió relativa als i les immigrants internacionals, incloeu-hi també la que aporten les migracions nacionals o "domèstiques". I fins i tot amb això tampoc n'hi ha prou! Contempleu també, en l'acció de govern i les polítiques locals, la diversitat endògena, l'etnogènesi esdevinguda a causa de la pròpia creativitat i trajectòria de la vostra ciutat, des de la història compartida –les seves llegendes i els seus mites inclosos– fins a les cultures i identitats de barri i les subcultures de classe, gènere, edat o diversitat funcional.

Fins ara hem analitzat la connexió ciutat/cultura des de la diversitat cultural, però aquest aspecte s'ha de completar amb la *cultura pública comuna*. La connexió entre ciutat i cultura no fa referència només a diversitat, sinó també a unitat, a similituds i convergències, al que compartim. L'element històric, tradicions, símbols, festivals, costums comuns, etc. En efecte, els habitants s'identifiquen amb la ciutat, i ho fan, per descomptat, amb més o menys intensitat i d'una manera o d'una altra; se senten que pertanyen a la ciutat o al districte o al barri. Ja no parlem de cultura en el sentit ètnic o de les subcultures esmentades més amunt: fem referència al que es comparteix, sigui amb tot l'àmbit social –pertinença i estima a la ciutat en la qual s'ha nascut i/o es viu–, sigui amb una part –aquest barri proper on es circula, es comença el dia i es dorm, es compra, s'exerceix, s'és usuari, es porta els fills i filles a l'escola, etc. En aquest cas es comparteix una cultura comuna, de barri, expressada en una història, un ambient, unes festes i rituals...

La connexió ciutat/cultura ens ha portat tota la diversitat i la cultura pública compartida. Tot seguit passaré a parlar de la relació entre *ciutat i educació* i seré encara

Parc de la Amistad, Montevideo

més breu, perquè que la Xarxa de Ciutats Educadores fa dècades que l'aborda i ho fa de manera admirable. Per això, no em referiré al punt central que vosaltres treballeu a l'Associació Internacional en el sentit que cadascuna de les nostres ciutats, amb les seves polítiques i activitats, pot i ha de tenir una funció educadora. Això és crucial i magnífic, però en aquesta carta que us dirigeixo m'agradaria portar a col·lació dos punts complementaris relacionats amb la manera com cal abordar els reptes presents.

El primer té a veure amb l'educació **cívica**, entesa a partir, almenys, de dos grans aspectes. D'una banda, el *civisme*, és a dir l'educació cívica vista com un element del qual es disposa o no. En aquest sentit, posarem l'èmfasi en la manera com les persones es comporten a la seva ciutat o el seu barri, i en fins a quin grau són tolerants amb els altres, acurades amb els espais i respectuoses amb les normes urbanes i amb les institucions públiques. Això no impedeix, sinó que reclama, una actitud exigent, crítica i, quan escaigui, de reivindicació i protesta pacífica o no violenta.

D'altra banda, educació cívica entesa com *una altra via i modalitat d'educació*, complementària d'altres línies pedagògiques que s'han desenvolupat, com ara l'educació per a la pau, per al desenvolupament o per a la justícia social. Es tracta, en aquest segon aspecte, de l'educació del ciutadà i la ciutadana, del veí i la veïna com a tal, és a dir com a subjecte actiu, conscient dels seus drets i obligacions com a membre d'aquesta "comunitat de comunitats" que és, hauria de ser o podria ser la vostra ciutat. I estarem d'acord que aquesta educació ciutadana requereix que es comparteixin determinats valors ètics –pluralisme, respecte, hospitalitat, coratge cívic–, els quals tornen a remetre a la connexió de cada ciutat amb l'estat de dret i la democràcia.

Al costat de l'educació cívica, voldria esmentar un altre punt essencial en la connexió entre ciutat i educació: em refereixo a l'educació **escolar**. L'escola pot i ha de ser tant un espai de convivència com un agent clau de la convivència en el seu entorn urbà i territorial. Certament, els municipis no tenen pas sempre les competències en educació formal. No obstant això, vosaltres sabeu que amb les competències municipals, i sempre fent un treball cooperatiu amb les altres administracions i les entitats socials, es pot fer força feina en les dues línies que suggeria.

"Cap endins", potenciant cada escola com a espai de convivència –i no pas de mera coexistència–, creant espais de relació i diàleg entre pares i mares d'orígens diferents, fomentant la mediació escolar i entre iguals... I "cap enfora", tenint un paper actiu en la cohesió de l'entorn, incorporant-se als processos comunitaris i participatius del barri o entorn, establint taules de col·laboració entre tots els centres escolars, duent a terme "comunitats d'aprenentatge i servei" que vinculin els i les estudiants amb altres instàncies del territori, etc.

El Obrador, taller d'emprenedoria cultural, Rosario (foto superior)
Ciudadanos como Vos, Medellín (foto inferior)

4. Si us sembla bé, una vegada comentat l'enfocament, definits els termes i establertes les connexions entre ells, fem un quart pas, que consisteix a tornar als tres interrogants que us proposava al principi.

Primer ens demanàvem de quina manera havíem d'abordar adequadament la diversitat a les ciutats i municipis. Vosaltres i les vostres ciutats i els seus residents afronteu aquest repte com les altres ciutats i pobles del món. Aquest "adequadament" podem concretar-lo en la necessitat i l'objectiu que sigui una gestió democràtica, participativa, pacífica i eficaç. D'acord amb el que s'ha comentat, això requereix, d'una banda, impulsar polítiques locals d'igualtat i justícia social, que facin front a la polarització socioeconòmica, perquè quan hi ha aquesta polarització no hi ha cohesió; i, d'altra banda, cal valorar la diversitat existent, però sense exagerar les diferències, generant projectes col·lectius i centrant-se en els rols comuns de residents, veïns i veïnes, ciutadans i ciutadanes, mares i pares, pacients, etc.

Buntkicktgut. Lliga intercultural de futbol de carrer, Munic © Samir Sakkal

Una altra qüestió plantejada al principi era de quina manera pot contribuir a aquesta agenda l'educació. Això no sembla pas que sigui possible sense una aposta totalment decidida, "trencadora", per l'educació, la qual cosa exigeix, com sabeu bé, acord i cooperació amb altres nivells de govern, com també programes i recursos. Tant l'educació formal com la informal, la de persones adultes com la d'escolars, poden proveir la població local dels coneixements, habilitats, actituds i valors implicats en convivència ciutadana intercultural.

Coneixement compartit i públic de la història de la ciutat, el seu patrimoni de pau, els drets ciutadans, les responsabilitats de cadascú. Endoformació per a aprofundir i practicar habilitats cíviques i competències interculturals d'escolta, diàleg, negociació, presa de decisions, formulació fonamentada de propostes. I, sobretot, espais educatius per a la superació de recels, pors i prejudicis, amb el desplegament d'actituds i valors d'inclusió, respecte, interès per l'altre i hospitalitat.

Finalment, abordem el nostre tercer interrogant, el que es refereix al paper específic dels governs locals. Suggeriria que giréssim dos components essencials d'aquest rol propi en la governabilitat local. D'una banda, caldria **situar la convivència en el cor de l'agenda local**, no només com una part de la política social, i encara menys reduint-la a "un assumpte de serveis socials" (per més importants que siguin), sinó com a finalitat i objectiu últim de la vida econòmica, social i institucional i democràtica de la ciutat. Ni més ni menys. I, en segon lloc, caldria assumir **la centralitat del procés comunitari, participatiu**, mitjançant el qual els actors locals (responsables públics, entitats socials, professionals i personal tècnic, empresaris i empresàries i comerciants, mitjans de comunicació) es corresponsabilitzen del seu lloc i del fet que en aquest territori, socialment i ecològicament responsable, imperi el bé comú i, si m'ho permeteu, els béns comuns.

5. Amb aquests "ingredients" –convivència en el centre de l'agenda municipal; ciutadania i interculturalisme com a "fonament"; assumpció tant de tota la diversitat existent a la ciutat com de la cultura pública *comuna*; connexió entre civisme, educació ciutadana i escola oberta...– us suggereixo a continuació algunes propostes dirigides a la qüestió del **què fer**. Tant de bo us siguin útils per a la reflexió i el debat, per a inspirar línies d'acció o a l'hora de sistematitzar i avaluar el que ja dueu a terme.

- Anant una altra vegada des de l'àmbit més general al més particular, un primer suggeriment per a la reflexió i l'acció consistiria a situar i potenciar les polítiques municipals de cultura i educació **en el marc, i des del marc, d'un *govern obert* i d'*administració compartida***. Ara no puc aturar-me a desenvolupar mínimament aquestes tendències del nou municipalisme democràtic i operatiu. Només indicaré que cal **socialitzar les polítiques públiques locals**, les quals, en ser competències municipals, no tindran bons resultats sense la participació dels seus protagonistes i destinataris. I com s'ha de fer? Incorporant al cicle d'*aquestes polítiques* la societat civil, la ciutadania organitzada i en general; i fer-ho tant en el moment de la seva identificació i ubicació en l'agenda municipal com en el del seu disseny, execució, seguiment i avaluació. Si això és un principi de validesa general, sens dubte és tot un imperatiu quan es treballa i coopera en el marc urbà i sobre cultura i educació.
- Per a dotar de sentit i significació cada acció municipal en aquesta matèria, i també el treball i esforç de responsables i professionals municipals, hauríem de **vincular el que es fa en l'àmbit municipal i local amb l'agenda internacional**. A més dels treballs que ja hi ha engegats a les Nacions Unides i que van dirigits cap a la declaració del *dret a la ciutat* de tots i totes, són especialment rellevants en aquest sentit l'*Agenda 2030* i els *Objectius de Desenvolupament Sostenible*. Tots són inspiradors a l'hora de donar sentit a les polítiques i

accions locals, però sobretot ressaltaria l'ODS 11 (ciutats inclusives, segures, etc.), el 16 (societats pacífiques, accés a la justícia i institucions eficaces, etc.) i el 17 (necessitat de noves aliances). Ja els coneixeu bé: ara només destaco la seva utilitat per a **dotar de sentit i il·lusió** al que es fa cada dia i, a més, donar-hi un abast internacional.

- Atès que els treballs per a connectar adequadament la ciutat, les cultures i les accions educatives no estan exempts de dificultats, bloquejos, tensions i conflictes, convé donar tota la rellevància a la **mediació i la cultura de pau** en les declaracions, polítiques, programes, protocols i recursos del municipi; per fer-ho cal fomentar, entre d'altres, tres modalitats d'acció i metodologia mediadora: la *mediació comunitària* (amb enfocament d'interculturalitat o de gènere quan escaigui); la *mediació escolar* (o entre iguals) i la *mediació institucional* o *organitzacional* (per a abordar tensions intraadministratives o entre corporació i entitats).

Espero aquesta carta us hagi interessat. En qualsevol cas, moltíssimes gràcies per la vostra lectura i atenció, i disculpeu si per limitacions d'espai no he aprofundit prou en alguna cosa i no m'he referit més a experiències concretes. Us asseguro que us escric tenint en compte aquestes experiències i també la copiosa bibliografia que hi ha sobre aquest tema. Deixo als editors la meva adreça per si volguéssiu fer-me arribar comentaris o continuar aquest epistolari. I, abans de res i sobretot, vull desitjar-vos molta sort i molt èxit en la vostra tasca de responsabilitat i de gestió municipal, que és tan important. ●

L'expressió artística i la cultura en l'educació. A la recerca de nous camps de col·laboració

Michael Wimmer
Michael Wimmer, president d'EDUCULT, Institut de Política i Gestió Cultural, Viena, Àustria

Worksounds: EDUCULT-Projecte amb estudiants d'escoles de formació professional que creen la seva pròpia música.

Des d'un punt de vista històric, és evident que l'art sempre ha exercit una enorme influència en la vida social: ja sigui el romànic, el gòtic, el Renaixement o el Romanticisme, tots els períodes de la història depenen d'evolucions artístiques més que d'altres esdeveniments socials. Fins i tot al nostre temps, la "modernitat" i la seva oposició "postmoderna" al·ludeixen a les últimes formes d'expressió artística. Des d'aquest punt de vista, seria lògic de pensar que, fet i fet, el món només pot ser interpretat pels artefactes, encara que no en siguem conscients en la vida quotidiana.

Les i els directors de les escoles de qualitat ho saben. La idea que tenim sobre què és una bona escola inclou l'oferta d'activitats artístiques, ja sigui música, pintura, escultura, literatura, teatre o dansa. El desenvolupament integral del jovent no és possible sense l'expressió artística, a més de l'educació física. Una política educativa de qualitat ha de tenir en compte el fet que les arts, com que tenen una forta presència en la societat, també han d'estar presents en el centre del currículum escolar.

Tanmateix, a moltes escoles l'expressió artística no hi té un paper rellevant. Encara més, a Europa hi continua havent molts ciutadans i ciutadanes que ignoren la importància té, es declaren personalment profans en la matèria i ni es plantegen de canviar d'actitud. Per a aquestes persones, l'art estaria reservat a uns quants privilegiats que en podrien gaudir al seu temps lliure, i no tindria res a veure amb els problemes que ha d'afrontar diàriament la gent corrent en un temps cada vegada més convuls.

D'altra banda, els codis estètics han impregnat tots els racons de les nostres vides i, òbviament, hi ha una considerable discrepància entre la influència objectiva de l'expressió artística en les societats i la poca sensibilització que hi ha sobre aquest tema en la majoria de països d'Europa. Aquesta divergència es pot interpretar com la conseqüència tardana d'un règim industrial basat en unes competències i aptituds específiques. A causa d'aquesta imposició global, les escoles es limitaven a oferir un corpus objectiu de coneixements, mentre que les arts, interpretades com l'expressió d'emocions subjectives, es reservaven –si s'esqueia– per a la vida privada de l'alumnat, fora de l'àmbit escolar. Aquest concepte blindat sobre el que és o hauria de ser l'escola es va mantenir indestructible fins al segle XIX. Malgrat que els moviments pedagògics a favor d'una "educació progressista" han intentat durant més de cent anys incloure les disciplines artístiques com un tema central del currículum escolar, els partidaris de conservar els sistemes escolars nacionals han trobat les estratègies institucionals per a impedir-ho.

S'ha parlat molt dels actuals processos de transformació global de les societats europees i podríem concloure que l'era industrial està arribant a la seva fi. De resultes d'aquest fet ha sorgit un nou i ampli sector cultural i artístic, especialment en ciutats que exploten el seu perfil singular i, en definitiva, el seu atractiu. Hi ha dades fiables que demostren que avui dia aproximadament un 4% de la força laboral europea troba una forma de realització professional en aquest sector, una xifra que supera la de les indústries automobilística o química. Els sistemes educatius nacionals, no obstant això, encara no han aconseguit trobar una resposta adequada a aquests desafiaments i, si no són capaços de tenir en compte aquestes noves circumstàncies, les possibilitats i el potencial del jovent de trobar el seu lloc en les societats productives i més desenvolupades d'Europa quedaran afectades.

Tot està en mans de polítics que, com l'expresident alemany Richard von Weizäcker, han après la lliçó i defensen que "les arts i la cultura no són un luxe que puguem permetre'ns o descartar, sinó el terreny espiritual que garanteix la nostra veritable supervivència interior". En el present article, per tant, debatrem les possibilitats i limitacions de la col·laboració entre els sectors cultural i educatiu en una nova era per a la qual encara no hem encunyat el terme artístic apropiat.

Afortunadament, en aquest terreny no partim del no-res. A Europa hi ha una llarga tradició relacionada amb la introducció de l'expressió artística i cultural en l'educació, per a facilitar l'accés a la cultura i incentivar la creativitat del jovent i d'altres col·lectius que fins ara en quedaven exclosos. No obstant això, moltes vegades encara es veu com un tema secundari que només es debat quan "els afers realment importants" ja s'han tractat.

Les persones que advoquen per fer de les arts una part imprescindible de l'educació poden recórrer a diversos documents internacionals, com ara la Convenció sobre els Drets de l'Infant, de 1989[1], que estableix clarament el dret

1. http://artsineducation.ie/wp-content/uploads/Childrens-Right-to-Culture.pdf

de la infància a tenir accés a totes les formes d'expressió artística, per la qual cosa les escoles tenen l'obligació de fomentar el desenvolupament de "l'art i altres matèries culturals". A més, el Full de Ruta per a l'Educació Artística de 2006[2] i l'Agenda de Seül 2010[3] de la UNESCO són una clara invitació a fer ús de l'expressió artística com "un element bàsic i sostenible per a la renovació qualitativa de l'educació". Fins i tot la Unió Europea, amb el seu caràcter marcadament econòmic, ha inclòs la "sensibilització i expressió culturals" com una de les competències clau en la Recomanació del Consell sobre l'aprenentatge permanent de 2006[4].

Experiències nacionals

Encara que els documents consensuats internacionalment de vegades no troben les vies adequades per a la seva implementació en els àmbits nacional, regional i local, hi ha, no obstant això, una arrelada infraestructura per a l'educació artística i cultural tant en el sistema educatiu formal com en altres contextos d'educació no formal i informal. N'és un exemple la Xarxa ACE[5], on els responsables de l'educació i del sector cultural nacionals comparteixen regularment les seves experiències (fet que generalment permet que "tots dos bàndols" es coneguin per primera vegada). La Xarxa Europea d'Observatoris de les arts i l'educació cultural, ENO[6], és una altra plataforma que té per objectiu facilitar l'intercanvi de pràctiques innovadores i estimular noves recerques en educació artística i cultural que ajudin al desenvolupament de polítiques pertinents en aquests àmbits.

L'educació artística i cultural en el context escolar

Si aprofundim en el tipus i l'abast de l'educació artística present en els sistemes educatius europeus, observem que l'oferta es redueix a la música i a les arts visuals, i que la majoria de disciplines artístiques s'esllangueixen al marge dels currículums escolars[7]. En comparació amb les anomenades "assignatures dures", tenen una valoració més baixa i, si es tracta d'obtenir un títol, fins i tot podrien ser dispensables.

D'altra banda, l'impacte social també és considerable pel fet que hi ha estudiants de famílies acomodades que poden assistir a escoles on s'imparteixen assignatures artístiques i tenen, per tant, més oportunitats de contacte amb les arts que no pas l'alumnat que prové d'entorns socialment més desafavorits i que van a escoles en què aquestes matèries amb prou feines són presents, la qual cosa limita, per tant, les seves possibilitats de desenvolupament professional. La persistent desigualtat social també es reflecteix en el públic que utilitza les institucions culturals, malgrat tots els esforços de les polítiques culturals ("Cultura per a tots") duts a terme els cinquanta darrers anys.

Ara com ara hi ha, almenys, dues línies d'actuació per a millorar l'estatus de l'educació artística a les escoles. La línia més tradicional accepta la divisió del món acadèmic en diferents disciplines i proposa que s'augmenti el nombre d'assignatures relacionades amb les arts, la qual cosa implica incrementar la competència entre matèries: més hores de música, de plàstica o de teatre, sense tenir en compte el que pugui passar amb la resta d'assignatures. Com que la política educativa europea no té prou capacitat per a actuar d'àrbitre en aquest joc d'interessos per les diferents matèries, la resposta oficial més fàcil ha estat donar "autonomia" a cada país. No cal tenir gaire imaginació per a pronosticar que les matèries relacionades amb les arts no són les grans triomfadores d'aquest joc.

L'altra línia d'actuació és una mica més justa, perquè els seus defensors estan en contra del currículum educatiu clàssic, que estableix una divisió estricta de les matèries, i suggereixen, en canvi, un enfocament més interdisciplinari. D'aquesta manera, l'educació artística ja no seria un apèndix molest d'altres assignatures escolars més valorades, sinó que podria trobar el seu lloc en col·laboració amb altres àrees d'estudi. Les persones que defensen aquest enfocament poden aprendre dels esforços d'una educació progressista, que durant més de cent anys ha posat en dubte que la divisió estricta de l'aprenentatge en deu o dotze matèries sigui la més apropiada per a adaptar-se a la complexitat del món actual. El sistema educatiu finlandès, considerat un dels millors del món, recentment ha eliminat l'esquema basat en matèries aïllades i ha optat pels projectes interdisciplinaris[8].

En aquesta mateixa línia, en algunes regions alemanyes s'han engegat les anomenades "Kulturschulen"[9] (escoles amb un perfil cultural). Per a complir amb la reivindicació

2. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Arts_Edu_RoadMap_es.pdf
3. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Seoul_Agenda_ES.pdf
4. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7
5. http://www.aceneteurope.net/
6. https://www.eno-net.eu/
7. Hi ha diverses publicacions de la UE en el marc del programa Eurydice "Educació Artística i Cultural en el context escolar a Europa", darrera edició: 2012. Vegeu https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4cc49f74-205e-4785-89e4-6490fb589d62/language-es/format-PDF.
8. https://www.independent.co.uk/news/world/europe/finland-schools-subjects-are-out-and-topics-are-in-as-country-reforms-its-education-system-10123911.html
9. https://kultur.bildung.hessen.de/kulturelle_praxis/kulturschule_hessen/

d'una "escola de qualitat", les arts no han de quedar limitades a ser assignatures marginals, sinó que han d'ocupar el seu lloc com a disciplines que permeten interconnectar enfocaments temàtics complexos que s'han d'ensenyar i aprendre. Així, doncs, els projectes temàtics estructuren la rutina de la vida escolar, substituint les lliçons i superant un règim estricte de temps que sembla que cada vegada és menys adequat.

Les arts, com a tals, esdevindran la força major del desenvolupament educatiu actual. En aquest nou model, l'educació artística difereix considerablement dels enfocaments basats en la divisió de matèries, fet que representa una qüestió central en l'educació contemporània en termes de col·laboració. Col·laboració dins de les escoles, fent que el professorat actuï com un jugador més de l'equip, i col·laboració externa pel fet que les escoles, com a centres d'aprenentatge oberts, no sols utilitzen els seus recursos interns, sinó tots els que les institucions i iniciatives del veïnat els poden oferir. En l'actualitat hi ha nombrosos exemples de bones pràctiques de col·laboració entre professionals de l'educació i artistes i entre escoles i institucions culturals que ofereixen a l'alumnat noves àrees d'experimentació.

Algunes iniciatives han posat de manifest que aquests nous enfocaments de l'educació i de l'aprenentatge susciten certes reserves entre el professorat (que ha estat explícitament format per a actuar de solista en la seva àrea d'especialització), com també entre l'alumnat i les seves famílies. "Quan tornarem a estudiar de debò?" va ser una de les preguntes que un estudiant va fer després de participar en un projecte artístic cooperatiu entre l'escola i un teatre, la qual cosa és un clar indicador que l'educació basada en les arts es podria interpretar com la fi de la preuada idea d'"aprenentatge" que durant molt de temps s'ha associat amb controls, exàmens i, sovint, amb l'avorriment. No obstant això, aquest exemple centrat en la infantesa demostra que les i els estudiants, en un entorn d'aprenentatge artísticament ric descobreixen noves oportunitats per a desplegar tots els seus potencials que, contràriament, no haurien sortit a la llum en una escola tradicional. Apareix així un nou alumnat que està preparat tant per a incorporar coneixements que no estan prefixats com per a aprendre voluntàriament i aplicar les competències apreses en el seu dia a dia: la confiança en un mateix i la curiositat, com a bases essencials per a pensar i actuar creativament.

L'educació artística i cultural en els contextos no formal i informal

A més de l'oferta tradicional i en risc d'extinció de l'educació artística en el sistema educatiu formal, també hi ha una infraestructura d'activitats artístiques dins d'un context no formal integrat pels conservatoris de música públics i privats, corals i bandes amateurs, escoles d'art, biblioteques i altres iniciatives de teatre i dansa. A la majoria de països europeus, aquestes institucions i iniciatives tenen un rol important en el manteniment de la vida cultural i l'accés a les arts i la cultura, i sovint s'ha infravalorat que van ser creades en oposició al sistema educatiu formal. Així, les i els representants dels sectors no formals, en contra d'un sistema escolar rígid amb limitacions (que suposadament frenava la creativitat), van intentar crear una variant positiva que permetés una aproximació voluntària a les disciplines artístiques sense necessitat d'exàmens continus.

D'altra banda, moltes d'aquestes institucions no formals van tractar d'abordar les desigualtats socials centrant-se en el jovent més desafavorit, els orígens culturals del qual no s'havien tingut en compte en el sistema educatiu

Aktionstag Sonnwendviertel: Projecte artístic comunitari en un espai urbà de Viena que va comptar amb la participació de joves i artistes.

formal. En aquest sentit, el nombre cada vegada més alt de persones migrants que han arribat a Europa els últims anys han desenvolupat la seva pròpia infraestructura cultural no formal, que no apareix reflectida en la política educativa ni tampoc en la política cultural.

Respecte al debat actual sobre política educativa, el sector no formal afronta dos grans reptes. D'una banda, la creixent ampliació del sector formal; "l'escolarització en jornada completa", començant per l'ensenyament preescolar obligatori, com a resposta universal a la diversificació ètnica i social de les societats europees, redueix el temps lliure de què disposen els qui busquen poder accedir al sector no formal. En aquest cas, la resposta més plausible és, una vegada més, la col·laboració entre les institucions de tots dos sectors. Per a moltes escoles continua sent un tresor amagat, perquè no saben que el sector no formal també té una experiència i un saber fer educatius amplis que podrien donar lloc a altres escenaris de formació i aprenentatge més atractius.

D'altra banda, les escoles poden garantir l'accés als sectors no formals al jovent, que d'una altra manera no podria participar en aquests programes. La pràctica diària demostra que per a organitzar projectes de col·laboració mútua cal superar nombrosos obstacles, a banda de les barreres institucionals. Òbviament, les respectives restriccions institucionals marcades per les diferents normes relatives al llenguatge, objectius, qualificacions, procediments, estàndards de qualitat i criteris d'avaluació, fan necessari preparar tots els escenaris de col·laboració molt meticulosament. A Àustria, per exemple, les anomenades "escoles-campus" propicien les relacions de col·laboració de qualitat en un marc arquitectònic que acosta i reuneix les diferents institucions de tal manera que permet a les persones que hi participen canviar un entorn d'aprenentatge per un altre sense notar les diferències de caràcter institucional.

L'espectacular creixement del sector informal en els últims anys és un altre dels grans reptes. El sector de la indústria cultural, sumat a l'omnipresència de les xarxes socials, ha provocat una transformació de gran abast pel que fa a l'accés a l'art i a la cultura, com també a la cohesió social de les societats de l'aprenentatge en un futur pròxim. Cada vegada més joves rebutgen l'oferta del sector no formal perquè poden participar de la cultura directament des de casa seva amb l'ordinador. Si aquesta tendència continua, l'única esperança del sector no formal tradicional rau en la seva capacitat per a reunir físicament les persones i oferir-los la possibilitat d'experimentar la importància de les pràctiques artístiques compartides.

L'educació artística i cultural en les institucions culturals

A la majoria de països d'Europa es van construir grans institucions culturals que constituïen els pilars de la identitat cultural de la població nacional, i com a tals no tenien dificultats per a atreure i mantenir les seves audiències. Mentre el públic assistent pertanyia principalment a les classes socials més acomodades i cultes, no calia conceptualitzar i implementar estratègies de captació d'audiència gaire sofisticades. La posició privilegiada d'aquestes institucions s'ha relativitzat, si més no, durant els últims anys. Encara que l'afluència de turistes està assegurada, per a la major part de la població local els programes que ofereixen aquestes institucions, malgrat que tenen reconeixement internacional, no tenen prou rellevància. La reacció més repetida per part d'aquestes institucions ha estat reclamar a les escoles una preparació millor del seu alumnat, que constituirà "l'audiència del futur", sense tenir en compte que la majoria d'escoles tenen altres prioritats com són ara la creativitat i l'expressió personal. En conseqüència, les institucions culturals, fins i tot les petites iniciatives, han elaborat els seus propis programes educatius i de mediació cultural, per a poder comunicar-se millor amb una audiència que no és el seu públic habitual. A més, els responsables de les polítiques culturals s'enfronten, de vegades incitats per la retòrica política populista, a unes dades preocupants que indiquen que cada vegada menys persones es beneficien de les institucions culturals mantingudes amb fons públics. Així, el sector cultural públic en general s'ha vist obligat a redefinir el seu rol en la societat, i també la seva relació amb les comunitats locals.

L'experiència demostra que aquest nou plantejament comporta un procés de transformació institucional profund. No es tracta de fer uns quants ajustos de màrqueting, sinó de dur a terme importants canvis institucionals que afecten la gestió, la programació, la qualificació, la comunicació i la cooperació. Els reptes són cada vegada més grans perquè el públic potencial és cada vegada menys homogeni i més divers des d'un punt de vista ètnic, religiós, social i generacional, fet que implica un replantejament complet de l'oferta de les institucions culturals tant des de la seva posició de guardianes de l'art com des del punt de vista de l'usuari (potencial).

La necessitat de col·laborar internament i externa persisteix fins i tot amb el relleu d'una nova generació d'educadors i mediadors qualificats. Durant molt de temps les institucions culturals han tendit a seguir un enfocament conservador i han assumit que amb la simple existència d'un departament d'educació n'hi havia prou i que tota la resta funcionaria de la manera tradicional, centrant-se en l'art. Tanmateix, cada vegada és més evident que la col·laboració intrainstitucional entre educadors i mediadors i la resta de departaments és la clau per a renovar les institucions culturals. Només amb un enfocament transversal que combini i conjumini forces, serà viable organitzar nous escenaris com els

Textilmòbil: Iniciativa d'artistes de la Universitat d'Arts Aplicades de Viena per a fer projectes de disseny creatiu amb alumnat de la ciutat.

que alberguen els "programes divulgatius". Es pot dir el mateix dels programes de col·laboració externa en què les escoles i altres iniciatives de la societat civil són considerades com els agents col·laboradors més importants, capaços de decidir sobre l'èxit o rebuig d'un projecte en un terreny de competència creixent. A molts països europeus s'han implementat molts projectes públics amb la intenció d'incentivar la col·laboració entre les escoles i les institucions culturals, des dels programes d'artistes en residència fins a institucions culturals que gestionen la seva pròpia escola i escoles amfitriones d'institucions culturals[10].

La importància de l'educació artística i cultural a les ciutats

L'èxit dels processos de transformació que s'observen a les escoles, les institucions d'educació no formal i les institucions culturals depèn de la dinàmica de la transformació urbana. Fa només trenta anys, les ciutats europees eren molt diferents de com són ara, la qual cosa demostra que els processos de transformació global de la nostra època també remouran els fonaments de les àrees d'educació, cultura i art. L'expressió artística s'ha entès des de sempre com una força avantguardista transgressora, mentre que l'educació i la cultura se situen més en la línia dels sectors que defensen les condicions existents.

En el marc de la política cultural dels darrers anys, el terme "creativitat" ha tingut molt de ressò, però en canvi és aconsellable conservar la prudència. Certament, l'adquisició de les competències tradicionals ja no garanteix que es trobi una sortida professional en un sector productiu en disminució. Per tant, és força comprensible que la "creativitat", com la nova paraula màgica de l'era postindustrial que promet aconseguir més prosperitat econòmica i social, tingui una popularitat considerable entre els responsables polítics i altres agents

10. https://www.kammerphilharmonie.com/zukunft-gestalten/zukunftslabor/

Aktionstag Sonnwendviertel: Projecte artístic comunitari en un espai urbà de Viena que va comptar amb la participació de joves i artistes.

socials[11]. Tanmateix, davant tanta eufòria sovint no es té en compte que la "creativitat" també respon a un augment de competència. A l'ombra d'aquest nou camp de batalla hi ha cada vegada més creatius en circumstàncies precàries[12], per no parlar dels qui, sense tenir un destacat caràcter creatiu personal, tenen altres qualitats valuoses com la moderació, la resistència i l'empatia. En uns temps marcats per una insidiosa disminució de l'estat de benestar, aquestes persones, encara que tinguin un alt nivell de formació, corren el risc de perdre les seves perspectives de futur.

És important assenyalar que, concretament en estructures urbanes altament complexes, una estratègia política unidimensional per a incentivar la "creativitat" en l'educació o en la cultura no assolirà els resultats esperats. És imprescindible augmentar la col·laboració interna i externa, personalment i institucionalment, i també en el terreny polític. Mentre persisteixi un model institucional estrictament dividit, present en la majoria de ciutats d'Europa, no es podran resoldre els problemes actuals. A més, és inviable assumir que els sectors més febles comparativament, com l'educació i la cultura, puguin compensar els errors en altres àmbits.

Abans de res, cal superar les barreres tant mentals com físiques fent servir el recurs de la "curiositat" per a buscar nous terrenys que encara no s'han explotat. Això comportarà l'aplicació de la "creativitat" en tots els camps de competència municipal. Així, per exemple, la política mediambiental actual aconseguirà tenir èxit quan tingui en compte les seves implicacions estètiques[13].

El rol de les autoritats públiques

Per acabar aquest article i amb relació a l'entorn canviant en què les autoritats públiques actuen per a intentar guiar l'accés a l'art i a la cultura, a la participació cultural i a l'educació artística i cultural de la seva ciutadania, hem de tenir present que molts dels seus representants es van formar d'acord amb les pautes de l'industrialisme. Per tant, és molt comprensible que les maneres d'actuar i de pensar basades en acords comercials, exigències del mercat laboral i adquisició de la capacitació corresponent, encara siguin molt presents en les ments dels agents responsables com una, o l'única, prioritat política. El punt de vista industrial dominant dona peu a una única escala comparativa i, seguint el criteri de dades exactes transferibles, les arts, la cultura i també l'educació artística, com a esferes que s'estenen més enllà dels principis dominants d'utilitat immediata, tendeixen a ser pràcticament irrellevants.

En aquest context, encara és més sorprenent que el populisme radical de dretes hagi col·locat "la cultura" en l'agenda política fent servir les reserves emocionals d'una ciutadania enutjada per a dividir ètnicament i socialment la població urbana entre unes elits cosmopolites i liberals adscrites a l'art i la gent corrent que anhela una llar cultural homogènia. Amb l'aparició d'aquesta nova onada de forces liberals i autoritàries, la "cultura" en si no aporta res de bo, sinó que depèn del marc polític que l'acompanya. Com passa amb la tecnologia i la comunicació, la cultura també té possibles contraindicacions, segons l'ús particular i social que se'n faci.

El continu augment de la desigualtat social és tant o més perillós que la promesa política original que l'educació de la postguerra conduiria a un augment del benestar social, promesa que ha sigut falsa. Comparat amb l'optimisme dels primers dies, el mateix concepte original de l'educació, vista com el trampolí més efectiu per a aconseguir l'èxit, ha resultat ser ambivalent. En l'actualitat, moltes persones ja no pensen que l'educació, amb l'educació artística o sense, permeti aconseguir una vida millor, sinó que hi ha altres factors, com els orígens culturals i familiars, que han anat adquirint més i més importància.

Aquesta espècie de desconfiança genera cada vegada més frustració entre la població urbana i, en realitat, confirma que només els enfocaments transversals que combinen les competències en els àmbits de la cultura i l'educació amb altres temes com l'habitatge, el transport, la tecnologia, el medi ambient, l'ecologia i la seguretat

11. Vegeu les rèpliques de Richard Florida sobre la nova classe creativa.
12. Els ingressos mitjans d'un artista a Àustria són d'uns 5.000€ l'any. És clar, doncs, que els artistes no són un exemple atractiu de producció de riquesa. Per contra, el sector cultural és un mirall de la desigualtat social, perquè cada cop hi ha més artistes que subsisteixen, en contrast amb un reduït grup de famosos rics.
13. Hi ha alguns conceptes prometedors com "ciutadania artística" (vegeu Elliott D. J.; Silverman, M. et. al. (2016): *Artistic Citizenship – Artistry, Social Responsibility and Ethical Praxis.* Oxford University Press).

Living Sounds: Projecte artístic de col·laboració amb l'artista Peter Spindler en què es fan servir màscares en espais públics per a sensibilitzar la ciutadania sobre temes relacionats amb la diversitat © Petra Rautenstrauch

social, permetran mantenir i desenvolupar la cohesió social i la prosperitat. A Viena, per exemple, més del 25% de la població local no pot participar políticament, per la qual cosa, per més mesures que s'adoptin per a millorar l'accés a l'art i a la cultura, no s'aconseguirà una millora significativa de les condicions laborals i de vida d'una població que està exclosa estructuralment.

Amb una mirada a la història n'hi ha prou per a confirmar l'extraordinària importància de les arts com a pedra angular de societats obertes, empàtiques i col·laboratives, fet que ens convida, una vegada més, a traslladar aquesta experiència als escenaris contemporanis de la participació cultural i educativa. Tanmateix, el passat també revela que fins avui el potencial de les arts, tant en educació com en altres àmbits socials, no s'ha utilitzat de manera adequada, i tenint en compte els pronòstics polítics reals a Europa, tot és possible i hi podria arribar a haver un rebuig col·lectiu. Depèn de nosaltres, que hem assumit la responsabilitat de gestionar el desenvolupament urbà, triar quin camí hem de prendre. I hem de ser valents per endinsar-nos en terrenys inexplorats.

Les institucions culturals com a plataformes d'educació permanent, creativitat i diàleg intercultural

Jenny Siung
Jenny Siung, responsable d'Educació, Museu Biblioteca Chester Beatty, Dublín, Irlanda

Museomix de Tolosa de Llenguadoc, Museu Saint Raymond 2016 © Jenny Siung

Les ciutats necessiten abastar múltiples enfocaments i fer una valoració dels seus resultats i reptes des de diferents òptiques, a més de respondre a una ciutadania caracteritzada per la diversitat. Hi ha diversos indicadors que defineixen les ciutats des d'un punt de vista cultural i educatiu i que contribueixen a la qualitat de vida i a la inclusió. Tanmateix, el gran desafiament per a moltes ciutats és generar sinergies entre les comunitats i les institucions culturals i fomentar alhora la ciutadania activa. Els museus, biblioteques i institucions culturals ofereixen inestimables oportunitats per a incentivar l'aprenentatge i la participació a través de l'educació al llarg de la vida, la creativitat i el diàleg intercultural.

Introducció

Què és una ciutat educadora i com es construeix? Els espais públics, com els museus, exerceixen un paper molt important en la vida de les ciutats al servei de la seva ciutadania. Aquestes institucions, no obstant això, s'enfronten a una enorme competència i no poden actuar de manera aïllada si volen conservar les audiències i atreure públic nou. Històricament, els museus es van fundar a Europa durant els segles XVIII i XIX com a gabinets de curiositats, i han anat evolucionant fins a convertir-se en centres d'aprenentatge, una funció que, per efecte vessament (*spillover effect*), també han adquirit les biblioteques i altres institucions culturals. El 2012, la Comissió Europea reconeixia la importància de l'efecte vessament de l'expressió artística, la cultura i les indústries creatives[1]. "S'entén per efecte vessament el procés pel qual una activitat en una àrea concreta té un impacte més ampli i s'estén a altres camps, a la societat o a l'economia a través del desbordament de conceptes, idees, capacitats, coneixement i altres tipus de capital.[2]"

L'efecte vessament de museus, biblioteques i institucions culturals a les ciutats

Els museus, les biblioteques i les institucions culturals tenen un rol essencial en l'efecte vessament a les ciutats. En primer lloc, la majoria d'aquestes institucions són al centre de la ciutat i no pas isolades en zones perifèriques. La paraula "museu" deriva de la paraula grega "museion", un lloc sagrat per a protegir les arts i les ciències[3]. Els antics temples grecs eren un punt focal central on la gent es reunia per a adorar i venerar objectes sagrats i fer-hi ofrenes. Servien de punt de connexió per a relacionar-se i reunir la ciutadania al voltant del temple, en espais públics, per a compartir idees i debatre sobre política, negociar i, en definitiva, participar en la vida pública. És precisament aquest model de punt focal central el que permet als museus, biblioteques i institucions culturals ampliar el seu camp d'acció als àmbits del coneixement, la indústria i el treball col·laboratiu[4]. Pel que fa al coneixement, aquests espais s'assemblen a centres neuràlgics d'incubació d'idees, innovació i desenvolupament de projectes creatius per part d'artistes i empreses creatives. L'àmbit de la indústria fa referència a un entorn dinàmic amb un gran potencial perquè les indústries creatives, empreses, artistes i entitats artístiques organitzadores d'esdeveniments puguin interactuar. El treball col·laboratiu reflecteix l'efecte vessament en una àrea de concentració d'activitats com són ara els districtes culturals.[5]

Els districtes culturals

Aquests espais on l'efecte vessament és tan evident han proliferat internacionalment com a projectes de petita, mitjana i gran escala. Els ajuntaments de Dublín i Waterford treballen en el desenvolupament de sengles centres neuràlgics. Tots dos coincideixen a considerar, d'una banda, la participació ciutadana, la interculturalitat i la integració de la població migrant com a factors coadjuvants d'aquestes àrees i, de l'altra, l'educació al llarg de la vida i les activitats creatives com a mitjans per a dinamitzar la vida econòmica, cívica i cultural de totes dues ciutats[6].

1. Fleming, Tom, *Cultural and Creative Spillover in Europe: Report on a Preliminary evidence review*, octubre del 2015, Consell de les Arts de la Gran Bretanya, Consell de les Arts d'Irlanda, Creative England -Regne Unit, Centre Europeu d'Economia Creativa- Alemanya, Fundació Cultural Europea-Holanda, Xarxa Europea d'Empreses Creatives, p. 4 i 14-15
2. Ibid p. 8
3. Rambukwella, Chulani, "Museums and National Identity: Representation of Nation in National Museums"; *Building Identity, The Making of National Museums and Identity Politics*, Museu Nacional d'Història, Taiwan, 2011, p. 35
4. Ob. cit # 2, p. 8
5. Ibíd p. 8
6. Vegeu *A Cultural Quarter for Waterford, Outline Rationale, Priorities and Building Blocks*, setembre de 2017, Ajuntament de Waterford. Vegeu parnellsquare.ie: Districte cultural de Parnell Square, Dublín.

La cultura té un rol important a l'hora de donar resposta a les crisis d'identitat, les desigualtats entre la ciutadania, la sostenibilitat i l'absència d'objectius. La cultura, a parer d'aquesta autora, és i durant molt de temps ha estat la solució d'aquestes crisis, des de l'era industrial fins als nostres dies. Les institucions culturals, a més de conservar, protegir i exhibir el patrimoni cultural, contribueixen a connectar la ciutadania amb la ciutat[7]. D'altra banda, el Consell d'Europa descriu el rol del patrimoni cultural i la seva aportació en la construcció d'una societat democràtica pacífica, en el desenvolupament sostenible i en la promoció de la diversitat cultural[8]. Animant les comunitats a involucrar-se i a participar en aquests espais, la ciutadania demostra que pot organitzar la seva cultura d'una manera innovadora[9].

El paper dels museus, les biblioteques i les institucions culturals en la promoció de l'educació permanent, les activitats creatives i el diàleg intercultural

Aquest enfocament innovador ha arribat a les institucions més tradicionals com els museus. Des de finals del segle XX fins a l'actualitat, els museus han sortit de les seves quatre parets per a fomentar les relacions de col·laboració amb altres sectors i disciplines no museístiques. Per a alguns, els museus tendeixen a establir relacions unidireccionals amb la comunitat; d'altres opinen que ofereixen activament els seus espais i conviden les comunitats a crear, interpretar i desenvolupar exposicions participatives, la qual cosa suposa un canvi radical: passar del model del tipus mausoleu al model obert de l'època actual. El 2017, l'Aliança Americana de Museus va dirigir una mirada cap al futur per a projectar com serien els museus el 2040 i va pronosticar que molts canviarien d'un model d'organització basat en la col·lecció estàtica a un altre de més fluid, dinàmic i centrat en la comunitat[10].

Tornant un altre cop al concepte dels valors que projectaran els museus en el futur, idealment, la ubicació dels museus, biblioteques i institucions culturals beneficia i contribueix en gran manera a aquest efecte impulsor de la planificació urbana dels districtes culturals. El Mètode Obert de Coordinació és un grup de treball de la Unió Europea en què els ministeris de Cultura i les institucions

Instal·lació de la projecció *mapping*, Museu Chester Beatty, Creadors en residència, 2016 © Jenny Siung

culturals nacionals es reuneixen per a intercanviar bones pràctiques i elaborar guies i recursos perquè siguin difosos per tot Europa. Del seu treball es dedueix que les institucions culturals són els agents clau per a fomentar l'entesa, la interculturalitat i la diversitat cultural, com també per a la transmissió de la cultura entre generacions[11]. Per a entendre com es tradueix tot el que s'ha dit anteriorment en l'oferta actual d'educació al llarg de la vida, activitats creatives i diàleg intercultural, hi ha una sèrie d'aspectes fonamentals que analitzarem tot seguit.

Educació al llarg de la vida

Segons el *Manual europeu sobre l'educació permanent als museus*, l'aprenentatge al museu pot ser informal, casual i, fins i tot de vegades, accidental[12]. L'oferta educativa de les institucions culturals sol ser diferent de la del sector formal i la programació pot variar de visites guiades i tallers pràctics a actuacions musicals, xerrades, espectacles familiars i exposicions. L'oferta depèn dels recursos i la

7. El patrimoni cultural inclou l'entorn i els artificis naturals i construïts.
8. Conveni Marc del Consell d'Europa sobre el valor del patrimoni cultural per a la societat, Sèrie de Tractats del Consell d'Europa núm. 199, Faro, 27/X/2005, p.2
9. Visser, Jasper, 'The Role of Culture and Community in the Development of Smarter Cities', *Museums of the Future*, entrada al blog, 9 de gener de 2019
10. Rozan, Adam, 'Hello and Welcome to the Future', *Museum 2040*, edició de novembre-desembre, volum 96, núm. 6, 2017, Aliança Americana de Museus, p. 17
11. *Report on the Role of the Public Arts and Cultural Institutions in the Promotion of Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*, Mètode Obert de Coordinació (OMC) Grup de treball, membres experts de la UE, pla de treball 2011-2014, Gener 2014, Unió Europea, Brussel·les, p. 5
12. Gibbs, Kirsten, Sani, Margherita, Thompson, Jane (ed.), *Lifelong Learning in Museums: A European Handbook*, EDISAI srl- Ferrara, 2007, p. 13

motivació de cada organització. Per a algunes, l'educació és l'essència de l'organització, mentre que per a d'altres es tracta només d'un element més de la seva programació anual. Els museus, les biblioteques i les institucions culturals constitueixen un "tercer espai" diferent de l'aula formal que ofereix innombrables oportunitats d'aprenentatge. Les persones que visiten aquests equipaments tenen orígens, interessos i coneixements molt diferents, i frisen per descobrir experiències noves en aquests espais. L'última recessió econòmica mundial ha afectat la joventut que ha hagut d'abandonar l'educació formal, com també la població adulta que s'ha hagut de reciclar perquè ha perdut la feina. Les tecnologies digitals sovint sobrepassen els guardians tradicionals del saber, ja que tothom té accés al coneixement sense necessitat de visitar aquestes institucions. En conseqüència, han hagut de ressituar-se i reflexionar sobre com afrontar aquests nous reptes, i crear nous entorns d'aprenentatge més dinàmics en els quals tant el personal com les persones que els visiten tinguin accés a la informació de manera col·lectiva, a més de pensar i presentar les col·leccions d'una forma nova i més creativa[13].

13. Vegeu www.creative-museum.net/c/creative-museum/ com a exemple de models educatius innovadors per als museus.

En la revista Museu 2040, l'aleshores directora de l'Aliança Americana de Museus (AAM), que també és psiquiatra, assenyalava que la salut mental és una de les àrees de desenvolupament dels museus. En aquest sentit, les experiències digitals interactives amb objectes, relats i diàlegs degudament presentats ajuden a reduir l'estrès i l'ansietat i afavoreixen la interacció de les persones que hi participen, amb la qual cosa generen inclusió en comptes d'isolament[14]. Per a conservar la seva rellevància, les institucions culturals s'han de replantejar contínuament quin és el rol que exerceixen en la comunitat, tenint en compte que poden tenir un impacte molt positiu en la ciutadania, especialment ara que les persones viuen més anys i tenen més temps. Algunes d'aquestes institucions ja ofereixen programes de benestar i salut, com les visites organitzades per a grups de pacients amb alguna mena de demència.

Les visites guiades per a grups de persones que tenen algun tipus de demència

El treball en xarxa és una part essencial del procés, com també la capacitat d'anar més enllà de les organitzacions culturals i descobrir quina és la millor manera de col·laborar i fomentar el diàleg per a entendre's mútuament. El Museu Biblioteca Chester Beatty de Dublín organitza visites guiades per a col·lectius que tenen algun tipus de demència. Una persona de l'equip educatiu del museu va participar en unes sessions de formació organitzades per la xarxa Azure[15], un projecte de col·laboració entre un centre d'atenció a les persones grans i altres entitats del sector cultural i artístic d'Irlanda. S'oferia formació i suport sobre com planificar i dur a terme les visites guiades per a pacients amb alguna mena de demència i els seus cuidadors i cuidadores. L'any 2017 es va poder engegar el programa de manera progressiva, fent servir estratègies de pensament visual[16]. Abans de començar la visita al museu i accedir a l'exposició, s'ofereix un petit refrigeri a les i els participants, perquè la persona mediadora pugui interaccionar amb totes i tots els visitants i els seus cuidadors i cuidadores i mantenir el contacte amb el grup, al qual convida a participar, però sense exercir cap mena de pressió. Contemplar l'exposició, descobrir un altre entorn i conèixer gent nova ofereix una gran quantitat d'oportunitats a les persones amb demència i als seus cuidadors i cuidadores. Aquests programes volen molt temps de preparació i avaluació continuada, però són un exemple de com les institucions culturals poden adaptar la seva oferta als contextos canviants de la ciutat i la seva ciutadania.

14. Ob. cit #11, p.5
15. Vegeu www.ageandopportunity.ie/what-we-do/education-training/azure.
16. Vegeu www.vtshome.org.

Grup del Museu Creatiu en el Museomix de Tolosa de Llenguadoc 2016
© Jenny Siung

Activitats creatives en ciutats creatives

Tal com es posa de manifest en el present article, els museus, les biblioteques i les institucions culturals han anat adoptant enfocaments educatius innovadors per a les seves audiències, com a resposta a uns contextos canviants. Moltes d'aquestes institucions han tingut retallades pressupostàries i de plantilla a conseqüència de la crisi econòmica mundial del 2008. Els anys posteriors a la crisi han forçat un replantejament profund de les audiències, la participació i el desenvolupament professional per a poder afrontar l'impacte a llarg termini de la recessió econòmica. En aquest sentit, i tenint com a objectiu principal poder sobreviure a les retallades, s'han desenvolupat iniciatives secundades per la Unió Europea, com el Museu Creatiu (2014-2017) i la seva continuació, el projecte Fent Museu, de dos anys de durada (2017-2019). Tot això ha desencadenat un desplegament de coneixement, empresa, treball col·laboratiu i creativitat que ha donat lloc a l'aparició de relacions inusuals entre museus i centres científics, empreses de disseny i creadors[17]. La creativitat o pràctica creativa en els museus és la capacitat de transcendir la manera tradicional de fer les coses per a crear noves idees i relacions a través de la imaginació i l'originalitat[18]. Els agents participants en el programa han tingut l'oportunitat d'explorar, respondre i reflectir aquestes tendències, a més de millorar professionalment i formar-se en noves maneres d'interpretar les col·leccions dels museus. En el document "Anàlisi de bones pràctiques d'Europa", la plataforma Museu Creatiu reflexiona sobre les connexions entre les organitzacions culturals i presenta els museus com a entorns d'aprenentatge dinàmic[19]. Els contextos canviants respecte a la manera de treballar i col·laborar dels museus han propiciat que tant aquestes institucions com el món que les envolta es percebin com a espais potencials per a la creativitat. Tots dos projectes han brindat l'oportunitat d'experimentar, crear prototips i incorporar noves pràctiques[20]. El més important és que la creativitat no és fixa, sinó que sempre canvia i evoluciona depenent de l'entorn i del moment. Igualment, aquests programes han esperonat els professionals dels museus a ser més proactius i a experimentar idees noves tant en els programes de formació com en les seves respectives organitzacions.

Reinventant el Museu (Museomix)

Els nous enfocaments, idees i pràctiques creatives s'han explorat, a través de diferents iniciatives de formació, en els programes Museomix i Creadors en residència. Museomix té els seus orígens a França i es tracta d'un col·lectiu de creadors integrat per dissenyadors, creadors de videojocs, programadors, artistes, escriptors, científics i professionals dels museus que es reuneixen i interactuen en les instal·lacions d'un museu. Durant tres dies, prenent com a font d'inspiració les col·leccions del museu amfitrió, treballen en equip i busquen idees que els serviran per a inventar, dissenyar i equipar les instal·lacions del museu amb tecnologia innovadora. L'últim dia es convida les persones que visiten el museu a experimentar amb els prototips creats pels equips. Als museus participants, Museomix els brinda l'oportunitat de provar i adaptar aquestes noves tecnologies en les seves respectives organitzacions i compartir-les amb les seves xarxes locals[21]. El més bonic d'aquest projecte col·laboratiu és la voluntat d'obrir-se als altres i compartir idees, assumir els riscos de desenvolupar prototips, superar les dificultats i difondre'n els resultats. Es tracta, en definitiva, de creativitat col·laborativa i treball en codi obert (compartir idees obertament, sense patents, com per exemple el codi de programació d'un joc). És un mètode molt semblant al que fan servir generalment les *startups* (empreses emergents de base tecnològica) en desenvolupar idees per a negocis nous.

Per què treballar amb creadors?

Els creadors són innovadors i generalment treballen en espais de creació situats a les ciutats on es reuneixen per a crear o donar visibilitat a les seves idees en les fires que se celebren anualment. Les institucions culturals tenen l'oportunitat de contactar i conèixer la feina creativa d'aquest col·lectiu i intercanviar idees

17. Un creador és aquella persona que dissenya i construeix coses pel seu compte, fent servir tècniques de bricolatge o DIY.
18. Què entenem per creativitat? Vegeu www.creative-museum.net.
19. Sunderland-Bowe, Jo Anne (autora), Siung, Jenny (ed.), Analysis of Best Practices from Across Europe, The Creative Museum, Cap Sciences, 2016, p.7
20. Siung, Jenny (introducción), *Toolkit*, 'Strategies for Success', The Creative Museum, Cap Sciences, 2017, p.6
21. Vegeu www.museomix.org.

amb vista a desenvolupar programes de participació pública. El programa Creadors en residència ofereix als creadors la possibilitat de fer una estada de dotze dies en els programes de la iniciativa Museu Creatiu i Creador en un dels països participants. El programa tradicional d'artistes en residència consisteix a adjudicar un espai a l'artista per a desenvolupar noves mirades sobre una col·lecció determinada i/o crear el seu propi treball amb el suport d'una organització. El programa Creadors en residència, en canvi, ofereix als artistes la possibilitat de crear de manera participativa i col·laborar amb les col·leccions dels museus. S'ha triat precisament aquest col·lectiu en reconeixement a la seva preparació i al seu talent, perquè saben aprofitar la creativitat sense por del "fracàs" utilitzant el mètode d'assaig i error i, a més, són experts a innovar amb pocs recursos econòmics. La llibertat d'experimentar és una manera fresca i estimulant d'aportar noves interpretacions a les col·leccions museístiques. La cocreativitat entre museus i creadors ha comportat un intercanvi de coneixements i l'accés a les col·leccions, a més de posar fi a la visió tradicional de "museu tancat" que tenien molts creatius externs i el públic assistent.

Experimentant amb prototips, Museomix de Tolosa de Llenguadoc, 2016 © Jenny Siung

Com crear un programa de creadors en residència

L'autora d'aquest article va tenir l'oportunitat de codirigir amb un creador la primera projecció de vídeo *mapping* en un museu irlandès. Prenent com a model la projecció d'imatges d'animals en perill d'extinció que es va fer sobre la façana de la basílica de Sant Pere del Vaticà, es va convidar un tècnic/creador especialista en tecnologia digital a interpretar la col·lecció de llibres i manuscrits inèdits de l'Islam, l'Àsia de l'est i Europa[22]. Al principi, la idea de fer aquest tipus de projecció no va tenir gaire acceptació entre el personal del museu, però una vegada vistos els resultats de l'espectacle del Vaticà es va aconseguir que el projecte fos més ben entès i acceptat. D'altra banda, el creador va treballar amb una eina informàtica de disseny propi i de baix cost (menys de 40€), coneguda per Raspberry Pi, i va tenir accés a la col·lecció digital del museu per a poder crear un mapa d'imatges en rotació i projectar-les sobre els murs del museu. Les persones implicades en el projecte van poder compartir els seus coneixements amb el públic local, tant adults com adolescents, i altres creadors de la localitat. A més, el projecte de residència va ajudar el museu a arribar a un públic difícil de captar[23]. La part econòmicament més costosa del programa era el projector, el preu de compra del qual a Irlanda pujava a 100.000€, mentre que llogar-lo a Berlín costava 1.000€. Finalment, es va aconseguir un projector en préstec d'una organització veïna per un preu molt més econòmic. És important entendre els contextos en què treballen els museus i els creadors, ja que són molt diferents i les expectatives i experiències no sempre coincideixen. Per tant, el diàleg obert, la confiança i l'entesa mútues, com també la voluntat d'aprendre, provar i experimentar coses noves, són els ingredients principals d'aquestes col·laboracions. Aquesta organització ha continuat acollint altres programes de creadors en residència, amb els quals ha introduït la cultura creativa entre el seu públic i, per consegüent, en els seus programes educatius[24].

El diàleg intercultural a les ciutats inclusives

La participació del públic és fonamental per al bon funcionament dels museus, biblioteques i institucions culturals, i és obvi que cal una implicació més gran. Com queda recollit en l'article 27 de la Declaració Universal dels Drets Humans, tota persona té dret a participar en la vida cultural de la comunitat[25]. L'augment de les migracions i la mobilitat a través de la Unió Europea ha desencadenat diverses crisis; el cas més recent es el desplaçament de persones refugiades i migrants de

22. Vegeu www.news.nationalgeographic.com/2015/12/151208-vatican-photo-ark-wildlife-photos-cop21.
23. Vegeu www.creative-museum.net/c/makers-in-residence.
24. Per a més informació sobre com esdevenir un museu creatiu vegeu els recursos 'Strategies for Success', 'Spaces for Yes' i 'Connecting to Communities' a www.creative-museum.net.
25. Vegeu www.unesco.org

Les Reines del Carnaval - City Fusion © Declan Hayden, Departament per a la Integració 2007-2015, Ajuntament de Dublín

l'Orient Mitjà a Europa a través de la mar Mediterrània (des del 2013 fins avui). En aquest context, la cultura no solament té a veure amb l'educació al llarg de la vida i la pràctica creativa, sinó que, a més, ofereix espais segurs que permeten un coneixement i una comprensió més profunds de les diferents cultures en uns entorns oberts i compartits com són els museus, les biblioteques i les institucions culturals[26]. Aquestes organitzacions han hagut d'analitzar, adaptar-se i respondre a uns contextos canviants per a poder sobreviure i mantenir la fidelitat del seu públic actual i del nou.

Com gestionen les ciutats i les seves institucions culturals aquests nous reptes? El programa Ciutats interculturals del Consell d'Europa és un bon exemple de com les ciutats es poden autoavaluar, i proporciona, a més, un índex intercultural. El programa ofereix una estratègia de ciutat intercultural, una sèrie de principis i una filosofia. A més, inclou nombrosos indicadors que serveixen per a valorar fins a quin punt una ciutat és inclusiva respecte a la seva ciutadania. Aquests indicadors reflecteixen el compromís dels ajuntaments amb la interculturalitat a través de les dades que es desprenen del sistema educatiu, barris residencials, serveis públics, empreses i mercat laboral, cultura i espais públics, mediació i resolució de conflictes, idioma, relacions amb els mitjans de comunicació locals, una mirada oberta i internacional, intel·ligència i competència interculturals, acolliment als nouvinguts, governança, lideratge i ciutadania. El 2012 Dublín va rebre el distintiu de Ciutat Intercultural, i l'Oficina per a la Integració de l'Ajuntament de Dublín va crear un comitè assessor format per ciutadanes i ciutadans d'orígens culturals diversos[27]. Les polítiques inclusives apoderen les comunitats migrants establertes i les noves, i fomenten la cohesió social a les ciutats[28]. El pla estratègic municipal de l'Ajuntament de Dublín (2016-2020) reconeix la migració i la diversitat cultural, i descriu Dublín com una ciutat cohesionada constituïda per diferents veïnats sostenibles que afavoreixen la inclusió social i la integració de totes les comunitats ètniques[29]. Per a traslladar aquest enfocament a l'àmbit cultural, les ciutats de Dublín i Waterford estan en ple procés de creació dels seus districtes culturals, que inclouen, al seu torn, centres interculturals com a espais segurs i d'acolliment de l'expressió cultural[30].

Com elaborar un programa intercultural per als museus, biblioteques i institucions culturals

Hi ha molts recursos i eines d'ajuda per a fomentar el diàleg intercultural en aquestes organitzacions, com les guies *Els Museus com a espais per al diàleg intercultural* i *El rol de les institucions culturals i artístiques públiques en la promoció de la diversitat i el diàleg interculturals*[31]. Què és el diàleg intercultural i com desenvolupen les competències interculturals els museus, les biblioteques i les institucions culturals?[32] A més del programa Ciutats interculturals del Consell d'Europa, hi ha entitats i persones que representen les diverses comunitats culturals als ajuntaments locals. La formació dels professionals, una programació adequada i la voluntat

26. Ob. cit. #11, p.5

27. Jenny Siung fou membre del comitè assessor els anys 2012-2014 en representació de les institucions culturals nacionals irlandeses, en reconeixement a la seva tasca a favor del diàleg intercultural i l'aprenentatge als museus.
28. Vegeu https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/dublin.
29. Ajuntament de Dublín, Integration Strategy 2016-2020, Departament per al Desenvolupament Social i Comunitari, Ajuntament de Dublín, p. 10
30. Ob. cit #6
31. Vegeu https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/service/Handbook_MAPforID_EN.pdf i Ob. cit # 11.
32. El diàleg intercultural és un procés que comporta un intercanvi o una interacció oberta i respectuosa entre persones, grups i organitzacions de procedències culturals diverses i amb interpretacions del món diferents. Els seus objectius són, entre d'altres, desenvolupar un coneixement més profund de diferents perspectives i pràctiques, augmentar la participació i la llibertat i capacitat de prendre decisions, fomentar la igualtat i posar en valor els processos creatius.

Estiu a Dublín © Declan Hayden, Departament per a la Integració 2007-2015, Ajuntament de Dublín

d'arribar a un públic nou i de crear espais per a la trobada, són requisits bàsics per a incentivar el diàleg intercultural.

Recentment, en el Museu Biblioteca Chester Beatty de Dublín va tenir lloc la primera sessió de narració de contes bilingüe per a famílies que parlen més d'un idioma, en col·laboració amb una organització local anomenada Llengües Maternes[33]. Moltes biblioteques públiques ofereixen activitats d'aprenentatge de l'idioma i intercanvis lingüístics, amb l'expedició del corresponent diploma acreditatiu del curs. El Museu Britànic ofereix visites guiades en anglès per a parlants d'altres llengües (ESOL), prenent com a punt de partida les col·leccions del museu[34]. L'èxit d'aquestes iniciatives s'avalua a través d'indicadors com l'oferta d'espais segurs per a l'aprenentatge i la promoció de les interaccions i l'entesa mútues.

Conclusió i recomanacions

Hi ha el perill que les iniciatives dels museus, biblioteques i institucions culturals com les que s'han descrit en el present article es puguin convertir en estratègies d'inclusió merament simbòliques o irrellevants. És important que els ajuntaments ofereixin oportunitats de participar i donin veu a la ciutadania a través d'una planificació i comunicació coherents i meditades de tot el sector. En convidar les comunitats a participar i involucrar-se en aquests espais, les ciutadanes i els ciutadans tenen l'oportunitat de demostrar que poden organitzar la seva cultura d'una manera innovadora[35].

De tot el que s'ha dit es desprenen les recomanacions següents:

- És important fer una revisió contínua dels programes i iniciatives.
- El que fa deu anys va funcionar ara pot haver quedat obsolet.
- El respecte i l'entesa mutus són essencials.
- Cal disposar d'espais de cocreació i col·laboració oberts per a arribar a un públic difícil de captar.
- Moltes ciutats tenen espais de creació i comunitats de professionals creatius.

Històricament, molts museus, biblioteques i institucions culturals han servit a la nació per a reflectir la identitat única d'un país, la seva gent i la seva religió:

- És important reconèixer la diversificació dels països i la complexitat que comporta.
- Les identitats culturals i nacionals no són fixes, sinó que canvien contínuament.
- La diversitat cultural és un valor afegit i no una amenaça per a les ciutats.
- La comprensió i el coneixement profunds de les diferents cultures és enriquidor.
- Els museus, biblioteques i institucions culturals ofereixen espais segurs per a les trobades culturals i l'expressió creativa.

Els museus, biblioteques i institucions culturals ja no són els guardians del coneixement:

- Les ciutats acullen una ciutadania apoderada que gestiona els seus propis processos d'aprenentatge i té accés als coneixements a través de les tecnologies digitals.
- Aquestes organitzacions poden aprendre i incentivar el diàleg obert amb les seves audiències.
- El públic té diferents necessitats, estils i expectatives d'aprenentatge. ●

33. Vegeu http://www.mothertongues.ie.
34. Vegeu http://www.britishmuseum.org/learning/adults_and_students/esol_programmes.aspx.
35. Ob. cit #9

Vincular l'educació i la cultura per a construir ciutats sostenibles

Jordi Baltà Portolés
Expert de la Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units

Centre Cultural Municipal de Jbeil Biblos. © Ajuntament de Jbeil Biblos

Hi ha un vincle clau entre l'educació i el desenvolupament de capacitats culturals i l'exercici dels drets culturals. A la Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units entenem la cultura com un bé comú que amplia la capacitat de cada persona per a crear el seu futur i com un procés que permet entendre, interpretar i transformar la realitat, posant l'accent en el fet que els drets culturals són una part integral dels drets humans. En aquest sentit, en la mesura en què l'educació és un procés de desenvolupament de capacitats que té lloc en el decurs de la vida i en nombrosos contextos, cal entendre i explorar els múltiples escenaris en què els ecosistemes de l'educació i la cultura s'entrecreuen: educació formal i no formal, institucions i organitzacions culturals, espai públic, entorns virtuals, etc.

Introducció

La Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units (CGLU) treballa, al costat de governs locals de tot el món, en la promoció d'una aproximació al desenvolupament sostenible en la qual la cultura sigui una dimensió clau. Considerar la cultura com el "quart pilar" del desenvolupament sostenible, al costat dels components econòmic, social i mediambiental (Hawkes, 2001, CGLU, 2010), suposa entendre, d'una banda, que la cultura és una finalitat per ella mateixa en les societats que vulguin garantir plenament els drets i les llibertats de totes les persones, perquè tenir oportunitats per a expressar-se creativament, accedir, conservar i donar vida al patrimoni, i mantenir i conèixer diverses identitats i expressions culturals forma part d'una vida digna. D'altra banda, implica reconèixer que, especialment en l'àmbit local, es produeixen innombrables interseccions entre els fets cultural, social, econòmic, polític, mediambiental i educatiu: participar en la vida cultural pot contribuir a la cohesió social; tenir accés a la diversitat lingüística i cultural i a les arts enriqueix els processos d'aprenentatge; els esdeveniments i institucions culturals poden contribuir a la creació d'ocupació i a la generació de riquesa, etc. El repte és fomentar polítiques que responguin a les aspiracions de la ciutadania en aquests àmbits i que, al seu torn, abordin la complexitat derivada d'aquestes interseccions.

La relació entre l'educació i la cultura és, d'aquesta manera, un element central de la feina de la Comissió de Cultura, tal com reflecteixen els seus documents fundacionals, l'Agenda 21 de la cultura (CGLU, 2004) i Cultura 21 Accions (CGLU, 2015). La idea central és que hi ha un vincle clau entre l'educació i el desenvolupament de capacitats culturals i l'exercici dels drets culturals. Entenem la cultura com un bé comú que amplia la capacitat de cada persona de crear el seu futur i com un procés que permet entendre, interpretar i transformar la realitat, alhora que posa l'accent en el fet que els drets culturals són una part integral dels drets humans. En aquest sentit, en la mesura en què l'educació és un procés de desenvolupament de capacitats que té lloc en el decurs de la vida i en nombrosos contextos, cal entendre i explorar els múltiples escenaris en els quals els ecosistemes de l'educació i la cultura s'entrecreuen: educació formal i no formal, institucions i organitzacions culturals, espai públic, entorns virtuals, etc. De la mateixa manera que parlem d'una ciutat educadora, també podem parlar d'una ciutat que reconeix i promou les seves múltiples realitats culturals, que explora la manera com les experiències educatives poden contribuir al desenvolupament de capacitats culturals i a l'exercici dels drets culturals, i que promou el paper dels agents culturals en la generació de processos d'aprenentatge.

Això implica tant treballar sobre les experiències concretes com dur a terme accions de sensibilització i campanyes per a promoure una comprensió més elevada del paper de la cultura en el desenvolupament sostenible i la seva translació a les estratègies internacionals, regionals, nacionals i locals en aquest àmbit. Un dels marcs en què s'ha centrat l'atenció en els últims anys és l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible (ONU, 2015) i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) que la componen. L'Agenda 2030 no és tan explícita pel que fa a la dimensió cultural del desenvolupament sostenible com hauria estat desitjable. No obstant això, CGLU considera que els objectius marcats per la comunitat internacional en matèria de desenvolupament sostenible no s'aconseguiran si no es reconeixen els aspectes culturals que, de manera implícita o explícita, es vinculen a moltes de les metes establertes en els ODS. Això comporta abordar, entre d'altres, la meta 4.7, que estableix la voluntat d'assegurar una educació

que fomenti l'adquisició dels coneixements teòrics i pràctics necessaris per a promoure el desenvolupament sostenible, mitjançant, entre altres aspectes, la valoració de la diversitat cultural i la contribució de la cultura al desenvolupament sostenible. Així mateix, cal remarcar els vincles entre la cultura i tots els ODS, i la importància d'explorar-los a escala local i de recollir alhora nombrosos exemples de les formes com, en la pràctica, les ciutats i els governs locals ja treballen en aquesta direcció (CGLU, 2018).

Aquest article busca reflexionar des d'aquest doble pla, el de l'acompanyament de pràctiques concretes i el de la incidència per a millorar les estratègies polítiques, i exposa reptes, aproximacions útils i algunes orientacions de futur a l'entorn de la relació entre cultura i educació des de l'òptica de ciutats sostenibles.

Reptes i eixos d'acció

Els programes d'aprenentatge entre iguals de la Comissió de Cultura de CGLU comprenen exercicis d'autoavaluació que permeten detectar dificultats per a reforçar la dimensió cultural en l'aproximació al desenvolupament sostenible. En concret, en el cas de la relació entre educació i cultura els principals reptes que hem identificat en diferents ciutats en els últims anys són els següents:

- **La centralització de les competències en matèria educativa a molts països**, que pot impedir l'adaptació dels programes de l'educació formal a les realitats culturals locals i, sovint, també dificulta la col·laboració amb organitzacions i agents culturals de l'entorn més proper.
- **La poca atenció a les arts i la cultura en els programes de l'educació formal**, encara que amb variacions segons el país i el moment. Si entenem l'accés a l'educació artística i cultural com un dret cultural i com la base per a un accés ple a la cultura al llarg de la vida, l'absència d'oportunitats adequades tant en les primeres edats com en altres marcs educatius i formatius representa un obstacle clau.
- **La desatenció dels programes educatius per part d'algunes institucions culturals**, encara que en aquest cas també s'observa una gran diversitat i, en general, hi està havent un progressiu reconeixement de la necessitat tant d'incloure l'educació i la formació entre les activitats centrals de moltes organitzacions culturals, com d'innovar en les metodologies. En qualsevol cas, moltes institucions i entitats culturals (teatres, museus, associacions de patrimoni, etc.) encara presten una atenció limitada a aquestes qüestions, en alguns casos per falta de recursos econòmics o humans per afrontar-les amb condicions.
- **La falta de diàleg entre responsables de les polítiques educatives i culturals**. Malgrat la creixent consciència dels vincles existents entre tots dos sectors, els marcs institucionals solen estar poc oberts a la col·laboració transversal més enllà de projectes puntuals. La freqüent rigidesa dels programes educatius, especialment en l'educació formal, i la falta de temps, recursos i coneixement mutu entre responsables i personal tècnic de tots dos sectors tampoc ho faciliten.

Malgrat aquestes dificultats, l'observació també evidencia l'existència de nombroses experiències que en la pràctica demostren el potencial de vincular educació i cultura en l'aposta per ciutats més sostenibles. En particular, es poden identificar els eixos d'acció rellevants següents:

a) Accés i participació en la vida cultural des de l'educació formal i no formal. El desenvolupament de capacitats culturals té en els espais educatius un entorn privilegiat. En línia amb la comprensió de l'aprenentatge com un procés continuat, que té lloc al llarg de la vida i que es duu a terme tant en centres d'educació formal com en altres tipus d'espais, també són múltiples les metodologies educatives pertinents i han de ser diverses les expressions culturals que es vegin reflectides en l'educació. El dret a participar en la vida cultural es tradueix, en el seu vessant educatiu, en l'existència d'oportunitats inclusives per al desenvolupament de la sensibilitat per les expressions artístiques i culturals més variades, l'aprenentatge i l'estima del patrimoni tangible i intangible, la diversitat lingüística, el desenvolupament de la creativitat individual i col·lectiva, i el foment de valors relacionats amb la diversitat i la curiositat, entre d'altres. D'una manera més concreta, hi ha ciutats que ho reflecteixen en mesures com les següents:

- **Programes de foment d'aptituds artístiques entre infants, joves i gent gran**, com el programa Crea de Bogotà (abans es coneixia per Clan[1]), el programa EN RESiDÈNCiA de Barcelona o l'Escola Lliure d'Arts – Arena de Cultura de Belo Horizonte, projectes que també es presenten en aquest monogràfic, o bé els serveis educatius del Centre Cultural municipal de Jbeil-Biblos, que ofereixen un espai de trobada i diàleg amb activitats educatives i artístiques variades per a diferents públics.
- **Iniciatives d'acostament al patrimoni i als coneixements tradicionals**, com en l'acció Benvinguts al camp, de Gabrovo, que afavoreix l'acostament dels joves a persones grans que tenen sabers vinculats al camp i la seva implicació en activitats del patrimoni local, o el Festival del Bescanvi de Llavors de Seferihisar, que duu a terme accions als centres educatius amb la voluntat de preservar i donar a conèixer les varietats de llavors nadiues i les pràctiques agrícoles tradicionals.

1. Las bones pràctiques recollides en aquest article es poden consultar a http://obs.agenda21culture.net/es/home-grid.

Lió © Escola Nacional Superior de Belles Arts de Lió

En tots dos casos, coneixements vinculats a la natura i objectius educatius i culturals s'alien per a contribuir a un desenvolupament més sostenible, que aprofita el que s'ha heretat del passat i hi dona nous significats en el present i el futur.

b) Acció educativa, formativa i de mediació per part dels agents culturals. De manera creixent, els professionals i les organitzacions de la cultura (associacions, col·lectius artístics, museus, companyies de teatre, biblioteques, orquestres, auditoris, etc.) assumeixen funcions educatives que poden tenir múltiples traduccions: la divulgació del patrimoni i la creativitat, el foment d'accions d'estima de la diversitat, l'organització de tallers i altres activitats participatives o l'establiment d'aliances amb agents educatius i socials per a la realització d'activitats amb un component educatiu, i tant es poden dur a terme en els equipaments culturals tradicionals com en l'espai públic i en altres entorns accessibles. Entre les mesures que podem observar en aquest sentit es troben les següents:

- **Programes de foment de la creativitat en col·lectiu que tenen incidència en l'apropiació de l'espai públic**, com el programa JO SOC... de Vaudreuil-Dorion (també exposat en aquest monogràfic) o l'Escola dels Comuns de Dakar, que promou activitats artístiques i culturals orientades al debat ciutadà i a la preservació dels béns comuns al barri. Aquestes accions serveixen per a repensar l'espai públic, sovint enriquint-lo amb noves expressions artístiques, afavorir la interacció i enfortir el sentiment de pertinença i vinculació a l'entorn humà i físic.
- **Accions d'acostament al coneixement per part d'institucions culturals**, com la biblioteca de nova generació ARhus de Roeselare, definida com un centre obert de coneixement, les activitats d'escriptura creativa per a persones refugiades i sol·licitants d'asil del Centre Dylan Thomas de Swansea, els programes educatius del Museu de Congonhas o les accions educatives del museu i altres agents del patrimoni cultural de Conche. En conjunt, aquest tipus d'iniciatives serveixen per a remarcar el paper del coneixement i la participació cultural com a vector d'inclusió i cohesió.
- **Iniciatives formatives per al desenvolupament de competències en cultura i l'ampliació d'oportunitats professionals**, com en el cas del Centre de Músiques del Món d'Aarhus o dels programes d'educació digital del centre Shadok d'Estrasburg. En aquests casos, es tracta de veure en les activitats pròpies de les arts i la cultura un àmbit de possible desenvolupament professional, al costat dels seus valors intrínsecs d'expressió i coneixement i els seus efectes de cohesió social.

c) Innovació en la governança de l'educació i la cultura. Entendre que l'educació i la cultura han d'explorar les seves interseccions per a contribuir a l'exercici dels drets humans i al desenvolupament sostenible a les ciutats, hauria de conduir a una revisió de les maneres de dissenyar, implementar i avaluar polítiques. La innovació en la governança d'aquest àmbit exigeix, en primer lloc, fomentar estratègies integrades entre polítiques educatives i culturals, acompanyades de mecanismes de

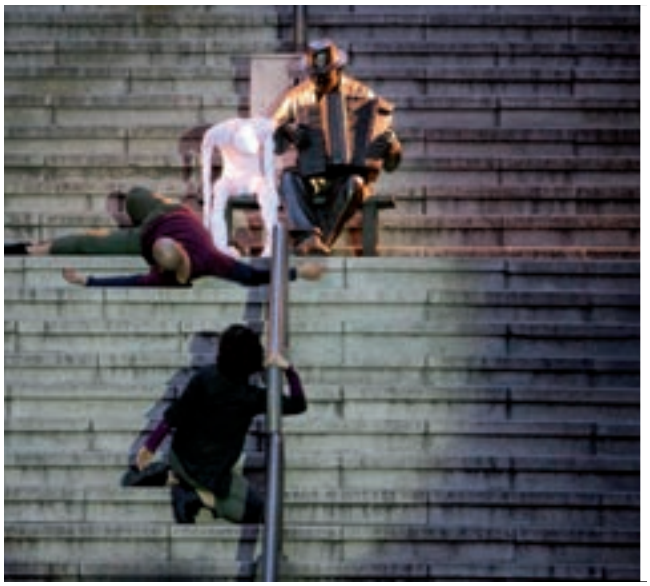

Pol Cultural Totatoga, Busan. © Ajuntament de Busan

Projecte Fabricar, Inventar, Compartir, Estrasburg. © Ajuntament d'Estrasburg

col·laboració i coordinació i d'accions de formació interna perquè els professionals de cada àmbit entenguin millor les particularitats de l'altre. En segon lloc, i amb una lògica semblant, és important generar espais d'interlocució i col·laboració amb els agents de la societat civil rellevants: associacions representatives de professionals de l'educació i la cultura, famílies, ONG que incideixen en educació i cultura, etc. Finalment, és desitjable buscar fórmules de col·laboració entre els diferents nivells de l'administració que puguin permetre una adequació de les polítiques educatives –que en molts casos depenen de l'Administració central– a les realitats culturals locals, i altres formes de coordinació entre els nivells competents en cada sector. En aquest àmbit, podem destacar experiències com les següents:

- **Estratègies i programes culturals que integren l'educació i la inclusió social com a elements transversals**, com el marc de sostenibilitat cultural de Galway o el Pol Cultural Totatoga de Busan. Aquestes iniciatives reflecteixen una visió àmplia de les polítiques culturals, que es vincula amb altres dimensions de la visió de ciutat des d'una perspectiva de desenvolupament sostenible, amb una incidència especial en l'àmbit educatiu i el social.
- **Generació de xarxes i marcs de col·laboració entre agents de l'educació i la cultura**, com les iniciatives de cooperació dissenyades sota el paraigua de la Carta de Cooperació Cultural de Lió, que posa en relació una àmplia xarxa d'agents culturals, educatius i socials per a fomentar accions descentralitzades, participatives i inclusives, i cercar la igualtat del conjunt de la ciutadania en l'accés a la cultura, o la xarxa kültürLab d'agents d'educació i cultura promoguda per Esmirna en el marc de la seva participació en el programa Ciutats Pilot, impulsat per la Comissió de Cultura de CGLU i Culture Action Europe, que ha servit per a desenvolupar noves iniciatives d'educació i cultura davant la constatació que hi havia mancances en aquest àmbit.

Elements transversals i criteris de qualitat

Entendre el desenvolupament sostenible com una aposta estructural i continuada, que exigeix observació i reflexió permanents, comporta també parar esment a aquells aspectes crítics sobre els quals es pot construir un model més sòlid a llarg termini. Hi ha diversos elements que creuen de manera transversal els eixos d'acció esmentats i que caldria integrar a totes les accions per a garantir la qualitat dels processos i el seu impacte estructural. Es poden esmentar en particular els aspectes següents:

- **La diversitat de continguts, expressions i coneixements** que s'inclouen en els programes i accions d'educació cultural: diversitat de disciplines artístiques, diversitat de patrimonis i memòries en les seves dimensions material i immaterial, equilibri entre tradició i contemporaneïtat, competències tecnològiques, etc.
- **La pluralitat d'agents i el disseny de marcs adequats de col·laboració**, amb la participació de governs locals i altres administracions públiques, organitzacions de la societat civil, artistes, ciutadania, etc., idealment en marcs permanents i eficaços de diàleg i cooperació.
- **L'atenció a l'accessibilitat i la inclusió social**, amb una sensibilitat especial cap a les oportunitats per a persones en risc d'exclusió i a la seva capacitat tant d'accedir com de participar activament en les accions d'educació i cultura, l'existència de canals adequats d'informació sobre les oportunitats existents, i els mecanismes d'anàlisis i avaluació de les pautes de participació i els seus resultats (amb dades desagregades per gènere, edat, diversitat funcional, etc., en cas que sigui rellevant).

Els eixos d'acció i els criteris de qualitat exposats en aquest article són línies sobre les quals la Comissió de Cultura de CGLU preveu continuar treballant en els pròxims anys. En aquest treball es remarcarà especialment la necessitat d'apostar pels vincles entre educació i cultura perquè agendes com els ODS i les seves translacions als àmbits nacionals i locals tinguin l'abast

Museu de Congonhas. © Ajuntament de Congonhas

Escola dels Comuns de Dakar. © Kër Thiossane i Ajuntament de Dakar

adequat. Es tracta d'un procés que requereix col·laboració amb múltiples agents, i la Comissió està oberta a explorar aliances tant amb governs locals com amb qualsevol altra organització que hi estigui interessada. En particular, volem aprofundir la col·laboració amb les ciutats educadores, amb la finalitat de conèixer més les seves aproximacions al vincle entre educació i cultura, i poder treballar conjuntament per a afavorir l'exercici dels drets de totes les persones i coconstruir ciutats sostenibles. ●

Bibliografia

- CGLU 2004. Agenda 21 de la cultura. Un compromís de les ciutats i els governs locals per al desenvolupament cultural. Barcelona: CGLU. Disponible en línia a: http://agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/multi/ag21c_ct.pdf
- CGLU 2010. La cultura és el quart pilar del desenvolupament sostenible. Document d'orientació política de CGLU. Barcelona: CGLU.
- CGLU 2015. Cultura 21: Accions. Compromisos sobre el paper de la cultura a les ciutats sostenibles. Barcelona: CGLU. Disponible en línia a: http://agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/multi/c21_2015web_spa.pdf
- CGLU 2018. La cultura en els Objectius de Desenvolupament Sostenible: Guia pràctica per a l'acció local, Barcelona, CGLU.
- HAWKES, J. 2001. The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's essential role in public planning, Melbourne, Cultural Development Network (Vic) / Common Ground Publishing.
- IFACCA, CGLU, FICDC & EUROPE, C. A. 2013. Un Objectiu "Cultura" en l'Agenda de Desenvolupament Post-2015.
- ONU 2015. Transformar el nostre món: l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible. Nova York: Assemblea General de les Nacions Unides. Disponible a: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/70/l.1&lang=s

Catarina Vaz Pinto

Regidora de Cultura de l'Ajuntament de Lisboa, Portugal

Catarina Vaz Pinto és llicenciada en Dret per la Universitat Catòlica Portuguesa (UCP), de Lisboa, i postgraduada en Estudis Europeus pel Col·legi d'Europa, de Bruixes. Regidora de Cultura de l'Ajuntament de Lisboa des del novembre de 2009. Gestora cultural. Consultora independent en l'àrea de polítiques i desenvolupament cultural, formació cultural i artística. Coordinadora executiva del Programa Gulbenkian Criatividade e Criação Artística, Fundació Calouste Gulbenkian (2003-2007). Consultora de la Quaternaire Portugal S. A., en l'àrea de projectes i polítiques culturals (2001-2005). Directora executiva i docent del postgrau en Gestió Cultural a les Ciutats de l'Institut per al Desenvolupament de la Gestió Empresarial-INDEG/ISCTE (2001-2004). Secretària d'Estat de Cultura (1997-2000). Adjunta del ministre de Cultura (1995-1997). Cofundadora de l'Associació Cultural Fórum Dança, de la qual va ser directora executiva (1991-1995).

Una de les qüestions que ens interessa abordar en aquesta publicació és la complementarietat i coherència entre les polítiques educatives i les polítiques culturals municipals. Sobre quins aspectes creu que es pot definir una agenda comuna entre educació i cultura?

Definir una agenda comuna entre educació i cultura és fonamental per a la formació d'una ciutadania capaç d'afrontar una vida de canvis constants i ràpids, preparada per a la necessitat d'adaptació que la societat contemporània exigeix.

A Portugal, l'escassa inversió en educació durant més de 40 anys de dictadura ha condicionat l'avenç de l'educació a tot el país. En els últims anys, el Conservatori Nacional ha ampliat l'educació artística integrada a altres escoles del país. No obstant això, l'educació artística universal en el sistema públic escolar és, avui dia, inexistent.

En l'àmbit municipal, les competències en l'àrea d'educació estan limitades al primer cicle i no inclouen el disseny del currículum, establert a escala nacional. Tanmateix, per mitjà dels equipaments culturals municipals hem aconseguit arribar a un gran nombre d'estudiants amb iniciatives adaptades als diferents nivells educatius i alineades a les competències clau del Perfil de l'Alumnat per al segle XXI.

D'altra banda, els sistemes educatius han experimentat un canvi: han passat d'uns paradigmes centrats exclusivament en el coneixement a uns altres paradigmes que s'enfoquen en el desenvolupament de noves competències, mobilitzadores de coneixements, de capacitats i d'aptituds. Aquesta evolució, juntament amb el nou Perfil de l'Alumnat, enforteix i promou oportunitats de treball conjunt amb Cultura, i anima també els mediadors culturals a comprometre's amb aquest referent educatiu perquè el Perfil de l'Alumnat es transformi en pràctica.

Una agenda comuna ha d'incidir en la creació de competències, principalment en les àrees identificades com a essencials: llenguatges i textos; informació i comunicació; raonament i resolució de problemes; pensament crític i pensament creatiu; relacions interpersonals; autonomia i desenvolupament personal; benestar i salut; sensibilitat estètica i artística; coneixement tècnic i tecnologies; i consciència i domini del cos.

Com a copresidenta de la Comissió de Cultura de CGLU, ha expressat el seu compromís amb la dimensió cultural dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'Agenda 2030. En aquest sentit, com creu que les ciutats, mitjançant l'acció cultural, poden contribuir a la magnitud dels ODS, l'Objectiu 4 inclòs, relatiu a una educació inclusiva, equitativa i de qualitat?

Estic convençuda que una ciutat no serà mai sostenible sense que la seva dimensió cultural sigui explícita i operativa. És urgent transformar la cultura en una dimensió clau de les polítiques urbanes, protegint el patrimoni, donant suport a la creativitat, promovent la diversitat i garantint que el coneixement sigui accessible a tothom.

A Lisboa hi ha molts projectes educatius permanents fonamentats en la col·laboració entre equipaments culturals (museus, monuments, teatres, biblioteques, galeries, arxius, etc.) i escoles que promouen la informació, el debat i l'acció i que tenen com a objectius l'educació inclusiva, de qualitat i equitativa i la promoció de ciutats obertes, multiculturals i sostenibles. Són una aposta pel poder transformador de la cultura i pel seu paper estratègic i transversal en els ODS. Amb relació a aquests projectes permanents, hem associat escoles amb població vulnerable (famílies desestructurades

amb escassos ingressos, nivells d'escolaritat baixos, gran diversitat ètnica) a equipaments culturals, i ho hem fet incorporant els agents clau d'aquests equipaments, mediadors i professorat a projectes acompanyats per un artista convidat, i tenint com a base de treball temes polèmics i urgents sobre els quals cal reflexionar, debatre i generar consciència.

Temes com el racisme, els drets humans, la democràcia, identitat i fronteres són punts de partida per al desenvolupament d'aquests projectes, que després tenen visibilitat davant la comunitat més àmplia de la família i de la mateixa escola a través de la presentació pública de treballs elaborats pel mateix alumnat. De manera intencional, aquests projectes tenen una base territorial, de manera que es beneficien de condicions de proximitat geogràfica que faciliten la mobilitat entre l'escola, l'espai públic, l'equipament cultural col·laborador i altres punts d'interès identificats a la zona. Són projectes amb potencial d'expansió, perquè poden atreure més socis col·laboradors de les mateixes àrees i d'altres. Aquesta manera de treballar correspon també a una dinàmica d'articulació d'esforços d'una multiplicitat d'actors que els ODS subscriuen i recomanen.

Ho podria il·lustrar amb alguns exemples específics de Lisboa?

A la ciutat de Lisboa, la programació educativa dels arxius, biblioteques, museus, teatres, monuments, entre altres equipaments i projectes culturals, té efectivament una expressió rellevant i significativa en l'oferta educativa no formal i informal de la ciutat. També en aquest camp, la recerca en educació ha permès constatar el potencial que l'oferta educativa de la ciutat pot aportar als processos d'escolarització, fet que permet enriquir el treball pedagògic i curricular, com també ampliar les oportunitats de gaudi i relació amb la ciutat.

El programa DESCOLA –activitats creatives per a alumnat i professorat–, creat recentment, és un programa d'activitats creatives que es duen a terme en els principals espais culturals municipals i que està basat en l'estreta col·laboració entre mediadors, artistes i professorat. Integra més de vint agents culturals municipals: museus, teatres, arxius i biblioteques.

Ha estat concebut com un pla d'acció conjunt de l'Ajuntament de Lisboa, a través de les seccions educatives de la Direcció Municipal de Cultura i de l'EGEAC (Empresa municipal de Gestió d'Equipaments i Animació Cultural) en col·laboració amb la UIED–Unitat de Recerca en Educació i Desenvolupament de la Universitat Nova de Lisboa. És el resultat d'un treball de prospecció local dels diversos equipaments culturals, de la seva ponderació en un context més ampli de limitacions i oportunitats a escala global, i té com a àmbit l'oferta educativa dels equipaments culturals de l'Ajuntament de Lisboa.

Programa DESCOLA © José Frade

D'aquesta manera, fora de l'escola, les seccions educatives dels equipaments culturals de l'Ajuntament de Lisboa es constitueixen com una plusvàlua per a involucrar l'alumnat i el professorat en processos pedagògics creatius, articulats amb les matèries del currículum escolar, i fan emergir maneres de pensar, de sentir i actuar en l'àmbit de les competències recomanades en el Perfil de l'Alumnat del segle XXI.

Per al públic no escolar, el treball es duu a terme principalment a través de les biblioteques municipals amb nombroses accions formatives en les àrees més diverses (salut i benestar, informàtica, artesania, literatura, etc.) o projectes més complexos com Vides i Memòries de Barri, que recull i registra juntament amb la població més gran les memòries i els documents d'un altre temps. Un altre exemple és Arqueologia de Barri, que posa la població en contacte directe amb els vestigis arqueològics descoberts a la seva zona de residència, i en revela informació; o fins i tot Lata65, un projecte d'art de carrer per a persones més grans de 65 anys.

És la perspectiva d'un ecosistema d'aprenentatge que pressuposa la transversalitat d'espais, temps i continguts, inherents a l'aprenentatge al llarg de la vida, en el sentit d'afrontar els desafiaments del món contemporani i la construcció de la societat del futur.

Ens podria explicar què ha significat l'Agenda 21 de la cultura per a Lisboa?

Lisboa va subscriure els compromisos de l'Agenda 21 de la cultura des d'un bon començament. L'emergència que hi ha d'encarar la cultura com una dimensió fonamental del desenvolupament sostenible i de tenir una visió transversal troba una resposta pràctica en els principis i programes promoguts per la Comissió de Cultura de CGLU.

L'Agenda 21 de la Cultura va ser integrada en les polítiques culturals de la ciutat i, en aquest moment, s'està acabant el programa Ciutat-Pilot: Cultura en ciutats

DESCOLA

El programa DESCOLA és una provocació per a tots aquells que conceben l'educació com un acte de llibertat. És el resultat d'un treball conjunt i de l'aposta continuada de l'Ajuntament de Lisboa per la dimensió educativa del patrimoni cultural i artístic de la ciutat. Aquest programa d'activitats reflecteix la voluntat de fer-lo arribar a tothom, al llarg de la vida, com a font d'inspiració i sentit de pertinença. Dirigit específicament al públic escolar, DESCOLA representa un repte assumit pels equips educatius municipals, de l'EGEAC i de la Direcció Municipal de Cultura, en el sentit que es desenvolupa un programa d'activitats creatives sostingut en l'estreta col·laboració amb mediadors, artistes i professorat.

Les activitats proposades per DESCOLA –alineades, repensades i creades de nou–, tenen sempre el Perfil de l'Alumnat del segle XXI com a referència i el patrimoni cultural i artístic de Lisboa com a camp de recerca, de qüestionament i de creativitat.

En el programa DESCOLA participen més de vint agents culturals municipals –museus, teatres, arxius i biblioteques– que creuen en la força educativa de les arts i de la cultura i volen participar, amb el professorat i alumnat, en la construcció d'escoles que s'afirmin com a comunitats d'aprenentatge, obertes i participatives.

Moixaines i llibres a mà per a sembrar

És un projecte que sensibilitza les famílies sobre la importància dels contes, rodolins, rimes i cançons de bressol en el desenvolupament cognitiu i psicomotor de nens i nenes fins als 36 mesos.

Les mares, els pares i els cuidadors saben bé com d'especials i únics són els seus fills. Amb aquest projecte pretenem ajudar-los a entendre més bé aquestes especificitats i el desenvolupament de cada infant en les diferents etapes de creixement i aprenentatge.

Més que explicar contes, aquest projecte ofereix eines per a la lectura compartida. No és pas mai massa aviat per a compartir un conte, encara que al començament els bebès no escolten atentament la veu de qui el narra i es concentren en la cara, però al cap de pocs mesos ja és possible estimular-los perquè identifiquin imatges i balbotegin paraules.

El nostre projecte en 4 eixos:

1. **Accions de sensibilització a la lectura:** són deu sessions dirigides a bebès de 9 a 36 mesos acompanyats per una persona adulta. Es fan un dissabte cada quinze dies.
2. **Club girant els llibres:** té com a objectiu sensibilitzar en pràctiques artístiques i culturals, com la música, la dansa, el teatre, etc.
3. **Llegir en família:** aquest programa posa a disposició dels participants maletes temàtiques amb llibres de diversos gèneres i suports. Cada maleta conté quatre llibres i una recepta medicoliterària.
4. **Ponts de lectura:** un lloc web que conté vídeos amb contes, suggeriments de lectures i idees d'activitats per a fer a casa.

Lata 65

Aquest projecte té com a objectiu acostar les persones grans a una forma d'expressió artística que està associada als més joves: l'art urbà. Un dels objectius principals de Lata 65 és també combatre els estereotips i prejudicis envers la tercera edat, tant si aquests procedeixen de "nosaltres" o "d'ells".

El projecte va néixer el 2012 sota el guiatge de Lara Seixo Rodrigues, que després de treballar durant deu anys en arquitectura va decidir canviar d'àmbit i es va dedicar a l'art urbà amb el festival WOOL. Va ser aleshores quan es va adonar que les persones grans eren les qui tenien més curiositat pels grafitis i la feina dels artistes. Això, afegit a la consciència sobre la solitud i la tristesa que pateix la població més gran, va ser la flama que va permetre engegar el projecte Lata 65.

Els tallers d'art urbà per a persones grans es duen a terme en dues sessions: la primera és teòrica i gira a l'entorn de la història de l'art urbà, el context històric del grafiti i de les seves tècniques, com el *tag* i *l'stencil*; la segona és pràctica i es dirigeix a la construcció de *stencils* que els participants pintaran posteriorment, juntament amb diversos tags i grafitis, en una paret reservada a aquesta finalitat.

Als grafiters se'ls estimula a pintar i dibuixar el que vulguin –flors, noms, cares– amb l'objectiu de familiaritzar-los amb l'art urbà i mostrar-los que són capaços de sortir de la seva zona de confort i fer coses noves i inusuals per a la seva edat.

Els tallers organitzats per Lata 65 van ser tan ben rebuts que el projecte, a més de les diverses edicions que s'han fet a Portugal i les illes portugueses, també s'ha estès a l'àmbit internacional, per exemple a São Paulo i Texas.

Un dels projectes més recents del col·lectiu Lata 65 es va fer en col·laboració amb la revista National Geographic, per a crear el *Genius: Picasso's Street* sota el lema #GénioNãoTemIdade (l'enginy no té edat), una iniciativa que va convidar prop de vint-i-cinc persones grans de diverses institucions amb l'objectiu de mostrar que no és mai tard per a continuar creant, en una clara inspiració d'aquell que va ser considerat un dels artistes més importants del segle XX i que fins a 91 anys d'edat va crear obres d'art que són reconegudes arreu del món.

Museo Bordalo Pinheiro

Les activitats del museu abasten tot tipus de públics a través de visites informals i temàtiques, tallers, cursos, tertúlies, presentacions, espectacles. Es convida a la interpretació del significat històric i artístic de l'obra bordaliana i a la comprensió dels valors subjacents: la ciutadania conscient i el pensament crític, sempre amb l'humor com a teló de fons.

Aquests valors, fonamentals en l'obra de Bordalo són un dels reptes més seriosos proposats per l'educació contemporània. Per a les escoles, i en articulació amb els objectius curriculars vigents, hi ha un subconjunt d'activitats que aposta per la interdisciplinarietat amb les arts visuals, la literatura, la música, el medi ambient, la filosofia, l'ètica, l'humor, l'etnografia.

Les visites, els tallers i les accions formatives per al públic escolar apunten a crear ponts i estrènyer relacions amb el museu, i estimulen l'adquisició de competències personals que posin en valor la creativitat, l'autonomia, el pensament crític i la llibertat d'expressió. Al final, tot forma part d'aquest lloc ple d'originalitat i talent que és l'univers de Bordalo.

El museu disposa d'una oferta permanent de tallers, cursos, visites i xerrades que, partint de l'obra de Bordalo Pinheiro promouen la creativitat i conviden a la participació d'infants, joves, persones adultes i famílies. És el cas, per exemple, dels tallers de botànica i zoologia (il·lustració científica), de pintura de taulells o de dibuix i diari gràfic.

sostenibles[1]. Així, la definició de les *Estratègies per a la Cultura a la Ciutat de Lisboa 2017* va estar explícitament emmarcada en l'Agenda 21 de la cultura.

Incorporar aquest document en l'acció del Departament de Cultura a Lisboa va ser un procés natural, ja que vam constatar que ja desenvolupàvem projectes que complien els compromisos permanents de l'Agenda 21 de la cultura. La compilació d'aquests projectes sota un discurs estructurat realça la seva importància i els seus resultats com a conjunt estratègic. També vam constatar que l'Agenda 21 de la cultura és un important instrument de consens entre ciutats a escala global, fet que permet establir uns marcs mínims i atenuar la discontinuïtat característica dels cicles polítics a escala local.

Quin paper té la dimensió educativa en aquesta nova estratègia?

Dins de les responsabilitats i competències del Departament de Cultura i de les línies d'acció i recursos establerts (la Direcció Municipal de Cultura i l'Empresa Municipal de Gestió d'Equipaments i Animació Cultural (EGEAC)), l'estratègia per a aquesta àrea és, dit de manera resumida, la d'explorar les potencialitats educatives de la programació cultural de la ciutat a través dels equipaments i serveis culturals ja existents (museus, teatres, arxius, biblioteques, etc.). És a dir, es tracta de posar els seus serveis educatius en relació amb cadascun dels seus públics i el públic escolar en particular.

Com s'ha abordat la governança de l'educació i la cultura, des de la perspectiva del diàleg i la coordinació entre diferents àmbits del govern local?

El reconeixement de la importància de l'oferta educativa dels equipaments culturals per a la promoció de la història de la ciutat de Lisboa, l'afirmació del sentiment de pertinença a una comunitat de cultures diferents, la comprensió i valoració de la presència de la ciutat en el món i per a l'expressió afectiva per Lisboa, van posar de manifest la necessitat de fer una feina continuada de reflexió i de requalificació d'aquesta àrea d'execució professional.

Aquest treball pioner, iniciat a l'abril de 2014 i que va donar origen al projecte DESCOLA en el si de la Direcció Municipal de Cultura, va tenir com a resultat el desenvolupament de programes educatius nous i reinventats i la constitució d'una comunitat informal de reflexió formada pels professionals que conceben i posen en pràctica la programació municipal esmentada, com també equips educatius d'institucions culturals de referència de la ciutat de Lisboa.

Aquesta comunitat informal ha treballat en la creació de nous públics, noves pràctiques de treball

1. Aquest programa, engegat per la Comissió de Cultura de CGLU, permet a les ciutats participants esdevenir ciutats pilot de l'Agenda 21 de la cultura i participar en un procés d'aprenentatge, de construcció de capacitats i d'enfortiment de la seva connectivitat a partir dels principis i accions inclosos en Cultura 21 Accions.

Projecte Lata 65 © H. Cardoso

Dia de portes obertes, Museu d'Aljube © José Frade

integrat, relacional i en xarxa, la qual cosa ha permès un aprenentatge i una actualització contínua dels seus professionals, amb amplis beneficis per als públics amb qui interactuen i per als quals l'oportunitat de participació es veu reforçada.

El públic escolar és una preocupació per a molts dels equipaments, i els serveis educatius busquen despertar el plaer de pensar de manera crítica i creativa, i estimular la capacitat de gaudi de les diferents realitats culturals de forma informada, fent-ho en articulació amb els programes curriculars de l'educació formal.

Quins reptes o dificultats s'observen en aquest sentit?

En general, la dificultat més gran és aconseguir el reconeixement del valor i la contribució de la cultura per part de la resta d'àrees d'intervenció municipal. Aquest és el nostre paper: sensibilitzar a través de resultats que reflecteixin de manera objectiva i subjectiva els beneficis d'una acció en què la dimensió cultural es tingui en compte. Això és més rellevant en una àrea com educació, en què els objectius són tan coincidents i complementaris amb els de la cultura.

Com s'ha de fer per a fomentar una agenda comuna i uns procediments de treball que vinculin el conjunt d'agents que intervenen en l'educació i la cultura?

No és fàcil, però és possible i es fa una gran inversió en aquesta matèria. Els obstacles per al desenvolupament d'una agenda comuna són:

- El focus excessiu en els camps de responsabilitat respectius i en la intervenció dels agents educatius de cada àrea; el professorat excessivament focalitzat en el currículum; els mediadors excessivament centrats en la seva narrativa institucional. Per tot plegat, fomentem els espais de diàleg i de col·laboració entre el professorat i els mediadors culturals per a apostar per continguts d'interès comú i promoure trobades i accions de formació que estimulin nous posicionaments, valors i actituds en les pràctiques pedagògiques en contextos formals i no formals.
- La falta de temps, de recursos humans i financers per a traslladar els joves de l'escola als equipaments culturals; és per això que s'inverteix a posar a disposició vehicles –bitllet escolar– per al trasllat de l'alumnat fins als 9/10 anys i s'implementa el bitllet estudiantil gratuït per a estimular la realització d'activitats extraescolars facilitant l'ús del transports públics.
- La falta d'informació organitzada de manera clara i eficaç perquè el professorat pugui triar el que li interessa i ho pugui fer a partir d'una base àmplia i interessant d'opcions possibles. Per això, s'inverteix en una millor sistematització i accessibilitat de la informació, i també en suports digitals.

Pel que fa al públic no escolar, la dificultat més gran és la d'arribar a aquelles persones que, per raons economicosocials diverses, no tenen hàbits de consum cultural o de freqüentar espais físics culturals. Aquesta condició és una barrera perquè el potencial públic objectiu no està obert a rebre informació, viure experiències

Sensibilització a la lectura

Dia de portes obertes, Museu d'Aljube © José Frade

Dia de portes obertes

noves, descobrir altres equipaments. A Lisboa tenim una perspectiva de treball proactiu en aquest camp: anem a trobar el públic. No obstant això, en la pràctica aquesta tasca és difícil i, en conseqüència, els usuaris d'activitats culturals, principalment de l'oferta educativa, tenen tendència a mantenir-se.

D'altra banda, cal destacar que en relació amb els agents responsables de les polítiques culturals i educatives es fa un esforç important d'articulació intersectorial amb l'objectiu d'evitar superposicions i redundàncies, i integrar projectes deslligats i aïllats en estratègies comunes en pro de la coherència i la consistència.

Quins aspectes creu que seran clau en la dimensió educativa i cultural de Lisboa en els anys vinents?

A parer meu seran els següents:

- Promoure una major relació entre els equipaments culturals i potenciar el triangle "cultura-educació-aprenentatge" a través de projectes transformadors que tinguin un impacte a llarg termini en les persones, en les comunitats i en la societat en el seu conjunt.
- Concebre programes pedagògics eficaços que potenciïn el coneixement i el vincle afectiu amb la ciutat, com per exemple Lisboa Islàmica i Lisboa Romana, i, amb la perspectiva de promoure una ciutadania conscient i informada davant els problemes ambientals actuals, treballar a partir de la cultura les qüestions mediambientals –Lisboa, Capital Verda 2020– entre d'altres.
- Estimular el gust per les experiències culturals en la vida de les persones, no solament des de l'educació formal, sinó també en termes de desenvolupament de competències diverses des d'una perspectiva d'aprenentatge al llarg de la vida.

Hi ha cap consell o "lliçó apresa" a partir de la seva experiència que vulgui compartir amb altres ciutats que pretenguin treballar en una línia similar?

Una de les principals dificultats que hem de superar és la tendència a considerar les activitats culturals proposades per les entitats, institucions, municipis... només com a activitats lúdiques i de temps lliure. Aquest equívoc és, moltes vegades, reforçat pel caràcter casuístic i parcial d'algunes de les propostes culturals no integrades en plans estratègics consistents. Superar aquesta situació comporta aprofundir en la comprensió de l'impacte que té la implicació cultural de les persones, a través d'una recerca sòlida i un abordatge estratègic, orientat per objectius i centrat en les competències específiques que han de desenvolupar els participants des del punt de vista de la recerca-reflexió-acció educativa. El desenvolupament d'aquesta mena d'abordatges s'emmarca en el reconeixement que la interrelació entre contextos educatius formals, no formals i informals és un desafiament fonamental en l'actualitat.

Una altra dificultat que cal superar és l'escassa participació de públics de determinades franges d'edat i provinents de contextos socioculturals més distants de la considerada alta cultura. L'absència de públics diversos només es reverteix realment transformant les institucions culturals en llocs on s'inventi una "experiència del que

Programa DESCOLA © José Frade

és comú" (de concepció i creació), en comptes de la seva funció tradicional de "llocs de transmissió". En relació amb aquesta segona dificultat, i pel que fa sobretot als més joves, la tecnologia pot potenciar noves maneres d'interactuar amb la cultura, d'una manera més activa i participativa.

Pel que fa a l'oferta cultural per al públic escolar, l'oportunitat de reforçar la relació entre el treball educatiu dut a terme pels serveis municipals i l'àmbit de les escoles d'educació primària i secundària implica la realització de processos formatius del professorat i dels mediadors culturals.

Leonardo Garzón Ortiz

Assessor de l'Orquestra Filharmònica de Bogotà i coordinador del programa CREA, de l'Institut Districtual de les Arts de Bogotà, entre el 2015 i el 2019, Colòmbia.

Llicenciat en Pedagogia Musical i màster de Docència Universitària per la Universitat Pedagògica Nacional. La seva activitat musical s'ha desenvolupat fonamentalment a l'entorn de la música andina colombiana, i ha destacat com a intèrpret de la bandola andina i com a director i arranjador.
Va ser coordinador del programa de música de la facultat d'arts de la Universitat Districtual Francisco José de Caldas, coordinador del component de formació del Pla Nacional de Música per a la Convivència del Ministeri de Cultura, gerent de Música de Bogotà entre els anys 2008 i 2012 i assessor per a l'Educació Artística de la Secretaria d'Educació Districtual de Bogotà i del Ministeri de Cultura. Va ser coordinador del Programa CREA d'Idartes entre el 2015 i el 2019.
Actualment és assessor de l'Orquestra Filharmònica de Bogotà i és el responsable del programa escolar de formació musical a les escoles districtuals.

Bogotà ha impulsat, des de fa anys i d'una manera molt significativa, una oferta variada i molt extensa d'accés i participació activa a la cultura des de l'educació formal i no formal. Ens podria explicar quins aspectes del context de la ciutat van portar a impulsar aquest tipus de polítiques?

Efectivament, des dels anys 50, l'alcaldia de Bogotà ha tingut programes de formació en arts. Entre els anys 1950 i 1960, la Secretaria d'Educació del Districte va crear diverses escoles d'educació informal dedicades a fer formació en música tradicional colombiana, teatre, arts plàstiques i dansa, les quals van ser assumides per l'Institut Districtual de Cultura i Turisme (IDCT), creat el 1978. Aquestes escoles es van convertir en programes d'educació superior que, entre el 1992 i el 2005, van funcionar en conveni entre l'IDCT i la Universitat Districtual.

Un altre antecedent significatiu va ser el programa *Jóvenes Tejedores de Sociedad,* que va ser vigent entre el 1998 i el 2001, i que convocava el jovent per a desenvolupar processos de qualificació tècnica en els diferents llenguatges de l'art. Aquest programa va néixer en el marc d'algunes polítiques de democratització de les pràctiques culturals que feien progressos considerables, com els festivals al parc, nascuts el 1995. Es buscava que el jovent de la ciutat, especialment el de menys recursos, pogués accedir a una formació tècnica en algunes disciplines artístiques i que, a partir d'aquí, identifiqués possibles projectes professionals.

A partir del 2001, amb el canvi d'Administració i en consonància amb les polítiques nacionals, les entitats del sector cultural es van apartar de les accions de formació artística, perquè es va afermar la idea que era responsabilitat del sector de l'educació i, per tant, *Jóvenes Tejedores* va deixar d'existir. Addicionalment, el 2005 l'IDCT va eliminar la subdirecció acadèmica, en la qual es desenvolupaven els programes d'educació superior en música, arts plàstiques, teatre i dansa, i es van traspassar a la Universitat Districtual, que va crear la facultat d'arts. Els anys següents no es van dur a terme programes de formació en arts.

L'any 2012 va començar el tercer govern d'esquerres a Bogotà, amb l'alcalde Gustavo Petro al capdavant, desmobilitzat des del 1990 del grup guerriller M19. Petro va proposar l'inici d'una transformació de fons

Exposició del programa Crea, desembre del 2018, Biblioteca Virgilio Barco

de les polítiques per a l'educació pública de la ciutat, a partir de dues estratègies: (1) l'ampliació de la jornada escolar a vuit hores diàries i, en conseqüència, l'inici d'un trànsit vers un model de jornada única; i (2) la inclusió de tres continguts obligatoris: l'art, l'esport i la formació en ciutadania. Es va assignar una part d'aquesta responsabilitat a les entitats del sector cultural: l'art va ser a càrrec de l'Idartes[1] i l'Orquestra Filharmònica; l'esport, a càrrec de l'Institut Districtual de Recreació i Esport; i d'una part de ciutadania, se'n va ocupar l'Institut Districtual de Patrimoni Cultural.

En aquest context va néixer el programa CREA, que en un primer moment es va anomenar Clan, com a resposta de l'Idartes a aquest mandat del Pla de Desenvolupament Districtual,[2] que assumia la tasca d'oferir formació artística a infants de les escoles públiques de la ciutat, les quals entraven en la política de la jornada única. Va ser la primera vegada que es donaven les condicions per a concretar l'anhel de molts artistes i organitzacions que la formació entrés en l'àmbit de la formalitat de l'escola. El programa Clan va entrar com una oferta molt oportuna per a les escoles, ja que, a més d'oferir una formació artística d'alt nivell, amb més intensitat horària i sota el guiatge d'artistes professionals, es va centrar en la tasca de crear infraestructures per a aquesta oferta. Es van crear els Centres Locals d'Arts per a la Infantesa i la Joventut (Clan) i es va iniciar l'atenció dels infants de les escoles públiques.

El programa s'ha implementat de manera ininterrompuda des del segon semestre de l'any 2013. El 2016 hi va haver un canvi d'Administració i el programa es va ajustar a tres línies estratègiques: Art a l'Escola, Emprèn CREA i Laboratori CREA, amb el propòsit d'ampliar les poblacions ateses amb programes de formació artística i, en conseqüència, diversificar els enfocaments de la formació. Addicionalment, es va canviar el nom a CREA.

Quins són els principals eixos i àmbits de la intervenció del programa CREA?

Avui el programa treballa amb set llenguatges artístics: art dramàtic, arts electròniques, arts plàstiques, audiovisuals, dansa, literatura i música. Desenvolupa tres línies estratègiques:

- **Art a l'Escola.** A través d'aquesta línia es dona servei a infants d'escoles públiques. El propòsit és recuperar l'espai de l'art en la noció de la formació integral i en una concepció del desenvolupament humà. L'estratègia es basa a articular l'espai d'art amb els currículums escolars i els seus plans d'estudi. El procés formatiu d'Art a l'Escola es duu a terme en les set àrees artístiques; cada escola determina el nombre d'infants que assisteixen a la formació, el lloc on rebran la formació (un 60% són atesos a les escoles i un 40%, als centres CREA) i les àrees artístiques de què es beneficiaran. Es compta amb gestors pedagògics i territorials, contractats per CREA, per fer el diàleg específic amb cada escola i coordinar les accions pedagògiques d'articulació amb el Projecte Pedagògic i els detalls de l'operació. L'acord amb la Secretaria d'Educació preveu que el programa formi infants de 1r a 9è grau, és a dir, en edats que oscil·len entre els 6 i els 17 anys. La gran majoria d'aquests beneficiaris pertanyen als estrats socioeconòmics 1, 2 i 3.[3] En algunes escoles s'ha aconseguit formar grups mitjanament estables durant diversos anys, la qual cosa ha permès que els primers cursos es garanteixi una rotació per diferents llenguatges artístics, i cap al cinquè o sisè any, els estudiants trien el llenguatge que els és més afí. El 2018 es van atendre 92 escoles i una població de 46.000 beneficiaris.
- **Emprèn CREA.** Aquesta línia convoca infants i, especialment, joves dels barris de la ciutat a vincular-se a una pràctica artística, amb la finalitat de considerar-la com una oportunitat per al seu projecte de vida. Desenvolupa un enfocament pedagògic centrat

Festival Crea, octubre del 2018, Parc Simón Bolívar

1. Idartes és l'Institut Districtual de les Arts de Bogotà, creat mitjançant l'Acord 440, del 24 de juny de 2010, del Consell de Bogotà, com a entitat pública del sector cultura, recreació i esport. Vegeu: https://www.alcaldiabogota.gov.co/sisjur/normas/norma1.jsp?i=39887.

2. Quan es parla de *districte* en el context de Bogotà, es fa referència a la ciutat completa, no pas a una part de la ciutat; per tant, les polítiques, accions o entitats districtuals abasten la ciutat. Segons el darrer cens, Bogotà tenia el 2018 una població de 8.081.000 habitants.

3. El govern colombià fa servir un criteri d'estratificació dels habitatges urbans i rurals com a indicador de qualitat de vida, i serveix com a indicador per a l'aplicació de diferents polítiques socials. Vegeu: https://www.dane.gov.co/files/geoestadistica/preguntas_frecuentes_estratificacion.pdf.

Mostra Crea, agost del 2018, Biblioteca Virgilio Barco

Mostra Crea, novembre del 2018, Biblioteca Virgilio Barco

en els projectes artístics, que inclouen una formació tècnica d'alt nivell, una exposició permanent a les accions de circulació i a la gestió que això implica, i la vinculació de les seves famílies. L'accés dels beneficiaris és totalment lliure, només cal que l'infant i el/la jove expressi el seu desig i que es disposi del contingent en l'àrea triada perquè pugui iniciar la formació. Hi ha una àmplia flexibilitat per a acceptar infants i joves en grups més o menys constituïts i que s'integrin en els processos de creació. Dins de la línia hi ha tres modalitats. Una és *Manos a la Obra*, a la qual ingressen majoritàriament nens i nenes que no tenen gaire clar quina és la pràctica artística que els agrada més; també hi ingressen joves i fins i tot adults, i s'hi desenvolupen projectes creatius en temps curts, de manera que els beneficiaris puguin provar diferents llenguatges. La intensitat és d'una mitjana de sis hores setmanals. *Súbete a la Escena* és on ingressen beneficiaris que tenen clar a quina àrea artística volen anar i hi arriben formant part de col·lectius artístics actius. La intensitat és de vuit hores a la setmana. *Grupos metropolitanos* és la selecció dels infants i joves amb més desenvolupament artístic i compromís, d'una àrea artística, que provenen dels diferents centres de formació, i es concentren en la creació i la producció de muntatges d'alt nivell professional i artístic; són les puntes de llança del programa. En l'actualitat hi ha grups metropolitans en dansa, teatre i audiovisuals. El 2018 es van atendre 8.000 joves de la ciutat en aquesta línia.

- **Laboratori CREA.** Atén població principalment adulta, amb característiques poblacionals particulars —persones sense llar, persones privades de la llibertat, adults grans, persones amb discapacitat, infants i joves amb capacitats diverses, grups de població afrodescendent, grups indígenes, grups LGBTI, dones en sistemes de protecció especial, adolescents del sistema de responsabilitat penal, víctimes del conflicte armat, entre d'altres. El propòsit d'aquesta línia és donar suport a processos de reparació simbòlica individual i col·lectiva, possibilitar la restitució de drets per a aquestes poblacions vulnerades o vulnerables i proporcionar eines per a l'afirmació, la visibilitat o el benestar de poblacions amb necessitats especials, a partir de la pràctica artística, particularment la pràctica creativa. El 2018 es van atendre 2.370 persones en aquesta línia.

Com s'insereix el programa en els objectius de la ciutat en matèria d'educació i cultura?

Els objectius del sector cultural estan alineats entre la Secretaria, l'Idartes i el programa CREA, i a més a més, a través de la seva implementació, s'aporta la garantia dels drets culturals d'una població molt significativa per la seva quantitat (gairebé 60.000 a l'any els tres darrers anys) i per les seves pròpies característiques: nens i nenes per als quals no és freqüent aquest tipus d'atenció per part de l'Estat, joves que estan en procés de construir els seus projectes de vida i població vulnerable, especialment adults, que responen a prioritats no només del sector de la cultura, sinó també de les polítiques socials de la ciutat.

Respecte a les polítiques d'educació, el programa CREA s'emmarca dins la prioritat nacional i districtual d'implementar el model de jornada única i a la proposta pedagògica de la Secretaria d'Educació del Districte, la qual es fonamenta en sis tipus de sabers, al seu torn associats a diferents camps de coneixement: saber crear (art i cultura), saber experimentar (ciència i tecnologia), saber comunicar-se (oralitat, lectura, escriptura i segona llengua), saber cuidar-se (esport i recreació), saber viure i compartir en comunitat (ciutadania i convivència) i saber comprendre (competències bàsiques), els quals són tots línies interdisciplinàries per a l'aprenentatge.

Segons el seu parer, què és allò que aporten artistes i creadors als processos educatius?

Tenint en compte que l'Idartes és una entitat que implementa polítiques i accions de foment de les arts per a la ciutat, i no pas una institució educativa, els programes de formació que s'hi desenvolupen es formulen tenint en compte aquesta missió. Per aquesta raó, s'ha decidit denominar els agents formatius *artistes formadors*. Es busca que siguin artistes actius, amb formació superior en l'àrea artística corresponent (la majoria disposen de títol professional) i amb experiència certificada en processos creatius i en processos de formació. Malgrat les diferències d'enfocament de cadascuna de les línies (Art a l'Escola, Emprèn CREA i Laboratori CREA), es busca que es garanteixin experiències de creació en els diferents grups, models, nivells i enfocaments.

Per dur a terme aquesta intervenció, l'acció formativa es fonamenta en els àmbits epistemològics de l'art següents:

- La sensibilitat estètica, entesa com un desenvolupament de la percepció i una comprensió dels elements emocionals que la relació immediata amb el món extern ofereix com a experiència sensorial. En reconèixer aquests elements (les sensacions i les emocions), s'evidencia la capacitat de sentir-se a si mateix.
- L'expressió simbòlica, que fa referència a la capacitat de convertir el contingut emocional i sensorial en un procés creatiu, a partir dels llenguatges de l'art: el so, el moviment, l'expressió visual, el color, el personatge, el text i la imatge.
- El coneixement de les arts en els seus elements teòrics i els seus contextos. La pràctica artística ha de poder connectar els elements pràctics de la creació amb els elements teòrics que expliquen les construccions conceptuals de cada pràctica i els sentits socials i culturals que té. En aquest àmbit s'expliquen les connexions de cadascuna de les obres amb el patrimoni i el sentit que tenen les diferents expressions amb la construcció de subjectivitats individuals i col·lectives.
- El desenvolupament d'habilitats i destreses. La pràctica artística s'entén com una experiència que genera transformacions en la forma com el cos es relaciona amb els elements expressius de l'art.
- El desenvolupament del pensament creatiu, entès com a capacitat de generar respostes inusuals, imprevistes i noves a situacions particulars de la vida quotidiana, la qual cosa possibilita pensar fora del que és comú i comporta noves maneres d'apropiació del saber.

Aquest enfocament pedagògic pretén que l'aproximació a la pràctica artística modifiqui de manera substancial les formes de construcció de coneixement i aporti a les poblacions beneficiàries nocions de si mateixes que produeixin expressions de ciutadania centrades en l'autonomia, el pensament crític i la llibertat.

Des del punt de vista de la governança, i tenint en compte que el programa aborda aspectes culturals, educatius i socials, entre d'altres, com s'ha estructurat la relació entre diferents secretaries de l'Administració districtual? Quins han estat els reptes principals?

Tenint en compte el propòsit inicial del programa, l'aliada més important és la Secretaria d'Educació Districtual. L'aliança té dos escenaris: un en què totes dues entitats compartim metes del pla de desenvolupament, i un altre en què cadascuna, amb els seus propis recursos, executa les accions concertades per complir aquestes metes. Addicionalment, es van subscriure convenis entre les dues entitats els anys 2013 i 2017, a través dels quals la Secretaria d'Educació va aportar recursos addicionals per augmentar els àmbits que cobreix l'Idartes. En els dos escenaris, es duu a terme una gestió intensa i permanent per a concertar els continguts, els enfocaments de la formació i la inserció de les arts en els projectes educatius de cada escola. S'ha aconseguit transformar de manera significativa els imaginaris tradicionals de les arts en el context escolar associats a l'entreteniment, de tal manera que ara són enteses com un camp de coneixement essencial en el desenvolupament dels infants per les empremtes que deixen al cervell i en la construcció emocional, i per les seves aportacions a la construcció de ciutadanies.

S'ha establert un vincle amb la Secretaria d'Integració Social, que és la responsable de la formulació i la implementació de polítiques públiques poblacionals orientades a l'exercici de drets, la inclusió social i la millora en la qualitat de vida de la població en més condicions de vulnerabilitat. Amb aquesta entitat s'atenen:

- infants en condicions de vulnerabilitat pertanyents als centres Amar i als centres Crecer,
- joves beneficiaris de les cases de joventut, amb programes de formació i creació artística en perspectiva d'emprenedoria juvenil,
- adults grans dels seus centres d'atenció i
- persones sense llar a les llars de pas disposades per a aquesta població.

El 2018 es va subscriure un conveni amb la Secretaria de Seguretat, Convivència i Justícia, que té al seu càrrec la presó districtual i diversos centres de reclusió per a adolescents del Sistema de Responsabilitat Penal Adolescent (SRPA). S'han atès aquestes dues poblacions desenvolupant processos de formació i creació enfocats a la reorientació de projectes de vida per als beneficiaris.

En els dos darrers casos, integració social i seguretat i convivència, les aliances han inclòs l'aportació de recursos al programa CREA per a la contractació d'artistes formadors addicionals i amb perfils específics per a les seves poblacions particulars, i han permès la construcció de propostes pedagògiques molt enfocades a cada població i la missió de les entitats sòcies.

Quant a la relació amb col·lectius ciutadans, organitzacions culturals independents, artistes, etcètera, hi ha aspectes que hagin estat claus per a afavorir l'èxit del programa?

El programa ha establert convenis amb entitats privades sense ànim de lucre que contribueixen a la implementació de la formació –particularment per a Art a l'Escola–, en la qual es desenvolupa la proposta pedagògica del programa CREA amb l'aportació pedagògica de cada organització.

Per a les activitats de circulació (festivals, mostres i publicacions, entre d'altres) i recerca, es fan aliances amb aquest mateix tipus d'organitzacions, que s'associen amb l'entitat, aporten recursos propis, capacitat de gestió i la seva experiència en aquesta mena d'activitats.

Ens podria explicar com ha evolucionat el programa al llarg dels anys?

Les adaptacions del programa han estat, principalment, les següents:

- Línies d'atenció a poblacions diferents dels infants de les escoles públiques. Tot i que l'inici del programa es va caracteritzar per atendre les escoles amb programes curriculitzats, més endavant es va veure pertinent atendre una altra mena de beneficiaris que reclamen oportunitats i exercici de drets a l'entorn de la creació artística. Aquestes dues línies, Emprèn i Laboratori, són totalment autònomes de l'Idartes, la qual cosa dona possibilitats interessants de creixement i de creació d'una política que doni sostenibilitat al programa.
- Model de gestió molt propi del programa. Actualment, aquest model s'estructura en sis components:
  - Desenvolupament pedagògic
  - Gestió territorial
  - Circulació
  - Infraestructura
  - Desenvolupament tecnològic
  - Administració

  Aquest model és el resultat de reflexions i ajusts permanents sobre la gestió, els resultats i la projecció del programa.
- Arts electròniques i projectes interdisciplinaris. Es va crear una àrea de coneixement que dona cabuda a processos creatius entre l'art, la ciència i la tecnologia, i mira de generar interseccions creatives i estètiques amb altres camps de coneixement.

Mostra Crea, agost del 2018, Biblioteca Virgilio Barco

- Flexibilització dels models pedagògics. El programa va començar amb un model que es basava en l'apropiació d'elements tècnics en cada llenguatge i la creació de certs continguts amb aquests elements. A poc a poc, el programa ha aprofundit en la reflexió pedagògica, i tracta de respondre de manera adequada a les particularitats de cada línia, de cada àrea artística i de cada context.

De cara al futur, quins objectius es planteja Bogotà per a treballar en aquesta línia? Es preveuen canvis substancials?

Hi va haver un canvi de mandat a l'Administració de la ciutat el 31 de desembre de 2019, i la inversió del Pla finalitza el 30 de juny de 2020. El 2016 es van plantejar unes metes que es compleixen satisfactòriament i que lliuraran a la ciutat un programa molt enfortit, amb una enorme apropiació per part de la ciutadania i amb millors condicions en l'àmbit institucional. És el cas de la creació de la Subdirecció de Formació Artística dins de l'Idartes, que aconsegueix que el programa i d'altres accions de formació artística en l'àmbit institucional siguin sostenibles.

S'han reformulat les línies estratègiques del programa perquè la nova Administració i el seu corresponent pla de desenvolupament donin continuïtat al programa i aquest continuï responent de la millor manera possible a les necessitats de la ciutat. Aquest canvi pretén que les nocions d'emprenedoria i atenció diferencial a grups poblacionals es converteixin en enfocaments transversals, atès que la necessitat de concretar projectes productius transcendeix la intenció dels joves i s'ha convertit en una expectativa per als grups poblacionals d'adults. De la mateixa manera, la noció d'una atenció diferencial no solament és aplicable a la línia de laboratori, sinó que s'ha d'aplicar també en l'àmbit de l'escola i en diferents projectes comunitaris.

Avui hi ha vint centres de formació situats en onze de les vint localitats[4] de la ciutat. Divuit d'aquests equipaments són edificis, col·legis privats en desús o magatzems llogats on s'ha fet una intervenció d'adequació i manteniment. Els dos altres són predis que pertanyen a altres entitats públiques i es tenen mitjançant comodats, que no generen costos addicionals a l'adequació i el manteniment. En l'actualitat es construeixen dos projectes que donaran al programa CREA els primers predis propis, dissenyats per a la formació i la creació artística. Es pretén que el nou pla de desenvolupament continuï fent accions que permetin a l'Idartes disposar d'infraestructures de propietat per al desenvolupament del programa.

Hi ha cap consell o "lliçó apresa" a partir de la seva experiència que cregui convenient de compartir amb altres ciutats que pretenen treballar en una línia similar?

El programa CREA ha estat, per a l'Idartes, un gran repte de gestió i de política. Dins els aprenentatges més destacables, val la pena remarcar els següents:

4. El terme *localitat*, en el context de Bogotà, fa referència a la divisió política i administrativa de la ciutat. En l'actualitat, Bogotà té vint localitats. Vegeu: http://www.bogota.gov.co/localidades/mapa. El programa CREA té vint centres de formació que estan situats en onze de les vint localitats. Vegeu: https://sif.idartes.gov.co/sif/public/.

Festival de teatre Festicreadores, setembre del 2018

Concert final, novembre del 2018, Biblioteca Virgilio Barco

- La implementació d'un programa d'aquestes característiques ha requerit una voluntat i una decisió polítiques que han possibilitat superar les barreres de diàleg interinstitucional, les quals, d'una altra manera, s'hauria trigat molt més temps a superar-les.
- Ha estat molt important tenir la visió d'expandir el programa cap a diferents tipus de població i buscar l'articulació amb diferents projectes de política de la ciutat: l'educació, la integració social, la salut i la seguretat, entre d'altres.
- Un dels factors d'èxit del programa ha estat proposar una solució amb infraestructures pròpies. Tot i que, tal com s'ha explicat, les actuals no són de titularitat de l'Idartes, donen autonomia per a la convocatòria, la implementació, el maneig dels temps i els espais, entre d'altres.
- La flexibilitat dels enfocaments de formació ha estat un gran repte per als equips pedagògics del programa, perquè ha comportat adaptar i crear possibilitats a la mida de les poblacions ateses i de les entitats amb les quals ens associem. No obstant això, haver aconseguit models diferenciats ha estat un dels factors més ben valorats per part d'altres entitats de govern districtual i nacional.
- Un projecte d'aquestes característiques requereix un esforç permanent per a documentar les accions. En aquest sentit, s'han aconseguit avenços importants en la sistematització dels procediments administratius, pedagògics i de gestió. A partir d'aquests procediments, s'han generat anàlisis cada vegada més acurades que justifiquen la presència territorial, les característiques sociodemogràfiques dels beneficiaris, els detalls financers de la inversió i de l'impacte, la qual cosa és de gran rellevància per a l'alcalde, els directius de les entitats i els interlocutors de l'àmbit polític. Cal assenyalar que, a més de disposar d'un sistema d'informació molt robust i de confiança, s'han engegat dos projectes de recerca que han permès crear línies de base per evidenciar els impactes del programa tant en els beneficiaris com en els artistes formadors.
- Aconseguir la sostenibilitat d'un programa d'aquestes característiques requereix que les comunitats beneficiàries, les seves famílies i els seus entorns se'l facin seu d'una manera molt convençuda. Amb aquesta finalitat, el programa ha tirat endavant accions molt decidides que han donat els resultats que es pretenien. Les persones beneficiàries del programa (infants, joves i persones adultes) desenvolupen un alt nivell d'afecte pel programa, pels seus artistes, pels espais i, fonamentalment, per l'oportunitat de vincular l'art amb les seves vides. Per a les famílies ha estat una experiència molt satisfactòria, perquè han pogut comprovar l'enorme poder que té l'art per elevar l'autoestima dels seus fills, filles o familiars, per donar valor a la creació i per convocar els integrants de les famílies a l'entorn d'aquesta mena d'activitats.

Quin impacte ha tingut el projecte en els diferents col·lectius beneficiaris: infants a les escoles, joves i col·lectius en situació de vulnerabilitat?

El programa va impulsar una investigació per a identificar l'impacte dels processos pedagògics en els beneficiaris, l'any 2017, amb l'objectiu de fer palesos els desenvolupaments, els impactes i les aportacions del programa CREA en el camp artístic (de pràctiques artístiques), el camp educatiu (de pràctiques educatives) i el camp social (de pràctiques de ciutadania i convivència), tenint en compte els diferents actors involucrats, des d'una perspectiva crítica.[5]

Malgrat que els resultats, en la majoria dels indicadors, són positius, és a dir, mostren que les accions del programa CREA generen transformacions en els seus beneficiaris, el més significatiu és disposar d'una línia de base que, amb criteri estadístic, permeti fer mesuraments posteriors per evidenciar aquests impactes de manera longitudinal.

El programa ha estat consolidant un sistema d'informació amb més d'onze milions de dades, però només amb aquesta investigació es comencen a tenir dades analitzades rellevants per a la política i la presa de decisions.

Pròximament es replicarà la recerca en un altre equip d'investigadors i se'n conservaran la metodologia i les categories principals, de manera que els resultats siguin comparables als del 2017. ●

5. El document final complet de la investigació es publicarà a www.crea.gov.co.

Michel Vallée

Director del Departament de Lleure i Cultura de l'Ajuntament de Vaudreuil-Dorion, Canadà

Director del Departament de Lleure i Cultura de l'Ajuntament de Vaudreuil-Dorion des de l'any 2009, Michel Vallée té més de vint anys d'experiència en els sectors de museologia i gestió cultural municipal. L'abast dels seus projectes l'ha dut a pronunciar conferències al Canadà, l'Amèrica del Sud, Europa i l'Àsia. D'entre les seves iniciatives, el projecte JO SOC... (JE SUIS...), engegat el 2010, ha permès a l'Ajuntament de Vaudreuil-Dorion oferir a la població un programa inèdit de desenvolupament comunitari a través de la cultura. Actualment, la ciutat té el reconeixement d'importants organitzacions francocanadenques, com també de la Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units com una de les ciutats líders a escala mundial de l'Agenda 21 de la cultura, i va rebre el Premi Internacional CGLU-Ciutat de Mèxic-Cultura 21 l'octubre del 2016. Michel Vallée és membre de diversos consells d'administració regionals i nacionals relacionats amb la cultura i els governs municipals, i també del Grup de recerca sobre mediació cultural de la Universitat de Quebec a Mont-real. Així mateix, ha participat en l'elaboració del nou programa educatiu de mediació cultural del Cégep Saint-Laurent (centre d'ensenyament preuniversitari general i tècnic) i és membre de la Comissió de Ciutadania Cultural de Cultura Mont-real. En els últims anys ha assessorat nombrosos municipis i regions sobre temes relacionats amb la cultura participativa aplicada al desenvolupament comunitari.

Des de fa anys, l'Ajuntament de Vaudreuil-Dorion treballa en un projecte educatiu, cultural i de participació ciutadana amb la intenció de fomentar la inclusió i la cohesió social. Ens podria explicar, en primer lloc, en quin context s'ha desenvolupat aquest projecte?

Els últims vint anys, Vaudreuil-Dorion s'ha caracteritzat, entre altres coses, per una gran explosió demogràfica que ha provocat, inevitablement, una profunda transformació social. En menys de quinze anys, la població de la ciutat ha augmentat més d'un 118%, principalment a conseqüència de l'arribada massiva de famílies joves procedents d'altres regions del Quebec, però també d'arreu del món. Aquesta nova realitat ha fet que, des de fa uns quants anys, el municipi figuri en els primers llocs de la llista de ciutats del Quebec amb la taxa de natalitat més alta, i n'ocupés la primera posició els anys 2010 i el 2011.

Durant els dos últims anys, a més, aquesta gran transformació ha anat acompanyada d'un nou fenomen: l'arribada d'un gran nombre de persones grans atretes per la proximitat dels serveis. La construcció de centres especialitzats, sumats a molts altres serveis dirigits a la població jubilada, ha transformat novament el perfil demogràfic de la ciutat. D'altra banda, una comunitat que en el passat era majoritàriament francòfona, actualment ha passat a tenir un 40% de ciutadans i ciutadanes de parla no francesa.

El perfil social de la ciutat s'ha transformat i es transforma dia a dia al ritme de la diversitat generacional, les cultures i les històries personals de la seva ciutadania.

Des del 2009, la voluntat dels representants polítics ha estat dur a terme accions concretes per a prevenir els problemes socials associats a aquesta ràpida transformació i evitar l'aparició d'agrupacions naturals de certes comunitats en determinats barris i la possible formació de guetos. Potser el terme "gueto" no és el més adequat, però quan molts membres d'una determinada comunitat cultural comencen a comprar una quarantena d'habitatges al mateix barri, podem témer que es doni l'acte-segregació d'aquest grup de la resta de la comunitat.

Davant aquestes noves realitats s'obren molts interrogants:

- Com transmetre els sentiments d'orgull i arrelament a tota la ciutadania?
- Com provocar trobades perquè persones diferents es coneguin, es respectin i deixin de témer la presència de l'altre?
- Com aglutinar i convertir aquestes diferències, culturals i intergeneracionals, entre d'altres, en una fortalesa?

Quins són actualment els principals reptes culturals del seu govern i de quina manera s'articulen a l'entorn dels objectius de l'Agenda 21 de la cultura?

Des del punt de vista del desenvolupament sostenible i, concretament, de l'Agenda 21 de la cultura, l'Ajuntament ha decidit dur a terme diferents accions en què els ciutadans i ciutadanes siguin actors importants del desenvolupament comunitari i, alhora, vectors d'educació

i de cultura. Els anys 2019 i 2020 es caracteritzaran per una important tasca de l'Ajuntament al costat dels seus col·laboradors pel que fa a la programació cultural del territori i a la implicació del sector econòmic en aquest terreny. La nostra intenció és brindar les millors condicions perquè la programació cultural del territori incideixi positivament en la qualitat de vida de la ciutadania, la qual cosa implica aprendre de manera constant el fet de saber "viure junts" i de respectar tant de la història dels llocs com de les diferències que hi ha en la comunitat.

Quins són els objectius i la dimensió educativa de l'acció cultural a la ciutat?

L'enfocament que l'Ajuntament de Vaudreuil-Dorion ha adoptat en matèria d'acció cultural comporta implícitament la dimensió educativa. El nostre objectiu? Portar el respecte de les diferències i la convivència a un nivell superior. Com? Creant les condicions que afavoreixin la trobada. L'aposta? La trobada condueix a la comprensió de l'altre i les seves diferències i, per tant, al respecte mutu.

Així, doncs, per a l'Ajuntament de Vaudreuil-Dorion, la trobada ha esdevingut el nostre programa educatiu i la participació ciutadana, el nostre diploma més concloent. Dit d'una altra manera, hem apostat per fomentar les trobades per a millorar la comprensió de l'altre i les seves diferències, siguin quines siguin aquestes diferències. Partim, doncs, de la premissa que l'origen, l'edat, el gènere o l'orientació sexual de les persones no són motius de divisió, sinó valors que sumen i que propicien avinenteses per a aprendre i conèixer-nos els uns als altres.

Una treballadora social molt activa de la nostra comunitat, Marie-Julie McNeil, em comentava: "Michel, si volem obtenir resultats diferents, hem de fer servir una altra mena de recursos". Després d'haver estudiat altres maneres d'actuar a tot el món, hem optat, per més estrany que sembli, per oferir un programa educatiu sense esmentar-lo. Per què? Perquè la trobada amb l'altre passa a ser un dels objectius prioritaris.

Educar sense dir-ho. Introduir la cultura en el dia a dia dels ciutadans i ciutadanes sense pretendre-ho. Apostar per la trobada, reunint les condicions propícies per a l'educació, tenint en compte l'entorn. En definitiva, sortir del marc establert per a donar resposta a una situació excepcional.

L'educació forma part de la vida diària de les nostres ciutats, i encara que determinats mètodes, potser més clàssics, en matèria de sensibilització no han funcionat, hi ha magnífics exemples a tot el món que ens conviden a reinventar-la. L'educació adopta formes diferents, de l'escola tradicional als cursos universitaris per a persones grans impartits en centres comunitaris, els conservatoris

Presentació del projecte JO SOC..., 2011 © Stéphane Labrie

d'art i les escoles populars d'arts, com El Faro (Fàbrica d'Arts i Oficis d'Orient) de la ciutat de Mèxic, l'Escola Lliure d'Arts de Belo Horizonte (Brasil) o el programa CREA de Bogotà (Colòmbia). Vaudreuil-Dorion simplement ha creat el seu propi model d'acció cultural; un model en el qual la trobada amb l'altre es converteix en acte educatiu, un model construït a partir de les seves realitats i les seves diferències.

Ens podria explicar a grans trets en què consisteix el programa JO SOC...? Quan es va engegar? Està inspirat en altres iniciatives internacionals?

JO SOC... és una filosofia d'intervenció els principis de la qual es basen en la participació ciutadana, l'educació, els drets culturals i la implicació de tots els sectors de la societat.

Des que es va engegar, a l'agost del 2010, la mediació cultural ha esdevingut la pedra angular d'aquest gran projecte. D'aleshores ençà, han anat sorgint diferents projectes de mediació cultural que, a través de tallers participatius dinamitzats per artistes, altres agents culturals i educadors, han permès a les ciutadanes i ciutadans de diferents horitzons poder conèixer-se, compartir experiències i descobrir-se els uns als altres.

Aquests són, entre d'altres, alguns dels reptes que hem assumit:

- Aprofitar l'esperit comunitari present en determinats sectors i grups de la ciutadania i prendre'l com a model per a estendre'l a tot el territori.

Mediació cultural © Ajuntament de Vaudreuil-Dorion

En aquest sentit, proposem tallers culturals participatius dinamitzats per artistes i altres agents culturals en els quals la creació es converteix en l'eina a través de la qual els membres de la comunitat es coneixen i intercanvien experiències entre ells. La interacció en els tallers de ciutadans i ciutadanes de diferents horitzons permet que es faci màgia: l'actor cultural es converteix en educador o, més ben dit, en un dels educadors, perquè totes les persones que hi participen transmeten, sense adonar-se'n, els seus valors, la seva cultura i la seva història. Es tracta de crear una comunitat cohesionada els membres de la qual es coneguin, es respectin, se sentin orgullosos de les diferències que tenen entre ells, s'ajudin mútuament, participin i construeixin junts el seu futur.

- Integrar el projecte JO SOC... transversalment:
  1. En el conjunt de l'administració municipal (política, direcció general, comunicació, obres públiques, serveis tècnics, recursos humans, etc.) i no solament en el departament de cultura.
  2. En tots els àmbits de la nostra comunitat (salut, política, empresa, educació, medi ambient, serveis comunitaris, cultura, etc.), perquè tots esdevinguin vectors del canvi.

Des del 2004, ja abans de la meva arribada a l'Ajuntament de Vaudreuil-Dorion, m'he dedicat a organitzar projectes culturals en què la cultura i l'educació estan íntimament vinculats. Va ser quan vaig entrar en contacte amb l'organisme del Quebec Cultura per a tots que vaig descobrir que el que feia tenia un nom: la mediació cultural. L'any 2009, després d'analitzar detingudament les experiències de Lió i Grenoble, a França, vaig tenir l'oportunitat de comprovar *in situ* la importància que pot arribar a tenir la cultura en el desenvolupament personal i comunitari. El projecte JO SOC..., per tant, s'inspira en l'energia d'aquestes dues ciutats franceses. Com solc dir de broma moltes vegades, Lió i Grenoble són, de fet, els meus segons pares biològics.

Quin impacte ha tingut el projecte JO SOC... des del punt de vista de la mobilització dels diferents col·lectius? Quins agents socials participen en el projecte?

Amb els agents col·laboradors s'han dut a terme, de mitjana, unes cinquanta activitats anuals que han permès oferir vuit-cents tallers a l'any amb la finalitat de consolidar la participació ciutadana i els drets culturals com un reflex, un acte natural, una acció educativa. Cada any, gràcies als nostres aproximadament cent vint-i-cinc col·laboradors dels diferents àmbits, el programa JO SOC... ha aconseguit arribar a més de vint mil participants.

Algunes de les iniciatives dutes a terme en diferents àmbits són:

Sector educatiu

Dins d'aquest col·lectiu col·laborador, els educadors i directors d'escoles, com també l'equip de la comissió escolar de la nostra província (organisme paragovernamental que gestiona les escoles del Quebec) han exercit, des de sempre, un rol molt important. Moltes iniciatives han estat elaborades per mestres, en connexió

amb els plans d'estudis vigents, amb la finalitat de treballar objectius relacionats amb la cohesió social i el foment del sentiment de pertinença a la comunitat local.

- **Descobrint Félix Leclerc**

  Com a persones adultes, sempre ens hem sentit responsables dels nostres fills i filles. Imagini's que vostè i la seva família han d'abandonar el seu país d'origen i anar a qualsevol altre lloc del món amb l'únic objectiu d'oferir-los una vida millor. Allà tot és diferent: la cultura, la llengua, la manera de relacionar-se. Sovint ens esperen la solitud i l'aïllament. Gràcies a diversos col·laboradors, diferents grups de persones que assisteixen a classes de francès per a adults han pogut estudiar l'obra del gran cantautor quebequès Félix Leclerc, mort el 1988 i considerat un dels pares de la cultura quebequesa. Les trobades entre ciutadans i ciutadanes quebequesos autòctons i immigrants a l'entorn de la poesia i la música han contribuït a millorar considerablement els resultats dels programes d'aprenentatge de la llengua francesa.

- **Amb els ulls d'ahir i d'avui**

  L'Arxiu Municipal de Vaudreuil-Soulanges, en col·laboració amb alguns centres d'atenció a persones grans, escoles i un centre de joves artistes, ha creat un concepte d'exposició gens habitual. A partir de fotografies de l'arxiu, les persones grans han compartit els seus records amb grups d'infants i adolescents d'orígens molt diversos. Inspirats en aquestes trobades, els nens i nenes han fet dibuixos sobre aquests records i els i les adolescents han fotografiat els edificis o llocs esmentats tal com són avui. Aquesta exposició o, més ben dit, l'acció educativa en el seu conjunt, ha rebut el Premi d'Història del Governador General del Canadà. És una bonica manera de crear trobades improbables entre diferents generacions i, alhora, donar a conèixer la història que s'amaga darrere dels paisatges urbans actuals.

- **El circ de les generacions**

  Un grup de nenes i nens que setmanalment practiquen arts circenses com a activitat extraescolar s'ha agermanat amb un altre grup de persones grans que viuen soles en residències per a la tercera edat. Durant setmanes es cartegen tenint com a tema de base el circ d'ahir i d'avui. Aquest tema no és més que el pretext per a l'escriptura, l'intercanvi, la trobada. Finalment, una tarda assolellada de primavera del 2018 es va acompanyar les nenes i els nens a la residència per a conèixer, per primera vegada, les seves respectives parelles de correspondència i treballar, junts, en una obra escultòrica. Nervis, riures, plors, sinceritat, quanta sinceritat! D'entre totes les parelles, Hubert i Jeannette (11 i 72 anys) s'han conegut gràcies a l'artista John McRae i a la iniciativa de la directora de l'escola Harwood, decidida a dur a terme aquesta activitat d'intercanvi de cartes i de trobades improbables.

  El resultat de l'experiència: una obra d'art i unes trobades que els marcaran per sempre. Relacions que s'han mantingut i que han derivat en visites regulars del nen/nena i de les seves famílies a "la nova amiga". En definitiva, s'ha produït un acte educatiu real sobre la presència i les històries de l'altre.

- **El projecte *Les Mentardises* (concurs de monòlegs)**

  Concebuda en col·laboració amb un narrador professional, i amb educadors i un monitor de lleure d'un institut, aquesta activitat de mediació cultural, que ha tingut una durada de més de 3 mesos, consistia a convidar uns tres-cents joves de 14 a 16 anys provinents de diferents comunitats culturals a participar en un concurs d'escriptura de monòlegs que més endavant havien de representar, primer davant del grup-classe i posteriorment al teatre, en una gran gala final. Un dels resultats més remarcables d'aquesta aventura és, sens dubte, l'emotiva història d'un jove participant en la gran final que havia abandonat els estudis però que va tornar a reincorporar-s'hi només per a poder concursar i expressar-se.

Salut i Serveis Socials

El programa JO SOC... és ple d'exemples d'intervencions en aquests àmbits, amb col·lectius vulnerables que viuen situacions molt difícils, experimenten l'exclusió o tenen problemes de salut mental. Citarem dues iniciatives concretes:

- **Tocant el cel**

  El 4 de maig de 2011 es va celebrar una vetllada fora del temps convencional. Va ser un moment de pausa per a narrar l'inenarrable: la pèrdua d'un fill.

  L'Ajuntament, en col·laboració amb altres serveis, entre ells el Centre de Salut i Serveis Socials del territori (CSSS), va aconseguir reunir la comunitat a l'entorn del dolor, però, sobretot, a l'entorn de l'esperança. Durant gairebé quatre mesos, vint-i-quatre famílies afligides pel dol prenatal i perinatal, van treballar amb tres artistes per a canviar del tot les convencions i posar fi als tabús. El periodista Patrick Richard va recopilar totes les cartes escrites pels pares i mares als seus fills/es morts/es per a fusionar-les en un sol text que posteriorment es faria públic amb l'objectiu de suscitar emocions: cridar, commoure, murmurar. El director teatral Patrick Rozon va fer pujar a l'escenari els progenitors, que amb gran emoció van llegir el text de què eren els autors. Finalment, l'artista Madeleine Turgeon, amb l'ajuda de les persones participants, va crear una escultura en mosaic inspirada en un gest d'un pare que allarga les mans cap al cel en actitud d'espera del fill que no havia arribat. L'obra, un arbre que acull dins seu un infant en estat de gestació, continua emocionant els qui la contemplen.

  El pare d'una de les participants ens va confessar que la seva família havia quedat dividida després de la

Projecte *Les Mentardises* © Ajuntament de Vaudreuil-Dorion

Tocant el cel © Ajuntament de Vaudreuil-Dorion

tràgica pèrdua i el tema s'havia convertit en tabú. No aconseguia entendre per què la seva filla i el seu gendre no giraven full, però aquesta iniciativa va tornar a unir la família i els va ajudar a comprendre.

Els participants, amb la seva intervenció han esdevingut, en aquesta ocasió, agents de canvi, educadors i portadors de llum que amb orgull contribueixen a canviar les mentalitats.

- **Artistes de la felicitat**

Un grup de persones adultes amb discapacitat intel·lectual es reuneix setmanalment per a treballar en un projecte artístic amb artistes professionals i altres persones que s'hi afegeixen depenent del projecte. Les reunions es fan en un edifici històric situat en un parc del centre de la ciutat, i aquelles persones a qui abans s'evitava la mirada esdevenen les mentores que ens indiquen què hem de fer. El model de Vaudreuil-Dorion és alguna cosa més que un taller d'art per a persones amb discapacitat intel·lectual, perquè projecta els Artistes de la felicitat al cor de la comunitat i canvia el concepte que es té sobre aquest col·lectiu. L'educació informal, una vegada més, marca per sempre.

Quin tipus de dificultats o reptes comporta el compromís i la col·laboració entre agents educatius i agents culturals?

Evidentment, no tot ha estat fàcil. Ha calgut convèncer a través d'accions concretes que aquesta manera diferent de veure les coses podia ser un complement d'altres formes d'educació més tradicionals. En aquest sentit, si bé un projecte tan meravellós com el del concurs de monòlegs s'ha acabat a causa de la desmobilització d'alguns/es professors/es perquè han hagut de concentrar les energies en altres projectes, també hi ha hagut altres iniciatives creades pel professorat i la direcció d'escoles que han situat els infants que tenen sota la seva responsabilitat al centre de la comunitat, amb tots els reptes que això implica.

D'altra banda, els professionals educatius de les institucions museístiques que, en un primer moment, es van mostrar cautelosos a l'hora de conèixer l'enfocament que prenia l'Ajuntament, s'han convertit en pocs mesos en els grans artífexs d'aquest projecte, proposant trobades ciutadanes tan improbables com valuoses. En definitiva, la teoria no podrà superar mai l'acció sobre el terreny. És només així que els agents col·laboradors dels diferents àmbits fan seu el projecte.

Quins són els elements clau per a garantir una participació duradora i reeixida de tots els agents implicats?

El projecte JO SOC... no ha funcionat per art de màgia. Ha calgut aconseguir que els organismes i agents socials de la comunitat es comprometessin a fer les coses d'una altra manera i, sobretot, que acceptessin que els seus grups habituals es relacionessin amb altres grups, que a primera vista estan separats per una gran distància. La veritat és que, des de les primeres trobades, els resultats salten a la vista i tothom frisa per formar part del projecte.

Tenint en compte aquestes experiències, què aporta la participació cultural als processos d'empoderament de la ciutadania? Podria donar-nos algun exemple concret?

El procés d'empoderament dels ciutadans i ciutadanes s'agilitza i s'amplia quan es fa servir la cultura com a principal vector de transmissió. La cultura fa referència a un esquema no competitiu en el qual les aportacions

tenen com a punt de partida els somnis, els valors i les històries personals. Dit en primera persona:

- Comparteixo qui soc.
- En explicar qui soc, els meus costums i alguns dels meus trets característics, en prenc consciència, els assumeixo i me'n sento orgullós. Estic orgullós dels trets que transmeto i que m'identifiquen, i també de poder compartir-los i fer que els altres els descobreixin.
  En la pràctica, gràcies a la mediació cultural, a la participació ciutadana i a les aportacions dels agents culturals que fan viable aquesta mediació, les persones que participen en aquests programes actuen tant d'educadors com d'educands. Els nous coneixements adquirits també seran motiu d'un gran orgull. Sempre recordaré el cas d'un ciutadà, que aleshores era fotògraf amateur, a qui li feia molt de respecte acostar-se a les persones amb discapacitat intel·lectual que participaven en el programa Artistes de la felicitat. Al principi es mantenia apartat i sentia cert pudor quan els feia fotos, fins que un dia en Joël, un dels Artistes de la felicitat, se li va acostar i el va abraçar i cridar d'alegria. La màgia va fe efecte, perquè va arribar més enllà de les paraules. Hauríeu d'haver vist la seva mirada d'orgull i amb quina satisfacció explicava en veu alta tot el que feia referència a aquest projecte únic. Les fotografies que va fer a partir de llavors són el viu reflex de l'amor que sent pels seus nous amics i amigues: els Artistes de la felicitat.

Quins són els principals objectius educatius i culturals del Govern de Vaudreuil-Dorion amb vista al futur?

En paraules de l'alcalde de Vaudreuil-Dorion, Guy Pilon: "La cultura i el projecte JO SOC... d'ara endavant formen part de l'ADN de la nostra ciutat". En el futur, el Govern té la intenció d'educar a través de la cultura d'una manera transversal, amb l'objectiu d'arribar cada vegada a un nombre més alt de persones i d'agents socials de la comunitat.

- Fa pocs mesos es va crear una xarxa cultural global anomenada Mosaic amb l'objectiu d'impulsar la utilització d'espais culturals per part de la població i fomentar una implicació més gran de les persones interessades a transmetre els seus coneixements. En aquest sentit, en el lloc web de Mosaic destaca en primer pla un diari cultural en format digital escrit per persones que participen en el projecte, en el qual, una altra vegada, els educands esdevenen educadors.
- Un enorme mural realitzat pel col·lectiu d'artistes ASHOP, resultat d'un llarg procés de consulta i de coproducció ciutadana, penja d'una torre d'aigua i marcarà el paisatge durant setmanes, amb al·lusions al passat, present i futur de la ciutat, al centre d'un barri antic en ple procés de transformació. Aquest gran projecte forma part d'una sèrie d'obres d'art realitzades en aquest barri a través de la mediació cultural, amb un gran nombre de participants (Alimentant els seus somnis, L'aire de la meva comunitat i Unitat en la diversitat).

Aquestes iniciatives demostren, sens dubte, que la mediació cultural enfocada des de la convivència i l'educació no formal és una part integrant del futur de la nostra ciutat. Un futur construït des de l'arrelament, el respecte i l'orgull de les diferències, i de viure en una comunitat on la cultura i l'educació són presents intrínsecament.

A Vaudreuil-Dorion, els actors culturals i els diferents sectors de la comunitat implicats (afers socials, salut,

Artistes de la felicitat © Ajuntament de Vaudreuil-Dorion

Artistes de la felicitat © Daniel Bouguerra

urbanisme, representants polítics, etc.) es converteixen en transmissors, en educadors a través dels quals es produeix l'intercanvi dels primers somriures, i la localitat es vesteix amb les seves millors gales teixides d'orgull i d'arrelament. Les obres, testimoniatge fidel d'un programa educatiu gens comú, marquen el ritme de la regió i del dia a dia de la ciutadania de Vaudreuil-Dorion.

JO SOC... és un gran projecte educatiu, fins fa poc desconegut. Si moltes vegades són les paraules les que ens permeten comprendre i acceptar, en determinades circumstàncies és l'acció la que aconsegueix mobilitzar la ciutadania a participar. Són precisament aquests moments els que es converteixen en una infinitat d'oportunitats per a la trobada i per a fer brillar el futur de tot un col·lectiu que intervé tant com a educand com a educador d'una comunitat única: la seva.

Quins consells donaria a altres ciutats que estiguin pensant a engegar un projecte semblant al que es duu a terme a la seva ciutat?

La motivació no s'aconsegueix replicant un model idèntic al que s'ha fet en un altre lloc. Si fins ara hem tingut l'honor de ser la font d'inspiració per a altres comunitats, és perquè el model JO SOC... recolza sobre quatre elements molt concrets:

1. Proposar trobades que porten a la comprensió de l'altre i de les seves diferències, i a respectar-les. Crear ocasions de trobades improbables entre grups diferents de la comunitat.
2. Reunir agents socials i fer-los participar d'aquesta experiència amb altres agents d'horitzons molt diferents perquè junts puguin crear altres ocasions de trobada amb les persones amb qui estan en contacte directe.
3. No deixar de fer-se preguntes mai. En realitat, no hi ha cap manual d'instruccions, sinó una llarga llista d'interrogants, com, per exemple: a quina constatació social respon la nostra intervenció? A quins grups volem reunir? Amb qui podem treballar per a arribar-hi? Quines iniciatives podem dur a terme per a motivar les persones d'aquests grups i fer-les sortir de la seva zona de confort? On es pot dur a terme l'acció per a aconseguir que sigui un lloc alhora inspirador i coherent? Quin artista té el perfil idoni perquè la màgia faci efecte? Etc.
4. Deixar rastre de les trobades perquè quedin en el record, siguin font d'inspiració i un motiu per a continuar avançant.

Així, doncs, el meu primer consell seria escoltar la societat i triar bé a quina constatació social o situació viscuda en la comunitat es vol donar resposta. Una vegada definit el marc d'intervenció, els altres interrogants sorgiran espontàniament: qui?, amb qui?, com?, on?

En segon lloc, aconseguir implicar els responsables del govern, no pas com a polítics, sinó en la seva faceta més humana. Els sentiments humans són el millor motor de transformació. En aquest sentit, m'agradaria destacar que si els responsables polítics de Vaudreuil-Dorion han apostat pel projecte JO SOC..., ha estat exclusivament amb la intenció de millorar la qualitat de vida i les relacions entre tota la ciutadania. Ho han fet pensant en TOTES i CADASCUNA de les persones que viuen a la ciutat. El risc polític era elevat, perquè confiar en la cultura per a educar i promoure el desenvolupament d'una comunitat exigeix tenir una gran visió de futur. ●

El circ de les generacions © Ajuntament de Vaudreuil-Dorion

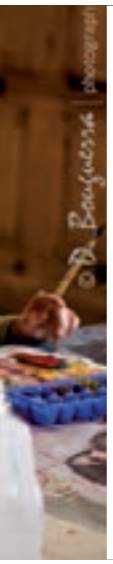

El circ de les generacions © Ajuntament de Vaudreuil-Dorion

Ernst Wagner

Professor de l'Acadèmia de Belles Arts de Munic i coordinador de la Càtedra UNESCO d'Art i Cultura en l'Educació de la Universitat d'Erlangen-Nuremberg, Alemanya

Ernst Wagner va estudiar Arts Visuals a l'Acadèmia de Belles Arts de Munic, Alemanya, i es va doctorar en Història de l'Art per la Universitat de Munic. Ha treballat de professor d'educació secundària, al Ministeri d'Educació i Cultura bavarès i a l'Institut Estatal de Munic per a la Qualitat de l'Educació Escolar i la Recerca en Educació. L'any 2008 va començar a col·laborar amb la Càtedra UNESCO d'Art i Cultura en l'Educació de la Universitat d'Erlangen-Nuremberg, i des del 2014 és professor de l'Acadèmia de Belles Arts de Munic. També és professor honorari de l'Institut d'Educació de Hong Kong.
Ernst Wagner és membre del Consell de Cultura de la Comissió Alemanya per a la UNESCO. En l'àmbit europeu, presideix la Societat Internacional per a l'Educació a través de l'Art (InSEA) i ha impulsat la Xarxa Europea d'Observatoris en el camp de l'Educació Artística (ENO) i la Xarxa Internacional per a la Recerca en Educació Artística (INRAE), una xarxa global de càtedres i observatoris UNESCO que recentment ha passat a formar part de les xarxes UNITWIN, també d'aquesta organització. Dins de la xarxa, és el responsable del Projecte MONAES (*Monitoring Arts Education*). Així mateix, ha publicat més de 250 articles i llibres, que han estat traduïts a deu idiomes.

Aquest monogràfic té per objectiu analitzar les diferents sinergies que es donen entre educació i cultura en l'àmbit local i com poden ser traslladades al terreny de les polítiques públiques. Basant-se en la seva àmplia trajectòria com a investigador en aquest camp, ens podria explicar quin és rol que exerceixen l'art i la cultura en l'educació i els processos d'aprenentatge?

No és una pregunta fàcil, perquè no hi ha una única resposta. En primer lloc, l'art i la cultura poden exercir tres funcions diferents en el procés educatiu; és a dir, la relació entre art i educació es pot enfocar de tres maneres depenent del rol que adopta l'expressió artística en cadascuna:

1. **Educació per a l'art,** vist des de la perspectiva de la formació professional i la promoció del talent jove, que constituirà les generacions d'artistes del futur.
2. **Educació en art,** enfocat des de l'òptica d'animar totes les persones a fer servir les seves aptituds artístiques per a expressar-se a través de l'art o per a apreciar-lo.
3. **Educació a través de l'art,** és a dir, utilitzar l'art per a altres finalitats, com, per exemple, provar diferents estils d'aprenentatge o ser creatiu en altres camps no relacionats directament amb l'art.

Els tres enfocaments són igual de legítims i, a més, tots poden tenir lloc en contextos formals, no formals i informals a escala local, regional i nacional. L'educació "per a", "en" i "a través de" l'art és present a les escoles (en les assignatures d'art, música, teatre, ball...), en les institucions culturals, en els centres d'oci juvenil, en espais de formació grupal com les bandes de música, grups de break-dance, o simplement quan una mare canta amb els seus fills i filles. En aquest últim cas, la intenció d'aquesta mare pot ser assajar amb el seu fill o filla perquè arribi a ser cantant professional, completar la seva formació com a persona, o bé ensenyar-li uns valors i habilitats socials a través de la música.

Naturalment, també cal fer esment del contingut, és a dir, de tots els temes relacionats amb l'educació artística. L'educació cultural pot animar les persones a aprendre aspectes del seu patrimoni cultural i a interessar-se per les diferents formes d'art contemporani i tradicional (l'educació artística en un sentit estricte) i pot, també, tematizar la cultura quotidiana (educació cultural en el sentit més ampli) com a font i recurs per al present i futur.

La pregunta, per tant, té moltes respostes. Per a visualitzar-ho d'una manera més clara i en el cas d'haver de prendre una decisió, la taula següent pot ajudar a situar una activitat concreta en un determinat àmbit i veure quins agents n'han quedat fora.

Finalment, m'agradaria afegir, si m'ho permeten, un petit matís a la pregunta. Es parla de sinergies entre dos camps, però la pregunta només planteja el rol que exerceix un dels camps sobre l'altre i no viceversa. És interessant perquè, en general, tendim a pensar de

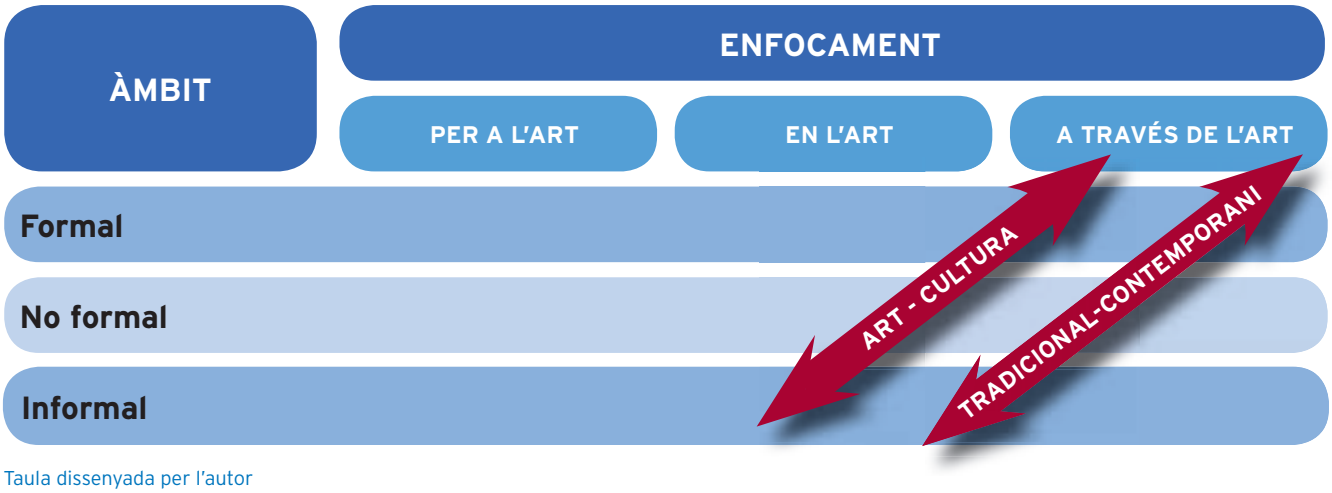

Taula dissenyada per l'autor

manera unidireccional i probablement per aquesta raó el paper que té l'educació en l'art ni tan sols es planteja. Tanmateix, això ens permetria descobrir noves pràctiques artístiques innovadores que s'adaptessin al context social i polític del moment.

Quina importància té l'educació artística en les agendes internacionals i, en concret, en els Objectius de Desenvolupament Sostenible?

Tots els agents implicats en aquest camp, a escala mundial, són conscients de l'important i indispensable rol de l'educació en general (no de l'educació artística) per a la implementació dels Objectius de Desenvolupament Sostenible. En aquest sentit, la UNESCO està acabant de matisar el concepte EDS (Educació per al Desenvolupament Sostenible) amb un suport i esforç enormes. S'inverteixen molts recursos locals, regionals, nacionals i internacionals en aquest camp que és crucial per al nostre futur.

Curiosament, pel que fa a l'educació artística, sempre hi ha hagut una bretxa bidireccional entre els camps de desenvolupament sostenible i les arts. D'una banda, el professorat d'educació artística té por que s'abusi de l'art i de la seva funcionalitat amb finalitats persuasives, comercials o propagandístiques. Aquesta sensibilitat davant de l'adoctrinament està molt estesa, fins i tot quan és per una bona causa i és èticament acceptable. D'altra banda, els qui estan a favor de l'Educació per al Desenvolupament Sostenible (EDS) adopten generalment uns enfocaments "més seriosos": desconfien de l'art, que consideren un luxe, un extra que en realitat no aporta res d'essencial a l'EDS.

Des del meu punt de vista, tenint en compte que ens referim a alguna cosa que els éssers humans fan o coneixen com a "cultura" i considerant, a més, que l'art és un camp específic de la cultura que els éssers humans han desenvolupat a través del temps com una narrativa, un símbol i un reflex de l'exploració experimental, és evident que hi ha una clara connexió amb el Desenvolupament Sostenible. Com a éssers humans, abordem el futur des de diferents nivells: un nivell normatiu, des del punt de vista ètic o religiós; un nivell instrumental, pragmàtic i tècnic, des del punt de vista polític; i finalment, i no pas menys important, des d'un nivell simbòlic, a través de l'art. De vegades, o amb relativa freqüència, hi ha discrepàncies entre aquests nivells, però no podem ometre'n cap i hem de cercar solucions als conflictes.

Com contribueix l'educació artística a promoure valors com la convivència, la inclusió, la participació i el compromís cívic en el context local?

Avui dia, qualsevol persona podria contestar a la pregunta amb innombrables experiències personals. Tothom coneix algun exemple de bona pràctica a la seva ciutat, poble o localitat. Per tant, jo em referiré solament a un tema en concret: l'estil de vida. A parer meu és molt convincent, perquè aborda aspectes col·lectius i individuals d'una manera molt interessant. Es pot parlar de l'estil de vida d'una persona, d'una comunitat, d'una societat o d'un període històric, de diferents sistemes econòmics i polítics o de subcultures; tots i cadascun d'aquests elements generen un estil de vida concret. Precisament, aquesta diversitat ens ensenya que l'estil de vida es pot configurar de maneres molt diferents. Ser conscients de la nostra pròpia relativitat és sempre un bon punt de partida.

Per al professorat d'educació artística és essencial tenir en compte que l'estil de vida sempre es crea i es regeix bàsicament per uns principis estètics que cada persona tria i combina a la seva manera per a modelar un estil personal que, en certa manera, pensa que és atractiu. L'estil de vida és un projecte estètic i, per tant, és un tema molt interessant des del punt de vista de l'educació visual i plàstica, perquè inclou des de disseny de moda, disseny de productes alimentaris, interiorisme, arquitectura i planificació urbana, fins a la manera de moure'ns, de comportar-nos, la nostra aparença, el pentinat, etc.

El més destacable de l'estil de vida és el seu extraordinari poder d'identificació: es tracta sempre "del meu" o "del nostre" estil de vida i es contempla amb ulls "crítics" l'aparença "dels altres".

Reprenent el fil de l'aspecte individual-col·lectiu, es podria pensar en un projecte educatiu on nens i nenes, joves i persones adultes debaten sobre quin hauria de ser "l'estil" o "la imatge" de la seva comunitat (ja sigui d'una gran ciutat o d'una població petita). Desenvolupar i modelar un estil col·lectiu exigeix creativitat, estar obert a noves alternatives i prendre en consideració, inesperadament, unes maneres de pensar totalment diferents; exigeix, també, transparència, justificació raonable, tolerància davant d'altres punts de vista, etc. En definitiva, necessitem pensament artístic. Un projecte així permet, d'altra banda, promoure la participació d'una manera lúdica. És ben sabut que la participació en aquest context és un dels grans reptes que afronten totes les comunitats.

Quins criteris de qualitat han de complir els projectes i programes d'educació artística? Hi ha grans diferències entre l'educació formal i no formal en aquest aspecte?

Pel que fa a l'escepticisme de l'educació artística envers l'Educació per al Desenvolupament Sostenible (EDS), hi ha tres criteris de qualitat que són decisius:

1. Prohibit mostrar intransigència (no adoctrinar) en considerar posicions diferents i controvertides. En presentar el projecte en el context d'altres temes controvertits relacionats amb les ciències, la cultura i la política, les opinions es relativitzen i el jovent ha de poder desenvolupar el seu propi punt de vista.
2. Permetre al jovent generar les seves pròpies reflexions sobre les situacions polítiques.
3. Promoure les dimensions lúdica, creativa i oberta que marquen el caràcter del projecte.

L'estil de vida és un exemple que palesa clarament com aquests criteris de qualitat es poden dur a la pràctica, sobretot quan es tracta d'objectius com aconseguir una societat pacífica, inclusiva i participativa.

Pel que fa a la segona pregunta, no hi ha cap diferència entre educació formal i no formal en aquest aspecte. Les diferències estan en els tres enfocaments que s'han esmentat al principi. L'educació **per a** l'art se centra principalment en els resultats; és el cas, per exemple, de la "interpretació" o les produccions dels talents joves en el seu camí cap a esdevenir artistes professionals. Els processos (i no pas els resultats) són essencials en l'educació **en** art, i això passa tant en els entorns formals com en els no formals. L'educació formal (a les escoles) prioritza la consecució d'uns objectius educatius generals, encara que aquest enfocament no es limita exclusivament a aquest àmbit. Per la seva part, l'educació **a través de** l'art aborda competències transferibles. Els grans objectius ("per a", "en" i "a través de") són els que defineixen la importància dels criteris, no pas els àmbits en què es desenvolupen.

Projecte d'educació artística que ha ajudat a frenar la migració de la població, Corea del Sud

Gueto Classics és un projecte que ofereix experiències musicals al jovent de l'assentament informal de Korogocho, un barri perifèric de Nairobi. Les activitats consisteixen a ensenyar als infants i joves a tocar instruments musicals clàssics, i també a llegir i interpretar partitures de Beethoven i Mozart, entre altres compositors.

L'artista Abd Elmohsin va iniciar un projecte en una comunitat del llac Burullus, un llac d'aigua salobre del delta del Nil, a Egipte. Es va convidar diferents artistes a fer obres pictòriques als espais públics comunitaris, als murs, portes i vaixells de pesca. Al cap de molt poc, els infants i les dones també van començar a pintar les seves cases.

Art + clima = Canvi, festival a favor d'un compromís social per a un canvi d'actituds que aplega artistes i investigadors i especialistes en medi ambient i clima, organitzat per CLIMARTE

Vostè també ha fet treballs de recerca sobre la inclusió de la perspectiva de la diversitat cultural en l'educació artística; què implica això en la pràctica?

Hem recollit exemples"d'educació artística des de la diversitat" arreu del món, i en una segona fase, a Europa, concretament. Actualment, tenim una idea clara del que significa aquest concepte i, en conseqüència, podem afirmar que ja no es pot parlar només d'interculturalitat, perquè hi ha altres aspectes transculturals i multiculturals que també han de ser tinguts en compte."L'educació des de la diversitat" es pot fraccionar en unes dimensions específiques, que ens han permès crear un patró per a poder analitzar i entendre la pràctica. La taula següent serveix per a il·lustrar breument com es desenvolupa l'anàlisi a través de les diferents dimensions:

De l'anàlisi es desprèn que els conceptes varien molt en les diferents regions del món, pel fet que els reptes també són molt diferents. Un model com l'exposat no sols ens permet entendre aquestes diferències, sinó comentar-les amb companys i companyes de feina d'arreu del món utilitzant un llenguatge comú. Trobar un llenguatge comú de comunicació a les xarxes internacionals suposa, des de sempre, un gran desafiament.

Tenint en compte els treballs de recerca que ha dut a terme a Europa i a escala internacional, quins trets destacaria de la relació entre les polítiques educativa i cultural?

Avui dia a molts països s'observa la tendència a polititzar cada vegada més l'educació artística. Després del final de la Guerra Freda, tot apuntava cap a la convergència. No obstant això, les tensions i conflictes han anat augmentant a escala mundial, tant dins d'un mateix país

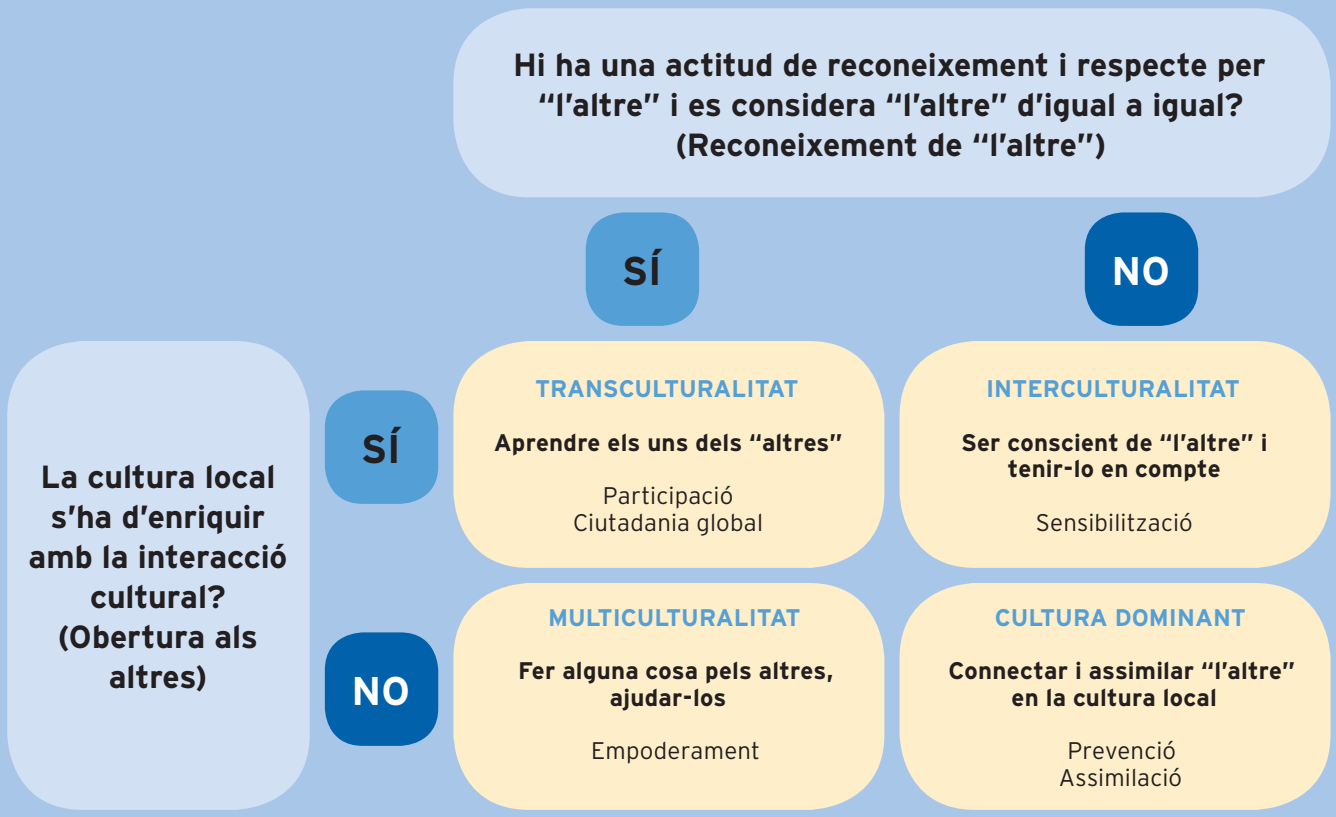

SUSTAIN IT! (Allarga'l!) Un laboratori artístic de Berlín va engegar el projecte ART TO STAY (Art de quedar-se), que girava a l'entorn de la moda del "cafè per a emportar-se". Estudiants i artistes van investigar sobre aquesta tendència i van concloure que es tractava d'una manera d'estar a l'última, ser actiu, jove i no perdre el temps. El treball va consistir a capgirar-la, promovent els hàbits de prolongar i gaudir del cafè. Del "per a emportar-se" a "l'art de quedar-se".

En una acció conjunta i creativa, els antics veïns d'una desapareguda favela de Belo Horizonte, demolida a causa d'un boom immobiliari, van reconstruir els seus espais perduts (i la seva forma de vida) en forma d'una maqueta a gran escala.

com entre països, la qual cosa implicarà nous reptes. Hem parlat únicament de la diversitat cultural, però el canvi climàtic i els nous moviments migratoris apunten a convertir-se en els principals reptes que desencadenaran nous conflictes polítics.

L'educació artística i cultural no pot escapar a aquesta evolució mundial. Amb vista al futur, sembla que "l'educació a través de l'art" adquirirà molt més protagonisme, vist des d'un angle polític. Molts països reconeixen el potencial de l'educació artística per a afrontar els nous reptes i, en conseqüència, les polítiques que apunten cap a la cohesió social la promouen cada vegada més. Les polítiques socials, nacionals, educatives i culturals han d'anar de bracet, i hi ha molts exemples de bones pràctiques que ho demostren en el camp de l'educació intercultural i de la participació de la joventut.

Tanmateix, el que sobretot ha faltat fins ara és la integració de l'educació artística en la política exterior o transnacional. En aquest sentit, ens podríem remuntar a vells costums i fer referència, per exemple, a les col·laboracions internacionals entre ciutats, programes d'intercanvi culturals, trobades de joves, etc. En l'actualitat, tots aquests conceptes necessiten un replantejament. Els nous reptes exigeixen nous formats i per a això és necessari comptar amb el suport polític. Desafortunadament, les temptatives en aquest terreny encara són molt poc sòlides.

Quins són els principals reptes que planteja una integració més gran de les polítiques en aquestes àrees?

És important establir una diferenciació entre els àmbits internacional i nacional. A escala nacional, el principal problema a pràcticament tots els països continua essent, probablement, la separació de la cultura i l'educació en diferents departaments o àrees de responsabilitat. L'educació artística, com ja s'ha definit, és una disciplina transversal que afecta sempre diferents ministeris i això exigeix un replantejament de les polítiques.

Més enllà de les recomanacions habituals, seria d'allò més útil poder conèixer els camps amb els quals, encara que no s'hi treballi directament, hi ha una relació de col·laboració. La persona responsable d'assumptes socials hauria de treballar durant un mes en el departament de cultura. D'altra banda, la persona responsable de cultura hauria de treballar en planificació urbanística, i així en tots els àmbits. Només tenint una idea clara de com es treballa en les altres àrees es podrà aconseguir una col·laboració eficient. Per a aquesta mena d'educació permanent (com jo en diria) calen programes de suport, i també moderadors/formadors.

En l'àmbit internacional, el tema és més complex: des de l'obtenció de visats dels artistes del sud per a poder viatjar a Europa o Amèrica del Nord, fins a la necessitat d'un llenguatge comú que faciliti la comunicació i la col·laboració. En aquest sentit, cal destacar l'informe *L'educació artística al món: anàlisi comparativa vuit anys després de l'Agenda de Seül*[1], en el qual, per primera vegada en el món, es recullen i s'interrelacionen resultats sobre aquest tema.

Pel que fa concretament al paper de les ciutats, com poden contribuir els governs locals a una agenda artística, cultural i educativa?

En els últims anys hem estat a Belo Horizonte (Brasil), a Yaoundé (Camerun), al petit municipi italià de Poggio, a Singapur i a Riga (Letònia), col·laborant amb agents

1. Publicat al volum 5 d'*International Yearbook for Research in Arts Education* (anuari internacional de recerca en educació artística), Waxman Verlag, 2018.

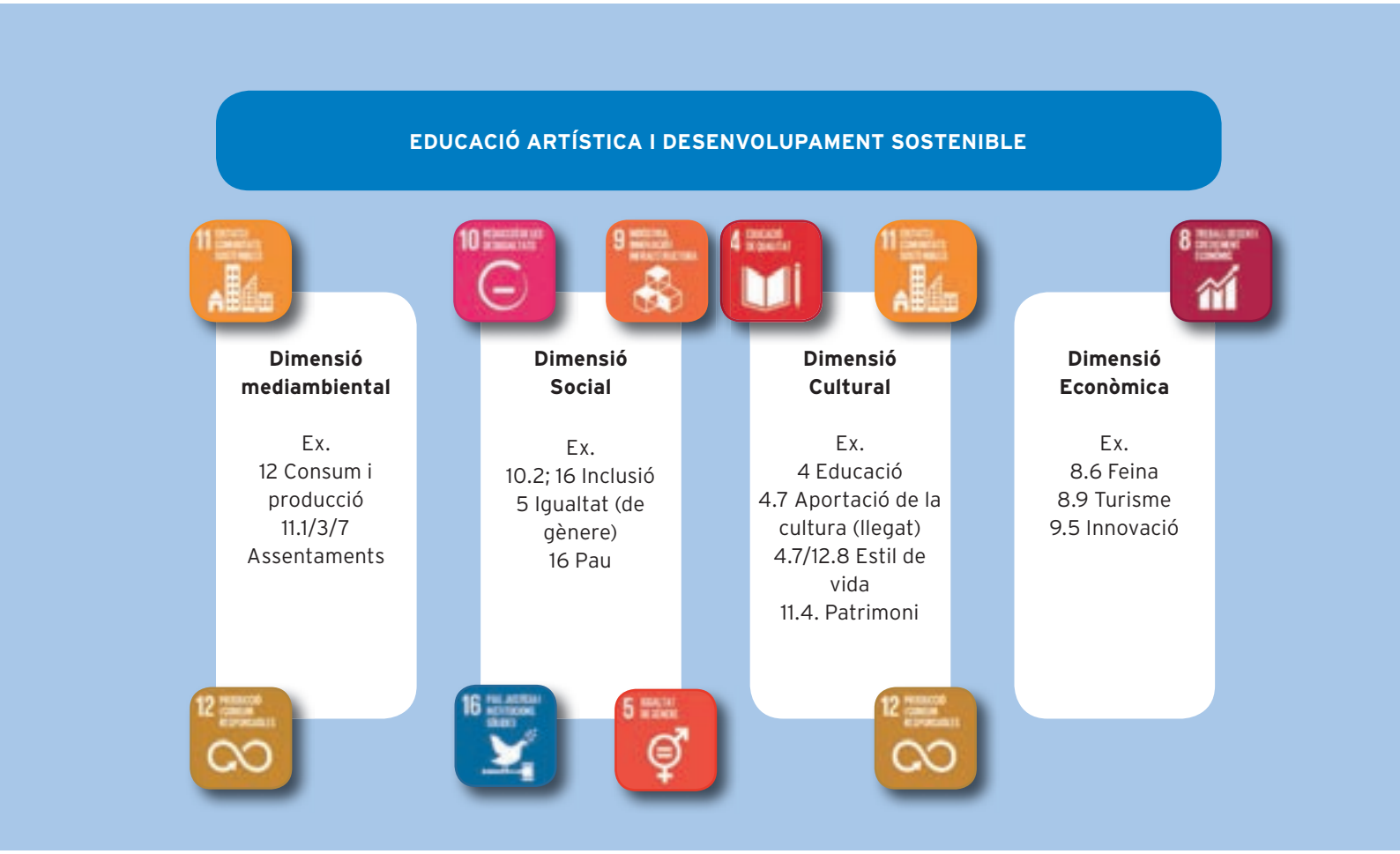

locals i, a partir d'aquestes experiències internacionals, hem pogut identificar quines són les necessitats en aquest àmbit. Abans de res és fonamental desenvolupar un model sòlid que s'adapti perfectament a la situació local i que estigui elaborat conjuntament amb els agents locals. Sembla molt fàcil, però no és ho és gens. Per a elaborar aquests models partim de la base dels diagrames relacionals. En un projecte de recerca internacional l'objectiu de la qual era establir ponts entre l'educació artística i cultural i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), vam elaborar un model que ha servit de document de referència. Pot semblar confús, però en realitat és força senzill.

En l'educació artística podem destacar quatre dimensions relacionades amb la sostenibilitat: mediambiental, social, cultural i econòmica, les quals es poden relacionar amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (representats per les icones) i els subobjetius especificats en els requadres.

En funció de la situació concreta en cada ciutat, s'estableixen les prioritats i es trien els àmbits que necessiten més atenció: turisme, patrimoni cultural, diversitat en l'educació, pau, consum, etc. Els dirigents polítics i els agents col·laboradors han d'establir les prioritats d'acord amb els respectius contextos locals. A partir d'aquest plantejament de base es desenvoluparan la política d'educació artística i altres mesures específiques. És important assumir que es tracta d'una acció transversal en la qual els departaments d'educació, cultura, assumptes socials i planificació urbanística han de treballar conjuntament.

Podria citar-nos algun exemple pràctic?

Tots coneixem exemples de bones pràctiques a les nostres ciutats enfocades a connectar cultura, educació i desenvolupament social. No obstant això, aquesta vegada ens avançarem i explicarem una experiència de Bogotà de l'any 2015. L'Ajuntament de Bogotà va implementar dos projectes en dos barris que aleshores eren molt pobres: El Nido i CLAN. En tots dos projectes es van dissenyar espais protegits i no violents a través d'activitats relacionades amb l'educació artística. Es tracta d'un dels molts exemples de bones pràctiques de desenvolupament comunitari a través de la cultura i l'educació.

En aquest cas, a més, hi ha un factor afegit. Es va celebrar un gran congrés sobre aquests projectes que va comptar amb l'assistència de més de vuit-cents participants de Bogotà i de diversos experts internacionals que van ser convidats com a observadors per a avaluar aquests programes in situ. Per qüestions de temps, una anàlisi exhaustiva era inviable i, per tant, no es podia fer la típica valoració del pla estratègic en funció d'aportacions, processos i resultats, sinó que es va optar per una fórmula diferent i innovadora de retroalimentació que va funcionar a manera d'avaluació formativa. Leonardo Garzón Ortiz, un company que viu a

Bogotà, Larry O'Farrell, del Canadà, i jo vam aconseguir crear el perfil dels projectes de Bogotà a través d'un model de categories molt similar al que s'ha exposat més amunt, basat en les quatre dimensions. Vam tenir l'oportunitat de compartir i discutir junts les nostres valoracions i tots coincidirem que el projecte CLAN prioritzava la dimensió cultural, seguida molt de prop per la dimensió social, i atorgava molta menys rellevància a la dimensió econòmica[2].

S'ha esmentat anteriorment la necessitat de cercar un llenguatge comú en la col·laboració internacional, i en aquest sentit aquesta experiència va ser tot un èxit: es va aconseguir un llenguatge comú de comunicació per a establir el diàleg entre els observadors externs i els agents locals. Aquests processos necessiten el suport de les polítiques locals interessades a avançar en el desenvolupament dels seus programes.

Ens podria explicar altres exemples de bones pràctiques en l'àmbit de l'educació a través de l'art?

El projecte de recerca a escala mundial que va desembocar en el model mostrat anteriorment –les quatre dimensions en relació amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible– ha proporcionat pràctiques molt interessants. A Corea del Sud, per exemple, les activitats relacionades amb l'educació artística dutes a terme en una regió molt amagada han contribuït a frenar la migració de la població. A Egipte, les activitats artístiques han ajudat els habitants d'una petita comunitat pesquera a identificar-se amb el seu municipi. De la mateixa manera, al Brasil, una acadèmia d'art ha obert noves perspectives als habitants desplaçats d'una favela. En els tres exemples citats, el principal focus d'interès és el desenvolupament de la comunitat, la ciutat i la zona rural.

A Nairobi, Kenya, un altre projecte s'ha centrat en la formació vocacional. En aquest cas, en una escola de música d'una barriada pobra, el jovent ha tingut l'oportunitat de desenvolupar les seves competències i actituds a través de la música, i això els ha ajudat, també, a l'hora de trobar feina. Hi ha dos altres exemples d'Alemanya i Nova Zelanda que adopten un enfocament diferent, relacionat amb un canvi d'actituds davant la destrucció mediambiental des d'una aproximació lúdica. Espero que molt aviat puguem publicar els resultats d'aquestes iniciatives. De moment només puc dir que funcionen!

Vostè col·labora amb diferents xarxes internacionals. Tenint en compte que les competències i tendències educatives i culturals són, en general, molt diferents a tots els països, per què creu que és tan important fomentar la col·laboració internacional en aquest àmbit?

La pràctica diària demostra que els avenços importants en els àmbits polític i econòmic sempre tenen lloc sobre el terreny, però sorgeixen en contextos transnacionals i hi estan molt influïts. Això és així en tots els àmbits, també en la cultura, l'art i l'educació. Pensem, per exemple, en la gran influència que l'estudi internacional PISA, de l'OCDE, ha tingut sobre els sistemes educatius de tot el món, o en la influència de les biennals en el desenvolupament de les arts visuals. Així, doncs, moltes coses tenen lloc simultàniament en espais locals i globals.

Passa el mateix en el procés de desenvolupament de les persones. És interessant d'observar, també en aquest terreny, l'oscil·lació constant que es produeix entre la diferenciació i les acotacions, d'una banda, i les tendències i absorcions, de l'altra.

Les xarxes internacionals són plataformes on té lloc l'intercanvi d'idees d'una manera col·laborativa i pacífica, la qual cosa fa que l'oscil·lació esmentada sigui útil i efectiva. Aquestes plataformes faciliten l'estudi dels desenvolupaments generals i la reflexió conjunta, i per aquest motiu és tan necessària la col·laboració internacional. ●

2. Larry O'Farrell, Leonardo Garzón Ortiz i Ernst Wagner, 'The Bogotá Experience: Pre-testing Proposed Dimensions for the Evaluation of Arts Education'. Dins de: *International Yearbook for Research in Arts Education* - Vol. 4/2016, Munic/Nova York (Waxmann), p. 41-51

Experiències

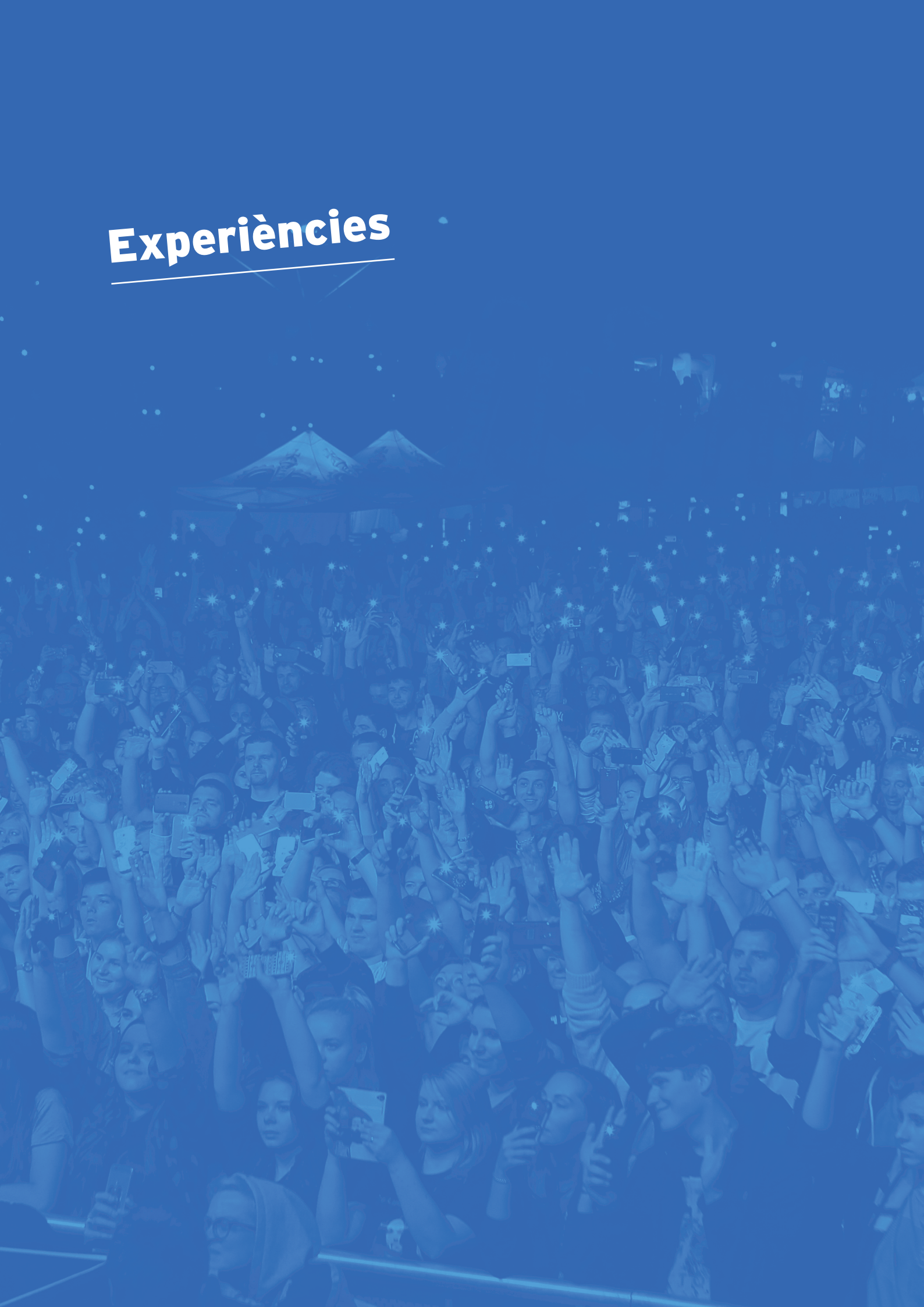

Gunsan: una ciutat de patrimoni cultural modern i formació permanent

Yang Keonseung i Yungjae Jang
Divisió d'Educació i Recursos Humans de l'Ajuntament de Gunsan

Malgrat la seva riquesa patrimonial, la ciutat de Gunsan, que va obrir el seu port el 1899, va tenir una forta recessió econòmica a causa de la desafecció ciutadana provocada per la degradació de les zones residencials. No obstant això, la ciutat ha renascut i s'ha convertit en una atractiva destinació turística coreana en combinar la preservació del seu patrimoni cultural modern amb l'activitat turística, i ho ha aconseguit a través de la participació ciutadana i la formació permanent.

Gunsan: una ciutat on coexisteixen passat, present i futur

Des de l'obertura del seu port, el 1899, Gunsan ha esdevingut l'epicentre de la història i la cultura modernes de Corea. Destaca pel seu port comercial internacional i la presència d'indústries capdavanteres dels sectors de la construcció naval i de l'automoció, té una població de 272.645 habitants i ocupa una àrea de 681,15 km^2 i un total de 63 illes petites i grans.

Gunsan és la ciutat central del Projecte Saemangeum, un pla nacional de recuperació de terres que ha comportat la construcció del dic més llarg del món, de 33,9 km de longitud, com també la posada en marxa d'un projecte d'edificació a gran escala que inclou la construcció d'un aeroport, ports i complexos industrials sobre una superfície de 409 km^2 de terreny guanyats a la mar.

L'àrea de Gunsan comprèn zones industrials i comercials, àrees agrícoles i pesqueres, l'antic centre històric i el nou centre urbà, i constitueix un peculiar model de metròpolis on passat, present i futur coexisteixen en harmonia.

El dolorós passat de Gunsan

El 1899, Gunsan es va veure forçada pel Japó a obrir el seu port a altres països, fet que va precedir i anunciar el dolorós període d'ocupació japonesa (1910-1945) i d'explotació dels seus recursos naturals, especialment aliments (arròs). Després de l'alliberament, el 1945, els llocs que constituïen el llegat cultural d'aquella època van quedar abandonats i seriosament deteriorats, i

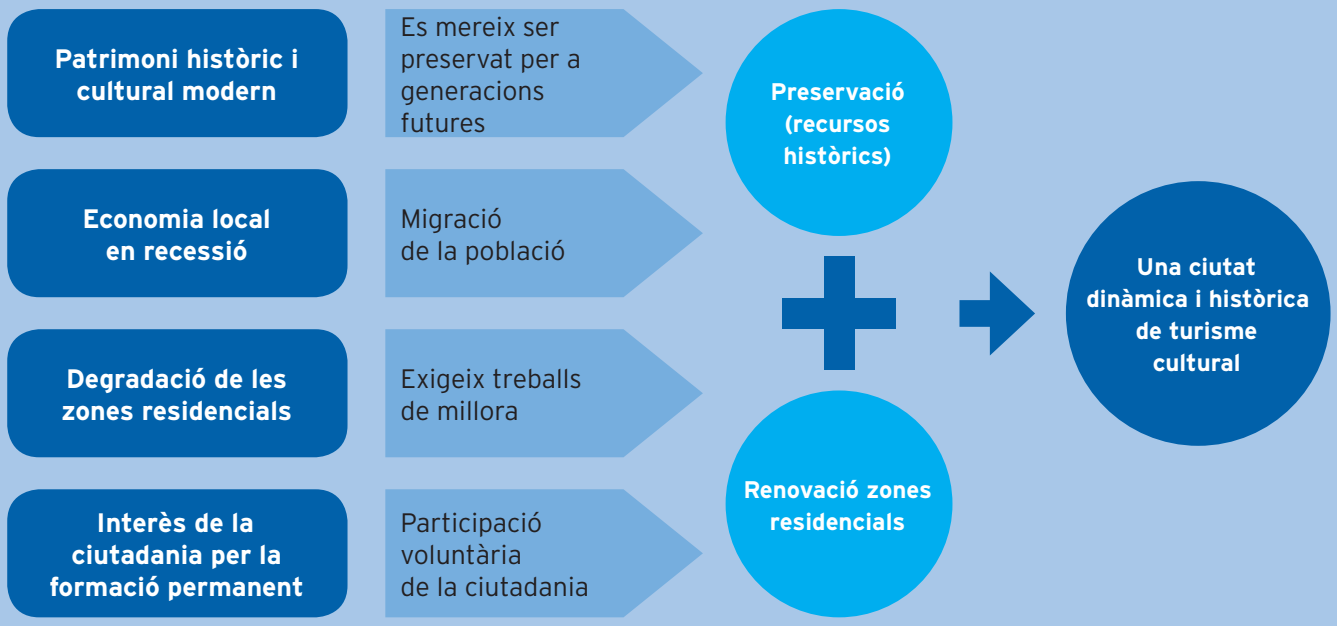

molts joves van decidir abandonar la ciutat a causa de la degradació de l'entorn.

Amb la construcció del centre urbà nou, els antics districtes de negocis també van anar quedant abandonats i es va repetir, d'aquesta manera, el cercle viciós.

Antecedents del Pla de preservació del patrimoni cultural modern

A l'àrea de Gunsan hi ha 172 llocs històrics que formen part del patrimoni cultural modern i reflecteixen la història de l'explotació colonial i el patiment de la població durant el període d'ocupació japonesa.

Durant aquest període, l'àrea residencial japonesa va concentrar tota l'activitat comercial i va esdevenir el centre neuràlgic de la ciutat. Després de l'alliberament, el 1945, la zona es va convertir en un important districte administratiu, comercial i financer. No obstant això, la zona d'activitat empresarial aviat va entrar en declivi a causa de l'èxode de la població que va provocar la falta d'infraestructures i la construcció d'un centre urbà nou.

El 1993, el Govern de la República de Corea era partidari d'eliminar el patrimoni cultural històric i erradicar els vestigis del colonialisme japonès. L'Ajuntament de Gunsan, tanmateix, després de llargues deliberacions va optar per la via contrària, és a dir, preservar els llocs històrics i utilitzar-los com a centres de memòria històrica i espais educatius per a les futures generacions. L'any 2009 s'inicia una enèrgica campanya per a promoure la rehabilitació de l'antic i deteriorat centre històric. A més, amb vista a impulsar el sector turístic, es creen noves infraestructures, com el Museu d'Història Moderna de Gunsan.

En el centre d'aquest projecte es troba el principi de la ciutat educadora: "La ciutat pertany a les persones", i en aquest sentit el projecte destaca pel fet de ser una iniciativa de participació ciutadana, en la qual la ciutadania, experts, grups d'artistes i l'administració local treballen junts amb l'objectiu de millorar l'entorn residencial i la qualitat de vida del municipi.

Característiques del Pla municipal de preservació del patrimoni cultural modern

El Pla de preservació del patrimoni es pot resumir en els punts següents:

- L'Ajuntament de Gunsan cataloga 172 edificis que conformen el patrimoni cultural i històric modern de la ciutat i, en comptes de desmantellar-los, opta per rehabilitar-los per a fer-los servir com a espais educatius per a les generacions futures.
- El Centre de Suport a la Regeneració Urbana, gestionat principalment pel Consell de Veïns/es, promou la participació ciutadana en el projecte.
- Durant el procés de disseny del Pla de preservació del patrimoni, l'Ajuntament de Gunsan recull les opinions de la ciutadania i fa les gestions pertinents per a facilitar la participació ciutadana en la gestió municipal.
- De manera paral·lela i a fi de dinamitzar l'economia local, l'Ajuntament dona suport a la creació d'empreses innovadores i de cooperatives, ofereix serveis de consultoria per part d'experts i reorganitza els mercats tradicionals.
- Des que va entrar a formar part de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE), l'any 2007, l'Ajuntament de Gunsan ha impulsat altres

Participació ciutadana en la creació d'elements artístics

polítiques de suport, com el Festival d'Aprenentatge Permanent i el Programa de formació permanent. L'empoderament de la ciutadania s'assoleix a través de la formació, i es crea un efecte sinèrgic amb la seva participació en el Pla de preservació del patrimoni cultural modern.

Convivència harmònica de l'economia local amb l'art tradicional

Amb el Pla de preservació del patrimoni històric i cultural a través de la formació permanent, l'Ajuntament de Gunsan també es proposa dinamitzar l'economia local combinant l'art tradicional amb el sector turístic. Es creen diferents departaments amb l'objectiu de potenciar la col·laboració i les sinergies:

- Divisió d'economia: responsable de dinamitzar les zones comercials i els mercats tradicionals, basant-se en dades estadístiques.
- Divisió d'art i cultura: encarregada de fomentar la revitalització de la cultura tradicional de la regió, establint sistemes de gestió del patrimoni cultural tangible i no tangible i constituint grups artístics formats per ciutadanes i ciutadans voluntaris.
- Divisió per a la promoció turística: té com a objectiu activar el sector turístic a través de l'organització de diferents esdeveniments relacionats amb el patrimoni cultural modern i tradicional, com Nit Cultural (*Yahaeng Night*) i el Festival Viatge en el Temps de Gunsan (*Gunsan Time Travel Festival*).
- Divisió per a la regeneració urbana: es crea el Centre de Suport a la Regeneració Urbana per a facilitar la participació ciutadana i promoure polítiques de millora de l'entorn en connexió amb els espais del patrimoni cultural modern.
- Divisió d'educació: la seva missió és incentivar la participació ciutadana a través de programes de formació permanent, com *Delivery Lecture* (programa de conferències especialitzades sota demanda) i *Happy Learning Center* (centre de formació permanent) i, alhora, promoure la formació de formadors d'aquests programes.

D'altra banda, la ciutat de Gunsan ha estat triada com a escenari per al rodatge de moltes pel·lícules, fet que palesa que té les portes obertes del seu patrimoni cultural modern a la indústria cinematogràfica.

Conservació del patrimoni històric modern

L'Ajuntament de Gunsan ha rehabilitat 172 edificis històrics del centre urbà antic (bancs, duanes, temples, habitatges d'estil japonès, etc.) que formen part del dolorós període d'ocupació japonesa, i els ha convertit en espais educatius per a les generacions futures.

Del 2009 al 2014, el Govern local va engegar i aplicar el Pla de creació de la ciutat cultural moderna, per a catalogar els edificis de construcció moderna, i l'any 2015 es va establir un pla municipal de gestió i preservació del patrimoni cultural, en col·laboració amb experts de l'àmbit de la cultura tradicional.

El llegat de l'època colonial japonesa també s'ha utilitzat per a impulsar projectes relacionats amb el turisme cultural que han millorat les infraestructures tant per als turistes com per als habitants de la regió.

Festival Viatge en el Temps

Programa de formació cultural

L'Ajuntament de Gunsan ha donat visibilitat al seu patrimoni cultural a través de diferents iniciatives, com els cursos de formació sobre història moderna i patrimoni cultural, concerts celebrats en espais històrics i diferents activitats culturals i artístiques dirigides a l'alumnat d'educació primària, que és la base del projecte d'educació al llarg de la vida.

A més, l'administració ha engegat un projecte educatiu sobre el patrimoni cultural que consisteix en un recorregut guiat per 29 llocs i monuments històrics situats a prop de Gunsan, amb la col·laboració de guies que ofereixen explicacions sobre el valor històric dels llocs visitats.

Festivals sobre història i cultura modernes

- Festival Viatge en el Temps de Gunsan (Marca comercial: Viatge als anys 30)
  Aquest festival se celebra des del 2013 cada any, durant el mes de setembre, i consisteix a reproduir escenaris culturals i dels carrers de Gunsan que recreen el període de colonització japonesa dels anys 30. Aquests escenaris són utilitzats com a espais educatius de les generacions joves. El festival atreu cada any uns 500.000 turistes[1].
- Nit Cultural (*Yahaeng*)
  Des del 2016 es duen a terme diferents activitats (mercats, espectacles, concerts, etc.) cada tarda i nit dels caps de setmana d'estiu, amb la participació de més de 300.000 turistes que gaudeixen de l'oferta cultural que brinda el patrimoni històric de la ciutat[2].

Els reptes que afronta Gunsan

Malgrat tots els avenços que s'han assolit fins avui, el Pla de preservació del patrimoni cultural modern i el creixement del sector turístic comporten alguns riscos, com la pèrdua d'independència a causa de les inversions de capital estranger en la base de l'economia local i els efectes de la gentrificació, que obliguen el veïnat de la zona a anar-se'n.

Actualment, l'Ajuntament de Gunsan afronta una època de grans reptes a causa del tancament de les drassanes i fàbriques d'automòbils, que fins ara eren la base de l'economia de la ciutat. A fi de revitalitzar l'economia local i evitar el trasllat del capital a altres províncies, el Govern local ha emès i posat en circulació una moneda local per un valor total d'aproximadament 55 milions d'euros. Aquesta mesura ha estat molt ben rebuda per la ciutadania, que ja n'ha adquirit un 92%. L'Ajuntament planeja emetre 150 milions d'euros més d'aquesta moneda i habilitar un sistema de pagament a través del telèfon mòbil.

D'altra banda, s'ha posat en marxa una iniciativa anomenada Cafè Cultural (*Visiting Village Culture Cafè Project*) amb la finalitat d'empoderar la ciutadania, reactivar l'economia local i generar feina. El pla consisteix que un professor o professora es desplaça a un petit comerç on un grup de cinc o més persones podran gaudir d'un curs de formació i d'altres activitats culturals, amb el suport de l'administració local. Fins ara s'han dut a terme 250 sessions en 568 petits comerços i hi han participat 2.500 persones.

Conclusió

La preservació i gestió del patrimoni cultural modern és un projecte de participació ciutadana de l'Ajuntament de Gunsan que està en curs i es duu a terme recollint les opinions de la ciutadania a través d'enquestes i reunions públiques.

Els membres del Govern de Gunsan creuen fermament que una ciutat educadora és aquella que pertany a la seva ciutadania i que la participació ciutadana és la font d'energia que alimenta tota la ciutat. ●

1. http://festival.gunsan.go.kr
2. https://culture-nightgunsan.kr

Oodi, la nova Biblioteca Central d'Hèlsinki: una oda a la cultura urbana i a l'aprenentatge

Tuula Haavisto
Directora emèrita dels Serveis Bibliotecaris i del Departament de Cultura de l'Ajuntament d'Hèlsinki

Amb la inauguració de la nova Biblioteca Central Oodi, l'Ajuntament d'Hèlsinki ha apostat per un nou concepte de biblioteca pública que s'estén a tota la xarxa de biblioteques de la ciutat. El rol tradicional de les biblioteques com a promotores del coneixement, la lectura i l'ús de la informació, s'ha ampliat per a incloure noves formes de treball col·laboratiu, ciutadania activa, suport a l'aprenentatge i alfabetització digital. Usuaris i visitants demostren la seva satisfacció fent servir aquests serveis cada vegada més activament.

La nova Biblioteca Central Oodi d'Hèlsinki, inaugurada al desembre de 2018, ha despertat un gran interès a tot el país, a més d'obtenir una gran visibilitat en l'àmbit internacional, on ha aparegut als principals mitjans de comunicació d'Itàlia, Portugal, Espanya, el Brasil, Malàisia, Corea del Sud i Rússia, i també a diaris com The Guardian, The New York Times i The Washington Post. El col·lectiu més important, les usuàries i els usuaris de les biblioteques d'Hèlsinki, també ha rebut aquest impressionant espai nou amb els braços oberts. Rares vegades un projecte

Biblioteca Central Oodi © Maarit Hohteri

Al centre de la ciutat d'Hèlsinki hi faltaven espais per a les famílies. Des de l'obertura de la nova Biblioteca Central Oodi, el desembre de 2018, les famílies són un dels grups d'usuaris més entusiastes. © Risto Rimppi

La biblioteca Oodi disposa de sales de videojocs i sales multimèdia © Jonna Pennanen

de construcció d'un edifici públic nou que ha tingut un pressupost molt elevat ha estat aprovat amb tanta unanimitat.

Visitants i habitants d'Hèlsinki donen fe de l'èxit d'aquest espai nou amb les seves visites: durant el mes de desembre del 2018 van passar per la biblioteca 286.000 persones i el 15 d'agost s'enregistrava el visitant número dos milions de l'any 2019.

La biblioteca Oodi és el màxim exponent del nou rol de les biblioteques públiques d'Hèlsinki i, segons les reaccions de nombrosos convidats internacionals, el model que planteja també pot ser transferible als seus contextos. Oodi és la resposta llargament esperada a moltes de les noves necessitats de la ciutadania actual[1].

A la ciutadania li agrada disposar d'un lloc de trobada, un espai on pugui treballar i passar l'estona, adquirir noves competències i, per descomptat, llegir, encara que aquesta activitat sembla que va de baixa. Identificar aquestes necessitats va ser un factor clau en el llarg debat polític previ a la decisió final de construir la biblioteca al gener del 2015, com també ho va ser la voluntat expressa de les autoritats locals de promoure la inclusió i participació de la ciutadania en tot el procés de planificació i de presa de decisions del projecte des del començament.

En dissenyar la nova biblioteca central, els responsables de la Xarxa de Serveis Bibliotecaris d'Hèlsinki van adoptar un nou enfocament: ampliar el rol històricament assignat a les biblioteques públiques com a promotores de la lectura i l'alfabetització: "La biblioteca és un espai creatiu generador d'idees i de pensaments on, en compartir coneixements, experiències i vivències, creem junts una nova societat cívica."

Durant els sis primers mesos de funcionament es van expedir 13.000 nous carnets de la biblioteca Oodi i un total de 24.000 a tota la xarxa de biblioteques d'Hèlsinki, la qual cosa representa un espectacular creixement d'un 64% respecte a l'any anterior. Les visites a les biblioteques públiques d'Hèlsinki entre el gener i el juny del 2019 van créixer un 42%: algunes biblioteques van rebre més visitants, d'altres es van mantenir en les mateixes xifres i molt poques van tenir un descens de visites respecte a l'any anterior. D'altra banda, el servei de préstec va créixer un 6% (200.000 llibres).

Partint d'aquestes idees i necessitats, la nova biblioteca s'ha ideat per a ser:

- un espai públic obert i no comercial,
- una plataforma d'informació i capacitació amb vista a aconseguir una societat més funcional,
- una iniciativa cívica enriquidora, pensada per la ciutadania i per a la ciutadania,
- una casa de lectura del districte cultural de Töölönlahti,
- un espai intel·ligent equipat amb tecnologia punta: tallers de fabricació (*fab lab*), serveis virtuals, robots...
- i una biblioteca per a experimentar amb els cinc sentits, amb un programa nou cada dia.

1. El sistema de biblioteques públiques de Finlàndia en conjunt respon a diferents necessitats: pràcticament la meitat de la població, o fins i tot més de la meitat a la ciutat d'Hèlsinki, fa ús de manera regular de les biblioteques, ja sigui de manera presencial o a través dels diferents serveis que s'ofereixen via internet.

2. Al districte cultural de Töölönlahti es concentren diverses institucions culturals situades en un parc que s'estén a la vora de la badia del centre de la ciutat. Entre aquestes institucions hi ha l'Òpera i Ballet Nacionals de Finlàndia, el Museu Nacional, la Sala Finlàndia, l'Auditori, el Teatre Municipal i una filial del Museu Municipal d'Hèlsinki.

Serveis i Instal·lacions de la Biblioteca Oodi	
El "Cel" de Llibres	Una àmplia selecció de llibres i revistes en més de vint idiomes per a llegir a les instal·lacions o per a agafar en préstec. La col·lecció té més de cent mil títols, incloent-hi música, videojocs, pel·lícules, etc.
Tallers i espais per a "crear" (*markerspaces*)	Espais equipats amb diferents eines professionals, des d'una estació de soldadura fins a talladores làser, impressores 3D, sense oblidar les eines per als treballs manuals clàssics i les màquines de cosir. Els espais de treball i les eines es poden fer servir lliurement o amb l'assistència del personal de la biblioteca. De manera regular s'organitzen tallers pràctics oberts al públic de totes les franges d'edats.
Sales d'estudi i de reunions	Oodi ofereix un horari extensiu, i també espais oberts i agradables que es poden fer servir tant per a la feina individual com per a estudiar o per a fer classes grupals amb reserva prèvia de sales de diferents dimensions. Les instal·lacions disposen d'ordinadors, impressores, fotocopiadores escàner i connexió wifi.
Estudis de música	Crear música des del principi fins al final (assaigs, enregistrament i producció) és possible en els diversos estudis i sales d'enregistrament que es poden reservar i que estan equipats amb taula de mescles, amplificadors i altres equips específics. Tant els equips com els instruments musicals es poden llogar amb el carnet de la biblioteca. També es poden fer concerts.
Sales de joc	Oodi disposa de sales específicament adaptades i equipades per a gaudir de videojocs, disponibles amb reserva. També hi ha espais reservats als jocs de taula.
Esdeveniments, tallers i conferències	Els usuaris d'Oodi poden participar en una àmplia gamma d'esdeveniments i tallers, assistir a conferències i inspirar-se amb les exposicions de videoart que s'hi fan periòdicament.
Serveis per als infants i les famílies	Oodi ofereix un espai per a relaxar-se i gaudir d'activitats en família. Els infants són benvinguts a tots els espais de l'edifici, que disposa d'una entrada accessible per a cotxets i cadiretes. A més, s'organitzen activitats gratuïtes com ara sessions de rondalles i cançons infantils, concerts i dies temàtics. La majoria d'aquestes activitats s'organitzen en col·laboració amb organitzacions i professionals de l'àmbit de la cultura infantil.
Cinema, punts d'informació i zona d'esbarjo	La biblioteca també disposa d'un cinema (un auditori de 250 butaques), punts d'informació i atenció ciutadana, un espai de participació municipal i una zona d'esbarjo que consisteix en un espai obert de trobada per a les famílies amb infants on s'ofereixen activitats específiques.
Restaurants i cafeteries	A Oodi hi ha dos restaurants i cafeteries situats al seu espai interior.

Aquests objectius no van ser elaborats només pel personal bibliotecari i de l'administració pública, sinó que la participació ciutadana va ser un dels elements principals des del primer moment. Es van dur a terme unes vint iniciatives amb la finalitat d'implicar la ciutadania i futurs col·laboradors en el procés de planificació. En una primera etapa, durant els anys 2012-2013, es van recollir un total de 2.300 somnis/visions de ciutadanes i ciutadans que feien referència a com imaginaven o volien que fos la futura biblioteca de la ciutat. Una vegada recopilat i analitzat, aquest material va servir de base per a l'elaboració de vuit informes temàtics que més tard van passar a formar part del document oficial del projecte. Després d'haver recollit els "somnis" d'una manera molt general, les consultes ciutadanes es van començar a centrar en temes més concrets. Les famílies usuàries dels serveis bibliotecaris, per exemple, van aportar idees pràctiques, com la creació "d'àrees d'aparcament" en l'edifici per a poder-hi deixar les cadiretes i els cotxets dels nadons.

L'èxit del procés participatiu ha despertat un profund sentiment de pertinença i ha fet que la ciutadania d'Hèlsinki se senti la propietària de la seva biblioteca.

Des de la seva obertura, la participació ciutadana continua sent la base del model de treball continuat d'Oodi.

La nova Llei de biblioteques

La biblioteca Oodi és el vaixell insígnia de la nova Llei finlandesa sobre biblioteques (2016), els objectius de la qual són promoure l'accés igualitari a l'educació i la cultura, l'ús i disponibilitat de la informació, la lectura i l'alfabetització, la formació permanent, el desenvolupament de competències, i també la ciutadania activa, la democràcia i la llibertat

d'expressió. Segons la nova llei, les funcions a exercir per les biblioteques públiques són les següents:

- Proporcionar accés a materials, informació i continguts culturals.
- Conservar col·leccions versàtils i actualitzades.
- Incentivar la lectura i la literatura.
- Oferir serveis d'informació, seguiment i suport en l'adquisició i ús de la informació, com també altres capacitats versàtils.
- Oferir espais per a l'aprenentatge, les activitats de lleure, la feina i altres activitats cíviques.
- Promoure el diàleg social i cultural.

La nova llei també amplia l'àmbit d'actuació de les biblioteques de la lectura i l'alfabetització cap a la formació i la comunicació social. L'espai físic que ocupa la biblioteca és considerat un servei en si mateix, i les seves instal·lacions ja no estan monopolitzades per prestatgeries i taules de lectura.

Dues iniciatives finlandeses, *Metso Live Music i Novellikoukku*, són dos bons exemples d'aquesta nova manera de treballar, en línia amb la nova Llei de biblioteques. *Metso Live Music* és una iniciativa organitzada pel Departament de Música de la Biblioteca Central Metso de Tampere que consisteix a convidar i entrevistar músics de prestigi reconegut. Les i els artistes convidats generalment estan de gira a Tampere, la qual cosa implica la col·laboració de la biblioteca amb altres esdeveniments culturals locals. Aquestes activitats són gratuïtes i molt populars i per aquest motiu els músics que tenen programades actuacions a Tampere frisen per participar en el *Metso Live Music*. D'altra banda, *Novellikoukku* ("aficionats a les novel·les curtes") és una proposta de la Xarxa de Biblioteques d'Hèlsinki que consisteix en sessions de dues hores de durada en les quals una persona llegeix relats curts prèviament seleccionats mentre d'altres fan punt o ganxet i després comenten entre tots la lectura.

Els serveis bibliotecaris municipals d'Hèlsinki: una xarxa dinàmica

La xarxa de serveis bibliotecaris de la ciutat d'Hèlsinki està integrada per 37 biblioteques, dues biblioteques mòbils i serveis per a hospitals i a domicili[3]. L'obertura d'un espai de les dimensions d'Oodi podria fàcilment haver anat en detriment d'altres biblioteques; tanmateix el 2015 els responsables polítics van apostar per salvaguardar tota la xarxa de biblioteques públiques, ja que és un dels serveis més ben valorats per la ciutadania.

Oodi és una mena de laboratori d'experimentació de la xarxa. Els responsables de la xarxa municipal de biblioteques s'encarreguen que les experiències positives d'Oodi s'estenguin i apliquin a tota la xarxa. En aquest sentit, a Oodi s'ha establert un sistema de mobilitat laboral obert a qualsevol membre del personal que hi estigui interessat i els mètodes de participació ciutadana també s'apliquen a tota la xarxa de biblioteques públiques.

La ciutadania no ha deixat de freqüentar les altres biblioteques d'Hèlsinki, perquè, igual que Oodi, continuen conservant la seva importància com a punts de trobada de cada barri: espais públics no comercials, oberts set dies a la setmana amb una àmplia cobertura horària per a tota la ciutadania. Els usuaris aprecien el fet de ser rebuts a la biblioteca en qualitat de persones, en comptes de ser etiquetats en un grup determinat com a "sèniors", "joves", "immigrants", etc.

3. Les biblioteques mòbils són els bibliobusos, un dels quals ha estat equipat especialment per al públic infantil. Els serveis bibliotecaris hospitalaris proporcionen llibres de lectura als pacients i al personal d'aquests centres. Actualment, molts d'aquests serveis s'ubiquen en centres d'atenció a la gent gran. Els serveis a domicili acosten els llibres a totes aquelles persones que per diverses raons no poden sortir de les seves llars.

Festival Metso de Música en directe, a la Biblioteca Municipal Central de Tampere. La jove artista Lisa, en contacte directe amb el seu públic. © Juhani Koivisto

Durant la primavera del 2019, les biblioteques d'Hèlsinki van organitzar catorze "cafès lingüístics" de periodicitat setmanal, en els quals van participar centenars de persones nouvingudes amb l'objectiu d'aprendre finès. © Satu Haavisto

Les biblioteques de la xarxa d'Hèlsinki ofereixen molts programes destinats a la infància, i nenes i nens de primària (a Finlàndia, a partir dels 7 anys d'edat) se solen quedar a la biblioteca que hi ha més a prop de la seva escola a la tarda, mentre els seus familiars encara treballen. També són l'escenari per a la celebració de debats públics, perquè són considerades com un terreny neutral on es pot debatre sobre els temes més polèmics. Els grups de lectura i els "cafès" de conversa en finès (perquè la població nouvinguda hi pugui practicar l'idioma) tenen sempre molta demanda i, d'altra banda, moltes biblioteques disposen d'espai per a exposicions que poden usar els artistes amateurs, col·leccionistes i entusiastes i aficionats de la història local.

Les biblioteques finlandeses són fidels al model tradicional de biblioteques públiques, el rol de les quals és, des de sempre, promoure la lectura i l'alfabetització. La competència pel temps lliure de les persones és molt dura a causa de les temptadores ofertes d'internet i altres activitats digitals. En una era de múltiples canals de comunicació social, les biblioteques remarquen la importància de llegir narrativa i textos analítics. Una comprensió profunda del món exigeix altes dosis de concentració que no s'aconsegueixen sense llegir llibres sencers i articles o publicacions ben plantejats i argumentats. El flux constant d'imatges visuals d'avui dia té avantatges, però no proporciona la mateixa base d'anàlisi que ofereix un bon text. A més, la lectura i la literatura potencien infinitament la creativitat.

D'altra banda, les biblioteques públiques també consideren l'educació digital com a part de la seva funció, especialment en el cas d'aquells col·lectius que no tenen una connexió directa amb els continguts digitals a través de l'educació, la formació o la feina. La xarxa de biblioteques municipals d'Hèlsinki col·labora, en aquest sentit, amb una associació anomenada Entre Ry, que ofereix formació i assessorament en tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC) per a persones adultes.

El Pla Estratègic del Govern Municipal d'Hèlsinki (2017) estableix que "una de les principals funcions de l'administració local és oferir uns serveis públics de qualitat i crear les condicions necessàries per a poder gaudir d'una vida agradable i estimulant", i per a aconseguir-ho, totes les estratègies s'han de construir sobre la base dels principis d'igualtat, no discriminació, cohesió social i unes formes d'actuació obertes i inclusives. El Pla d'Acció dels Serveis Bibliotecaris Municipals adopta aquesta estratègia juntament amb la Llei de biblioteques per a servir la ciutadania de la millor manera possible. ●

Referències

- Llei de Biblioteques de Finlàndia (2016): https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2016/en20161492
- Els serveis bibliotecaris municipals d'Hèlsinki: https://www.hel.fi/kulttuurin-ja-vapaa-ajan-toimiala/en/services/libraries/
- La Biblioteca Central Oodi d'Hèlsinki: https://www.oodihelsinki.fi/en/
- Pla Estratègic Municipal d'Hèlsinki 2017-21: https://www.hel.fi/helsinki/en/administration/strategy/strategy/
- Ministeri d'Educació i Cultura (2016): Finlàndia és un país amb un dels millors serveis bibliotecaris del món: https://minedu.fi/documents/1410845/4150031/library+services/65df0ce2-685f-4c3c-9686-53c108641a5c/Library+services.pdf

Les biblioteques d'Hèlsinki són accessibles a tota la ciutadania © Jonna Pennanen

Espais equipats amb diferents eines professionals © Jonna Pennanen

EN RESiDÈNCiA. Creadors als instituts de Barcelona "Aquí hem trobat un espai per pensar"

Carles Giner i Camprubí
director d'EN RESiDÈNCiA, Institut de Cultura de Barcelona

Des del 2009, Creadors EN RESiDÈNCiA als instituts de Barcelona proposa un espai de treball compartit entre artistes, alumnes i docents de centres públics d'educació secundària. Al llarg de tot un curs i dins l'horari lectiu, creadors i creadores de disciplines i generacions molt diverses desenvolupen un projecte artístic juntament amb un grup de joves, des de la ideació fins a la presentació pública.

Vincular cultura i educació a partir de processos de creació contemporània

EN RESiDÈNCiA va ser ideat i posat en marxa a partir de la cooperació entre tres agents: el principal agent públic en l'àmbit cultural (l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona–ICUB), el principal agent públic en l'àmbit educatiu (el Consorci d'Educació de Barcelona–CEB, integrat pel govern local i pel govern autonòmic) i l'associació A Bao A Qu, entitat situada en les interseccions entre cultura, creació i educació. EN RESiDÈNCiA va ser concebut des de l'acció conjunta, superant la tradicional separació entre el sistema cultural i el sistema educatiu, i posant en qüestió el model habitual de relacions entre ambdós sistemes: EN RESiDÈNCiA s'ha construït a partir d'una visió conjunta i compartida. Aquest "construir junts" ha atorgat una gran fortalesa al programa, que en pocs anys ha esdevingut un programa de ciutat.

Té com a finalitat enfortir el capital cultural dels adolescents a partir de la sensibilització sobre el sentit i la diversitat de les pràctiques de creació contemporània: arts visuals, poesia, arts en viu, música, disseny, circ, dansa contemporània, creació dramatúrgica. En un sentit més ampli, EN RESiDÈNCiA contribueix a crear les condicions per a un accés més igualitari i equitatiu a la cultura i a propiciar la construcció de relacions més horitzontals entre el sistema cultural i l'educatiu.

Al llarg de les seves deu primeres edicions, s'han realitzat un total de cent una residències en quaranta-dos instituts de Barcelona (dues terceres parts dels centres públics d'educació secundària obligatòria de la ciutat). Els instituts són seleccionats per mitjà d'una convocatòria pública anual i els creadors són convidats pels equips de mediació (comissariat i coordinació), els quals fan funcions d'acompanyament dels processos de creació al llarg de tot el curs. EN RESiDÈNCiA ha implicat una comunitat molt àmplia de creadors (115), docents (133), adolescents de 12 a 16 anys (1.770) i d'equips de mediació (13 equips, 30 persones).[1]

Ideat i desenvolupat posant en valor les funcions de mediació cultural i educativa

EN RESiDÈNCiA s'ha concebut des de la convicció que era necessària la implicació d'agents experts en el desenvolupament i acompanyament de processos de creació en un context educatiu formal, els denominats "equips de mediació".

Des del primer moment, vam imaginar que deu mesos de procés de creació requerien la concurrència d'un agent que exercís funcions de comissariat i de coordinació, vetllant per l'equilibri entre la dimensió artística i la dimensió educativa del programa; acompanyant els

1. Tots els processos de creació estan recollits a www.enresidencia.org.

Desalumnologia: Luis Bisbe EN RESiDÈNCIA a l'Institut Doctor Puigvert (2012-2013)

creadors, els docents i, també, els adolescents, al llarg de tot el procés. Amb aquest convenciment, l'ICUB i el CEB vam proposar a l'Associació A Bao A Qu que s'incorporés al procés de definició d'EN RESiDÈNCiA. Aquesta cooperació va contribuir de forma decisiva al disseny inicial del programa i a la realització de les tres primeres edicions (les edicions "pilot"), en les quals es va donar forma al programa. A partir de la quarta edició del programa (2012-2013) s'han anat incorporant més equips de mediació, fins a un total de tretze equips diferents.

Els equips de mediació d'EN RESiDÈNCiA conformen un univers singular, que inclou entitats específicament orientades a les interseccions entre educació i cultura (A Bao A Qu, L'Afluent, Experimentem amb l'Art, Escola Bloom), equips educatius de museus (Fundació Joan Miró de Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, MACBA-Museu d'Art Contemporani de Barcelona) i equipaments culturals (Mercat de les Flors, Teatre Lliure); i equips de fàbriques de creació (Graner, Sala Beckett-Obrador Internacional de Dramatúrgia, La Central del Circ, La Caldera-Les Corts) i espais independents (Antic Teatre, La Poderosa). Es tracta, per tant, d'agents (associatius, privats, públics, etc.) que formen part de la vida cultural de la ciutat. El seu paper és clau a l'hora de construir connexions de les residències amb el seu entorn.

Els equips de mediació conjuguen la condició territorial i de proximitat amb la visió global de ciutat, i amb la seva acció contribueixen de forma decisiva a la singularització de cada residència i, alhora, a la constant construcció d'una cultura comuna en relació amb les mediacions entre cultura i educació, pròpia d'EN RESiDÈNCiA. Efectivament, a mesura que cada residència va definint el seu univers (temàtic, territorial, artístic, etc.), els equips de mediació, l'ICUB i el Consorci d'Educació, d'acord amb els artistes i els docents, connectem la residència amb la vida cultural de la ciutat. I això es fa posant en contacte cada residència concreta amb equipaments culturals (de ciutat o de proximitat), entitats, col·lectius o altres agents que, a partir de l'intercanvi amb els alumnes i els creadors, provoquen tota mena d'interaccions.

Els adolescents, creadors i docents són acollits pel sistema cultural i artístic a partir d'aquestes connexions. Les residències creixen en intensitat i en complexitat a mesura que es visiten exposicions, museus, tallers d'artistes, espais de creació, auditoris, espais escènics i a mesura que els joves són rebuts en aquests espais com a subjectes actius, no pas com a visitants passius. Sovint, aquestes connexions acaben provocant relacions de llarga durada entre els centres educatius i els centres culturals, que perduren molt temps després de la finalització de les residències. Centres cívics, biblioteques, galeries, centres d'art, sales de música en viu, teatres, etc. acullen les presentacions públiques, les mostres, les exposicions, les performances que resulten dels processos de creació. Aquesta connexió de cada residència amb el sistema artístic de la ciutat multiplica l'impacte transformador de les residències en totes aquelles persones que hi participen.

Ruptura amb el caràcter escolar, però incrustació en el marc lectiu. El cicle d'EN RESiDÈNCiA al llarg de 10 mesos

EN RESiDÈNCiA es desenvolupa al llarg d'un mínim de tres hores cada setmana, incloent-hi una sessió de dues hores seguides amb participació dels creadors. Aquest requeriment ajuda a trencar la rigidesa de la relació espai-temps habitual als instituts, creant un temps propi, que supera el format "assignatura". Els processos de creació no són assignatures i no es realitzen en sessions de cinquanta minuts. Són un altre moment i necessiten un altre tipus de clima. Aquesta mesura, aparentment tan simple, ha contribuït de forma decisiva a mantenir

el caràcter real i veritable dels processos de creació: EN RESiDÈNCiA no són classes d'art contemporani ni es tracta d'una assignatura de tallers. A EN RESiDÈNCiA es realitzen processos de creació contemporània, que es formalitzen en "obra". Es convida els artistes a desenvolupar obra pròpia, amb la mateixa importància que aquelles obres que creen en el seu context habitual.

Al llarg de les deu edicions dutes a terme, EN RESiDÈNCiA ha anat formalitzant algunes "fases" característiques dels processos de creació. Sense perdre el caràcter experimental i, alhora, únic i irrepetible de cada residència, el programa ha anat consolidant unes etapes pròpies, "llocs comuns" de cada procés de creació: una fase que hem denominat d'aterratge, durant la qual s'estimula el coneixement entre els participants, la descoberta (redescoberta) de l'institut, del seu entorn, del barri; un aterratge que posa en valor la recerca, la investigació, la documentació, el registre, l'arxiu, l'experimentació...

Al final de l'aterratge (dos, tres o quatre mesos després de l'inici de la residència, en funció de cada procés), s'inicia la fase de "contaminacions": les residències van aclarint quins són els eixos (temàtics, artístics, conceptuals, materials) del seu procés de creació. I, per tant, és el moment idoni per a ampliar el seu radi d'acció més enllà del grup més immediat de participants: les contaminacions es duen a terme durant els mesos de gener i febrer i consisteixen en accions (en viu, en forma de presentacions, de sessions o de reunions) on els creadors, els alumnes i els docents comparteixen la residència amb la resta de docents de cada institut. D'aquesta manera, es pretén que el centre (començant pel professorat i equips directius) conegui quin tipus de situacions i d'horitzons projecta cada residència. I no tenen un caràcter merament informatiu, sinó que les contaminacions pretenen activar la residència com a possibilitat de "connexions" i aliances internes a cada centre: allò que passa a la residència pot ser compartit amb altres alumnes, amb altres matèries, amb altres temes que es treballen en paral·lel al mateix institut. En síntesi, la fase de contaminacions pretén crear complicitats a l'interior del centre, vinculant els processos de creació amb el projecte educatiu i amb altres contextos de l'institut.

Josep Maria Balanyà EN RESiDÈNCIA a l'Institut Joan Brossa (2010-2011)

Després de les sessions de contaminació, el ritme i la velocitat de les residències creixen, els processos s'orienten a la seva presentació pública: EN RESiDÈNCiA entén que els processos de creació i les seves obres (o documents) resultants s'han de compartir amb la màxima amplitud. La dimensió social de la creació artística exigeix la creació d'espais de presentació pública, on les obres i processos es puguin presentar i exhibir, i on joves, artistes i docents puguin mostrar el sentit de les peces i la seva creació. Les presentacions públiques tenen lloc en els espais més coherents amb el procés realitzat, ja sigui a centres culturals, ja sigui als mateixos instituts. EN RESiDÈNCiA s'ha fet un lloc en la vida cultural de Barcelona i les seves presentacions públiques tenen lloc en el circuit d'exhibició artística de la ciutat.

La residència no finalitza amb la seva presentació i exhibició, sinó que la seva cloenda té lloc posteriorment, quan es produeixen les sessions de tancament. Després de les presentacions, artistes, docents, joves alumnes i mediadors duen a terme sessions de retrobada, d'avaluació, de valoració, de processament de tot allò que ha passat. Aquest "tancament" va molt més enllà de l'avaluació, que no deixa de ser una part més del cicle de cada residència. Una avaluació que també és formal.

Efectivament, EN RESiDÈNCiA forma part de tot allò que és obligatori (tot i tenir caràcter optatiu i, per tant, de participació voluntària) que facin els alumnes i, per tant, és avaluat com la resta de matèries. Una avaluació diferent, absolutament connectada als aprenentatges de caràcter competencial. Tot allò que posa en joc EN RESiDÈNCiA (la recerca, l'experimentació, el treball en equip, les competències comunicatives, el diàleg, la documentació, l'arxiu, l'elaboració de relats i narratives, l'escriptura, la interpretació...) és avaluat pels docents, que tenen una posició clau en el desenvolupament de la residència: acullen els creadors al centre i tenen cura de la vinculació dels processos de creació a la vida de l'institut, al projecte educatiu i als aprenentatges que han de protagonitzar els alumnes. El diàleg entre alumnes, docents i creadors és clau a totes les fases de la residència.

EN RESiDÈNCiA posa en valor la dimensió cultural dels instituts d'educació secundària, que també han de ser definits com a centres de producció cultural i artística, de

Playground Scene: Laia Estruch EN RESiDÈNCIA a l'Institut Juan Manuel Zafra (2016-2017)

Adolescència programada: Los Corderos EN RESiDÈNCIA a l'Institut Milà i Fontanals (2013-2014)

La cabana LAMBEGBPAOLTJRI: Pep Vidal EN RESiDÈNCIA a l'Institut Escola Costa i Llobera (2015-2016)

Veïns, cases, carrers i places: Domènec EN RESiDÈNCIA a l'Institut Josep Serrat i Bonastre (2015-2016)

manera que s'abandona la tradicional visió reduccionista, que els qualifica com a centres de reproducció cultural.

En espera de les polítiques públiques de cultura i educació

EN RESiDÈNCiA forma part de les iniciatives que posen de manifest la necessitat de formular i desenvolupar polítiques reals de vinculació d'educació i cultura. Polítiques públiques de llarg recorregut, que s'haurien de basar en la transformació del model tradicional de relació entre ambdós sistemes. Habitualment, aquestes s'han basat de forma exclusiva en una condició instrumental, basada en el consum: els centres culturals aporten activitats als instituts (que consumeixen oferta tancada i delimitada d'activitats) i els instituts hi aporten el públic (visitants, espectadors, audiències, ocupació de butaques...). Un intercanvi desigual i jeràrquic que condemna els uns i els altres a la condició d'usuaris o de programadors. Correspon, en canvi, als governs locals promoure ciutadania activa, subjectivitat, participació en tots els processos relacionats amb la cultura. En definitiva, es tracta de deixar de ser mers receptors per a passar a ser agents, ciutadans que tenen alguna cosa a dir i a expressar.

Està comprovat que EN RESiDÈNCiA transforma totes aquelles persones que hi participen: transforma la mirada sobre la creació contemporània, transforma les maneres de fer (a l'institut, a l'aula, als museus...), posant en valor la dimensió educadora dels centres culturals i posant l'accent en la dimensió cultural dels centres educatius. Transforma les persones (les residències no deixen indiferent ningú), qüestiona els sistemes, contribueix a redescobrir la ciutat i els seus veïns, fa posar el cos en joc, obliga a la introspecció, a la memòria i a la formulació de veus i paraules. Tal com resumeix el nom de l'exposició relativa als 10 anys d'EN RESiDÈNCiA: "Aquí hem construït un espai per pensar"[2]. ●

2. Exposició presentada al Centre d'Art Contemporani de Barcelona-Fabra i Coats del 12 d'abril al 30 de juny de 2019.

La música com a motor del desenvolupament sostenible

Dagmara Szastak
Especialista independent del programa cultural del Centre de Cultura City of Gardens, Katowice

Katowice és una ciutat en ple procés de desenvolupament i transformació: ha passat de ser un centre postindustrial a una metròpolis d'indústries creatives. Aquests canvis han atorgat a la ciutat un reconeixement més alt com a centre científic i cultural, en el qual el coneixement i la creativitat s'han convertit en els pilars del desenvolupament. D'altra banda, el fet de formar part de la Xarxa de Ciutats Creatives de la UNESCO no solament situa Katowice en l'àmbit internacional, sinó que, abans de res, contribueix al seu desenvolupament en moltes àrees en què l'educació té un rol essencial.

Katowice és una ciutat que ha viscut una transformació multidimensional, amb un desenvolupament dinàmic que va començar fa vint anys. Durant aquest temps, el paisatge urbà ha canviat i el municipi ha esdevingut un referent científic i cultural.

La intensitat i diversitat del potencial musical, a més de la rica història i tradició musicals de Katowice, van avalar la seva candidatura i posterior inclusió, al desembre de 2015, a la Xarxa de Ciutats Creatives de la UNESCO. Formar part de la Xarxa ha augmentat la visibilitat de la ciutat a escala internacional, però sobretot ha incidit en el seu desenvolupament en moltes àrees en què l'educació és un factor clau. D'aquesta manera ha confirmat la seva progressiva transformació de nucli postindustrial a metròpolis d'indústries creatives. El procés de canvi indica clarament el camí que la ciutat ha decidit prendre, un camí que fa de la indústria basada en el coneixement i la creativitat la pedra angular del seu desenvolupament.

Com a ciutat membre de la Xarxa de Ciutats Creatives, l'Ajuntament de Katowice ha emprès diferents accions, com ara fer costat a joves talents, oferir suport econòmic a projectes musicals procedents de la societat civil, organitzar concerts per a la població resident, promoure projectes artístics innovadors i oferir educació musical per a grups d'edats diferents.

El Centre de Cultura Krystyna Bochenek–City of Gardens de l'Ajuntament de Katowice gestiona el projecte Ciutat Creativa de la Música de la UNESCO. L'objectiu d'aquesta institució és posar en valor les activitats artístiques i educatives desenvolupades en l'àmbit de la cultura musical entesa en un sentit molt ampli, amb la finalitat d'aconseguir de manera més efectiva objectius socials, com ara augmentar la cohesió social i lluitar contra l'exclusió, en consonància amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030 de l'ONU. Alguns exemples de bones pràctiques dutes a terme per aquesta institució són, entre d'altres, els següents:

Musicòdrom (*Music Hub*)

Aquest projecte té com a objectiu principal fer costat als diferents nivells que integren el sector musical de Katowice: des d'artistes locals (a través del projecte El Barri Sona Bé) fins a projectes relacionats amb la música en general (*Muzykogranty*), trobades de la indústria musical i tallers de perfeccionament professional (Radar Musical de Katowice).

A banda de fer costat al sector, el Musicòdrom ofereix un espai multifuncional per a la creació musical, dirigit a un ampli grup d'entitats que representen les diferents branques de la indústria creativa musical, centrant-se especialment en el col·lectiu de músics professionals i amateurs. L'espai disposa d'estudis professionals d'enregistrament i postproducció i una unitat mòbil completa, sales d'assaig (amb equips de música i so i amplificadors), zones d'emmagatzemament dels equips i instruments, estudis d'edició i postproducció, a més d'espais per a la realització de tallers.

© Radoslaw Kaźmierczak

El Musicòdrom és la resposta a la demanda creixent d'un mercat musical emergent i ofereix a les i els artistes locals l'oportunitat de desenvolupar les seves aptituds en un entorn totalment professional. En definitiva, aquesta iniciativa proporciona un conjunt ric i molt complet d'eines per a crear, difondre i popularitzar la música, alhora que promou el desenvolupament de l'economia local.

La incubadora musical de Katowice se situa en dues de les plantes de la seu del Centre de Cultura City of Gardens i inclou sales d'assaig, espais per a l'organització de tallers i estudis d'enregistrament (amb la possibilitat de gravar a la sala de concerts), com també un estudi d'enregistrament mòbil que es pot fer servir tant dins de les instal·lacions com fora.

El mateix espai l'utilitza també un grup de persones aficionades a la cultura hip-hop que es reuneixen regularment en el marc del projecte *Rapsztaty*. Dins d'aquest projecte també es realitzen tallers i se celebren trobades de l'Associació Silesiana de Freestyle (*Śląska Liga Wolnostylowa*), en els quals les persones que hi participen poden perfeccionar la capacitat d'improvisació rapera. Les reunions temàtiques tracten sobre diferents aspectes, com la improvisació, lletres i rimes, tècniques de perfeccionament, el ritme, els vídeos musicals, les xarxes socials i la gestió empresarial. En els tallers del *Rapsztaty* solen participar artistes famosos i de prestigi reconegut.

Inclosa en la programació del Musicòdrom, se celebra mensualment una trobada de la indústria musical amb el nom de Radar Musical de Katowice (*Katowicki Radar Muzyczny*), durant la qual els representants de la comunitat musical de Katowice tenen l'oportunitat de participar en conferències, tallers i reunions amb representants del sector nacionals i internacionals, especialistes en relacions públiques, publicitat i drets d'autor i altres drets afins. Es tracta, també, d'una plataforma de debat per a totes i tots els agents responsables de construir conjuntament l'espai dedicat a la música del municipi i de tota la regió. A més, es realitzen cicles de conferències i tallers oberts al públic en general (*Katowici Radar Muzyczny-Rozmowy*) i debats moderats per l'Acadèmia de Gestors Musicals (*Akademia Menedzerów Muzycznych*), en els quals participen artistes, productors musicals, promotors, periodistes, compositors, entrenadors de veu, lletristes, organitzadors de festivals i esdeveniments relacionats amb la indústria musical, i professorat universitari nacional i internacional. Aquests cicles van dirigits als representants de la comunitat musical de la regió i a totes aquelles persones interessades en el desenvolupament del sector a Katowice, i l'educació és el seu principal objectiu.

El Barri Sona Bé (*Dzielnica Brzmi Dobrze*) – formació de grups musicals

El Barri Sona Bé és una iniciativa dirigida als grups musicals emergents de Katowice, basada en l'acompanyament artístic de talents musicals joves arrelats a la ciutat, que s'hi identifiquen i representen els barris on viuen. El projecte es va engegar el 2016 en el marc del Musicòdrom (la incubadora musical de Katowice) i pretén impulsar la carrera musical de bandes joves que, malgrat el seu enorme potencial, afronten moltes dificultats que els impedeixen ser presents en l'escena musical de Katowice (i no només d'aquesta ciutat). Es tracta, doncs, d'identificar aquestes dificultats i ajudar a resoldre-les a través d'una formació completa, que inclou el fet de saber captar i mantenir l'atenció del públic.

© Eric Van Nieuwland

Cada any se selecciona mitjançant un concurs els grups participants (grups d'un màxim de cinc integrants), que reben el patrocini de l'Ajuntament de Katowice com a Ciutat Creativa de la Música de la UNESCO i dos anys de suport del Centre de Cultura City of Gardens, que posa a la disposició del projecte infinitat de recursos motivadors, com ara tallers, concerts, estudis d'enregistrament, sessions audiovisuals, vídeos musicals, etc. Tot això es fa amb la finalitat de promoure el desenvolupament d'una carrera musical que des dels diferents barris de la ciutat s'estengui a tot el país i, en última instància, arreu del món.

Durant la preselecció, d'entre totes les sol·licituds (aproximadament unes 50-60 cada any), es trien 20-30 grups que posteriorment es presentaran a una audició davant un jurat a l'auditori del City of Gardens de Katowice. Els últims quatre anys s'han rebut més de 200 sol·licituds, de les quals, després de la preselecció, unes cent han estat acceptades i han passat a la posterior fase d'audicions.

Fins ara, l'Ajuntament de Katowice ha patrocinat més de vint grups, s'han enregistrat deu CDs, la majoria dels quals s'enviaran al taller d'impressió. Les portades dels àlbums han estat dissenyades per alumnat de l'escola de disseny especialitzat en identitat visual, en col·laboració amb Facultat de Belles Arts. També s'han fet nou sessions de vídeo en 360 graus filmades als barris d'on venen els grups, i també cinc vídeos musicals, i està previst que ben aviat s'acabarà la producció de cinc vídeos més.

Els grups musicals tenen l'oportunitat de participar en tallers de música que tracten d'aspectes molt variats, com ara aptituds vocals (quatre edicions), producció musical (Ableton), mescla i masterització, relacions públiques i imatge de grup (en col·laboració amb Kayax). També s'han organitzat tallers de percussió i classes magistrals de guitarra.

A més, els grups participants enriqueixen l'oferta musical de la ciutat i d'altres localitats amb la seva participació en els esdeveniments organitzats a sales de concerts i a l'aire lliure. En quatre anys, El Barri Sona Bé ha celebrat més de dos-cents concerts i ha participat en diferents projectes de cocreació. D'altra banda, durant el temps que dura el programa, els participants poden accedir lliurement a una sala d'assaig totalment equipada amb amplificadors, instruments i sistema de so, situada al Centre de Cultura City of Gardens, que, a més, disposa d'un estudi d'enregistrament.

Participació en el programa URBACT – Implementació del projecte On Stage. Escoles de Música per al Canvi Social

URBACT és el Programa de Cooperació Territorial Europea per a la Promoció del Desenvolupament Urbà Sostenible, que subratlla el paper clau que tenen les ciutats davant els canvis socials cada vegada més complexos. La participació en el programa comporta treballar conjuntament amb altres ciutats europees que comparteixen les mateixes preocupacions sobre diferents temes relacionats amb el desenvolupament urbà, i buscar solucions efectives i sostenibles que combinin les dimensions social, econòmica i mediambiental. Dins d'aquest programa, el projecte "On Stage. Escoles de Música per al Canvi Social" fomenta la cohesió social a través de l'educació musical. A més de Katowice, integren aquesta xarxa d'intercanvi i adaptació de bones pràctiques els municipis de l'Hospitalet de Llobregat (Espanya)

–líder del projecte i transmissor de "bones pràctiques"–, Valongo (Portugal), Adelfia (Itàlia), Aarhus (Dinamarca), Brno (República Txeca) i Grygny (França).

El treball de Katowice consisteix a adaptar una bona pràctica del municipi líder de la xarxa a les circumstàncies específiques locals, identificant els problemes que afronta la comunitat i buscant solucions a través de l'educació musical. Treballar l'essència del projecte comporta una considerable inversió econòmica per part dels ajuntaments per a poder portar a la pràctica les idees desenvolupades. Participar en el programa URBACT és, a més, una oportunitat real per a elaborar un document estratègic que contribueixi a augmentar el nivell de l'educació musical al municipi.

El concepte de les bandes de música tradicionals i l'herència musical local han estat la clau de les estratègies de desenvolupament i adaptació del programa al context específic de Katowice, on el Centre de Cultura City of Gardens ha posat en pràctica la iniciativa *Kultura Dęta* (Cultura popular). Es tracta d'un projecte de diversos anys construït a l'entorn del concepte de les bandes musicals en els contextos artístic, cultural, social i educatiu.

La banda de música que es pren com a model ideal és la que té els seus orígens en la comunitat local i la serveix en el seu dia a dia, i també la representa fora del seu territori. És com una comunitat en miniatura: a la banda es creen relacions intergeneracionals, es teixeixen relacions interpersonals positives i es transmeten uns valors i coneixements que són essencials per a les petites comunitats. La banda facilita la comunicació dins de la comunitat i prepara els seus futurs líders. L'aportació de l'educació musical a la cultura i la forma en què la música facilita l'adquisició de coneixements en altres camps, com per exemple les matemàtiques, són altres aspectes importants a tenir en compte en aquest context.

A part del seu valor educatiu, la implementació de la bona pràctica URBACT, el resultat final de la qual és la formació de bandes musicals infantils a les escoles municipals de primària, també contribueix a evitar l'exclusió social a través d'una cohesió més forta de les comunitats locals.

Per acabar, cal ressaltar que la transformació dinàmica de la ciutat, principalment a l'entorn de la cultura, exigeix la implicació del sector empresarial i de tota la comunitat local. Katowice treballa per a millorar les seves polítiques per a atreure inversors i promoure, alhora, la implicació ciutadana en els assumptes públics, la participació en el marc dels pressupostos participatius i l'activació del pròsper sector de les ONG. Són nous reptes que obren noves oportunitats per al municipi i tota la seva ciutadania. ●

© Radoslaw Kaźmierczak

Escola Lliure d'Arts Arena de Cultura. Accessibilitat, protagonisme ciutadà i formació

Bárbara Bof
Directora de Promoció de Drets Culturals, Ajuntament de Belo Horizonte

La política de formació artística i cultural de l'Ajuntament de Belo Horizonte s'ha reforçat gràcies a la feina, des de fa més de 20 anys, de l'Escola Lliure d'Arts Arena de Cultura.

Reconeguda com un projecte estratègic de l'Ajuntament de Belo Horizonte, l'Escola Lliure d'Arts Arena de Cultura (ELA-Arena), vinculada a la Direcció de Promoció de Drets Culturals, la Fundació Municipal de Cultura i la Secretaria Municipal de Cultura, ofereix formació artística i cultural gratuïta a totes les regions de la ciutat, i té com a objectius prioritaris la seva democratització i el seu accés universal.

L'ELA-Arena té com a projectes estructurals Arena de Cultura i Integrar-te, els quals aborden diferents disciplines, com les arts visuals, teatre, circ, dansa, disseny popular, música i patrimoni cultural, a través de cursos, tallers, trobades i espais d'experimentació, a més d'espectacles, fòrums de debat i activitats de difusió.

Actualment, els cursos i tallers brinden servei a la població en vint-i-dos centres culturals distribuïts per les nou regions administratives de Belo Horizonte. Cada any, l'oferta de quatre mil places facilita l'accés de la ciutadania a formació artística de qualitat. A través del Nucli Pedagògic i de reunions setmanals, l'Escola pretén millorar la metodologia artisticopedagògica basada en la participació, tenint en compte la gran diversitat d'alumnat i les seves aportacions a l'aprenentatge, com també la contribució de les arts i la cultura al desenvolupament de les persones.

Aquesta política pública té com a objectiu garantir el dret a la formació artística i cultural a tota la ciutadania, a través d'un enfocament propi construït a partir d'un procés dialògic amb la ciutat i des d'una actualització metodològica i organitzativa permanent per a adaptar-se a les necessitats específiques de cadascun dels barris de Belo Horizonte.

El diàleg i la participació social, com també les accions intersectorials i la implicació d'un públic intergeneracional, són els trets més destacables del projecte Arena de Cultura, des de la seva implementació, el 1998, fins a la creació de l'ELA-Arena, el 2014. Així, aquesta política d'educació artística i cultural que ha aconseguit expandir-se i consolidar-se, es fonamenta en uns principis que s'han mantingut invariables durant més de dues dècades.

Els fòrums de debat com a base de diàleg i de participació

Des de la seva posada en marxa, el projecte Arena de Cultura pretén establir les bases d'una política descentralitzada en matèria d'educació, promoció i creació artística i cultural, fruit de la col·laboració entre l'administració pública i la ciutadania de Belo Horizonte.

En el moment de la seva implementació, en la dècada dels 90, s'imposava la pràctica dels grups de debat horitzontals entre els diferents agents socials, amb la creació dels Fòrums Regionals, responsables de generar el diàleg i promoure la participació ciutadana. Aquests espais de debat públic han anat evolucionant, però continuen constituint la base d'un mètode de treball que es planteja com un exercici de participació democràtica en el qual saber escoltar és essencial.

Per a l'Escola, els grups de debat reflecteixen les relacions de col·laboració horitzontals entre tots els actors participants i, a més, la denominació d'"Arena" és també una metàfora per a designar aquest espai obert on caben la diversitat de pensament, la confrontació d'idees i la construcció del bé comú a partir de les diferències.

Classes de dansa © Ricardo Laf

Classes de guitarra © LAVA

A aquest caràcter col·laboratiu s'hi afegeix la capacitat d'Arena de Cultura i de la seva comunitat d'adaptar-se als canvis, principalment pressupostaris, que interfereixen en l'agenda pública i en totes les seves instàncies. Malgrat les adversitats, l'ELA-Arena resisteix, mantenint els seus principis i propostes metodològiques basats en un procés que reafirma la garantia dels drets culturals.

Més enllà del funcionament diari de l'Escola, també s'organitzen regularment seminaris, fòrums i reunions obertes al públic en general, amb la finalitat d'obrir-se a la ciutadania. D'altra banda, l'ELA-Arena també s'ha anat construint en altres fòrums de participació popular com el Consell Municipal de Política Cultural de Belo Horizonte (COMUC) i les Conferències Municipals de Cultura.

Acció Intersectorial

El projecte Integrar-te es configura com una acció intersectorial de gran transcendència, i redimensiona les perspectives de l'Escola gràcies al caràcter transversal de la iniciativa, que aplega les set disciplines artístiques a l'entorn d'un objectiu comú: establir relacions entre les maneres de fer i pensar en els camps artístic i educatiu a través de la capacitació del professorat vinculat a la Secretaria Municipal d'Educació (SMED).

Engegat l'any 2016, el projecte Integrar-te promou cursos de formació artística i cultural dirigits al professorat de les escoles públiques municipals, amb la finalitat de reforçar les accions pedagògiques que es desenvolupen diàriament amb l'alumnat. Anualment, participen de manera directa en el programa 250 educadors, i indirectament ho fan més de 10.000 estudiants de la xarxa pública municipal.

La iniciativa Integrar-te acosta el cos docent de l'Escola Lliure d'Arts a la realitat del professorat de les escoles públiques i als reptes que es presenten diàriament a les aules. Des de la perspectiva metodològica, el programa pretén provocar reflexions i generar coneixement en els camps artístic i cultural, relacionant-los amb diferents contextos educatius, i alhora capacita i reconeix el rol multiplicador del professorat del sistema educatiu públic.

Integrar-te ofereix a les persones que participen en el programa elements artístics, culturals i pedagògics, i s'estructura en vuit mòduls integrats i transversals relacionats amb les set disciplines artístiques que es treballen a l'ELA-Arena. Els continguts teòrics i pràctics es desenvolupen al llarg de tot el curs, amb una càrrega lectiva de 180 hores destinades a l'elaboració i/o execució de projectes individuals o de creació col·lectiva. Dissenyats sota la supervisió del professorat del curs, els projectes han d'estar relacionats amb els contextos escolars de les persones participants, amb la intenció d'involucrar-hi tota la comunitat escolar.

El projecte Integrar-te i les accions que són fruit de la col·laboració entre les Secretaries de Cultura i Educació van culminar amb la signatura d'un programa conjunt, el juliol del 2019, el qual, a banda d'assegurar la continuïtat del projecte, estableix quatre polítiques estratègiques més, relacionades amb les àrees de literatura, audiovisuals, organització d'esdeveniments i patrimoni cultural.

Intercanvi d'experiències

L'Escola pretén promocionar l'accés de tota la població de Belo Horizonte als béns, productes i serveis culturals. Es dirigeix a un públic ampli, d'edats molt variades, amb interessos i circumstàncies diverses, i també amb experiències molt diferents en el terreny artístic. Aquest enfocament inclusiu facilita la trobada intergeneracional i, en conseqüència, l'intercanvi i la posada en valor de sabers.

En aquest sentit, les Fires de Jocs i Joguines, vinculades a l'àrea artística de Patrimoni Cultural, mobilitzen públic de totes les edats. La gran demanda d'aquestes activitats a tots els centres culturals, com també al Centre de Recuperació de la Cultura Popular i Tradicional Laguna de Nado (CRCP), confirmen la importància de les accions centrades en la cultura infantil, que compten també amb la participació de persones adultes i grans.

El procés de democratització de l'accés a la cultura suposa, així mateix, arribar a les capes de població que des d'un punt de vista social i econòmic són més vulnerables o estan privades de l'exercici dels seus drets culturals a causa d'unes condicions històricament

Disseny popular, mostra ELA-Arena 2019 © LAVA

Arts visuals

adverses. Reconeixent les diferències individuals i lluitant contra l'individualisme, les pràctiques artisticopedagògiques que es duen a terme a l'Escola Lliure d'Arts-Arena de Cultura inciten a valorar les diferències com un recurs fonamental per a promoure la subjectivitat, però sense perdre de vista la dimensió cooperativa.

Assoliments i avenços

L'ampliació, el 2018, del pressupost de l'ELA-Arena i el seu manteniment per als anys 2019 i 2020 ha fet possible reprendre la inversió que hi havia el 2014, abans de la retallada pressupostària. S'ha incrementat l'oferta d'activitats descentralitzades amb la realització de noves accions en els Centres Culturals i els Centres de Recuperació de la Cultura Popular (CRCP) i també a la regió central. És important assenyalar que l'Escola, pel fet d'estar descentralitzada i estretament relacionada amb la xarxa d'unitats culturals municipals, no sols és present a totes les regions del territori, sinó que en forma part.

Durant el 2019, l'Escola Lliure d'Arts-Arena de Cultura va materialitzar avenços importants relacionats amb la seva història i memòria, i va emprendre accions per a la incorporació de dues noves àrees artístiques i programes de capacitació, tenint en compte les demandes de la ciutadania identificades a través de les instàncies de participació.

El programa polític-artístico-pedagògic de l'ELA-Arena, que es publicarà durant aquest any 2020, recull les directrius, el context històric, l'estructura organitzativa i el pla metodològic de l'Escola. A més, està en fase de producció un documental que abordarà els vint anys de trajectòria del Projecte Arena de Cultura, per a fer difusió dels objectius, reptes i avenços de l'Escola a través d'una col·lecció d'imatges, entrevistes, testimoniatges, documents i diferents registres efectuats durant aquestes dues dècades.

La creació de la Biblioteca de l'Escola Lliure d'Arts (BELA) s'inclou dins de les accions que s'emmarquen en el camp de la literatura. La BELA disposarà d'una col·lecció bibliogràfica especialitzada en diverses disciplines artístiques. Una altra demanda important plantejada per la ciutadania de Belo Horizonte és la realització d'accions continuades en l'àmbit de la comunicació audiovisual. En aquest sentit, el 2019 l'Escola va començar a fer els primers passos cap a la implementació del Nucli de Producció Digital (NPD).

Aquest nucli ofereix tallers de capacitació i sensibilització audiovisual sobre anàlisi i crítica cinematogràfiques, elaboració de guions, fotografia, formació d'actors i actrius de cinema, postproducció, edició, etc. Els tallers es fan en col·laboració amb l'ELA-Arena, i representen un pas important cap a la formació en el camp audiovisual a tot el municipi.

L'alumnat dels cicles formatius impartits per l'Escola en les set àrees d'actuació, ha expressat la necessitat de relacionar els seus aprenentatges amb el mercat cultural. Aquesta demanda, reiterada en el Seminari de Formació en Focus del 2018, va donar els seus fruits el 2019 amb la celebració de tallers per a introduir al públic interessat i als grups artístics i culturals en el món de la gestió i producció culturals i altres aspectes que tenen lloc entre bastidors, com ara escenografia, vestuari, so, tècniques expositives, curaduria artística, il·luminació i tècniques d'imatge i so. Per a fer aquests tallers es va comprar material i equips que es faran servir a les nou regions municipals.

L'ELA-Arena aferma, amb les seves accions, la cultura com un bé públic i un dret sense restriccions, i defensa que en la confluència entre educació i cultura tots dos àmbits adquireixen un significat més profund. Propiciar les condicions necessàries per a aconseguir un ampli accés a la formació artística, descentralitzar les accions i les maneres de pensar i actuar en el món, reconèixer el dret a l'existència de la diversitat i posar en valor les expressions simbòliques i d'identitat, són els principis que alimenten i acompanyen l'activitat diària de l'Escola Lliure d'Arts-Arena de Cultura des de fa més de 20 anys.

Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE)
C/Avinyó, 15, 4a planta
08002 Barcelona

Coordinació:
Jordi Pascual i Jordi Baltà, Comissió de Cultura de Ciutats i Governs Locals Units
Marina Canals i Mª Ángeles Cabeza, Secretariat de l'AICE

Traduccions:
Jordi Torra

Revisió d'estil i correccions:
Eva López i MªÁngeles Cabeza, Secretariat de l'AICE

© de l'edició:
AICE

© de les entrevistes i articles:
Els autors

© de les fotografies:
Especificat a cada imatge

Fotografia de portada:
Ajuntament de Katowice

Fotografia de l'interior de portada i contraportada:
Ajuntament de Gunsan

Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada

Maquetació:
Cristina Vidal, Direcció de Serveis Editorials, Ajuntament de Barcelona

Data de publicació:
Juny de 2020

Dipòsit legal:
B-18.018-2009

ISSN:
2013-4037

International Association of
Educating Cities
Association Internationale des
Villes Éducatrices
Asociación Internacional de
Ciudades Educadoras
Associació Internacional de
Ciutats Educadores

www.edcities.org

Ajuntament de Barcelona

Col·lecció de monogràfics

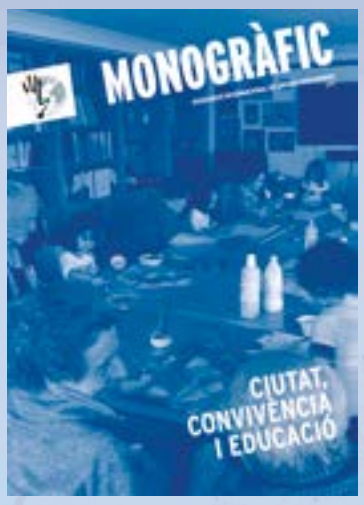

Ciutat, Convivència i Educació
Nº6

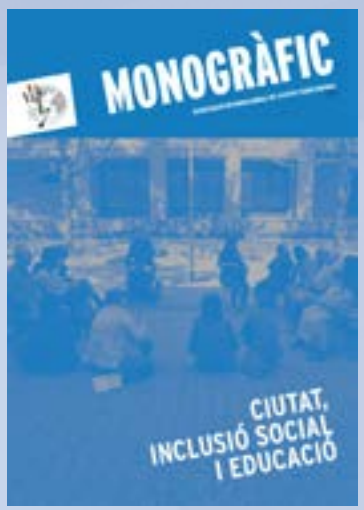

Ciutat, Inclusió Social i Educació
Nº5

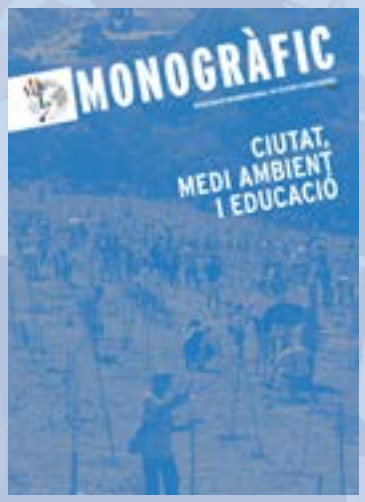

Ciutat, Medi Ambient i Educació
Nº4

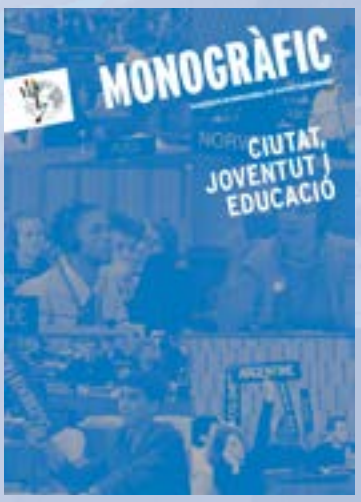

Ciutat, Joventut i Educació
Nº3

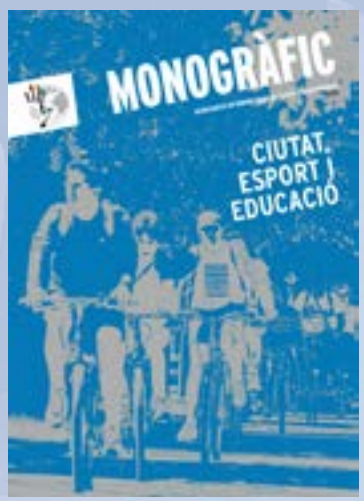

Ciutat, Esport i Educació
Nº2

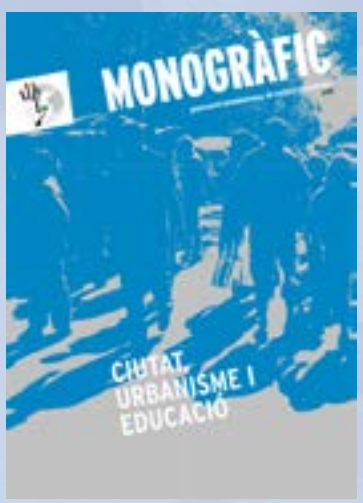

Ciutat, Urbanisme i Educació
Nº1

International Association of
Educating Cities
Association Internationale des
Villes Éducatrices
Asociación Internacional de
Ciudades Educadoras
Associació Internacional de
Ciutats Educadores

"Una ciutat no serà mai sostenible sense que la seva dimensió cultural sigui explícita i operativa. És urgent transformar la cultura en una dimensió clau de les polítiques urbanes, protegint el patrimoni, donant suport a la creativitat, promovent la diversitat i garantint que el coneixement sigui accessible a tothom."

Catarina Vaz Pinto,
Regidora de Cultura de l'Ajuntament de Lisboa